

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Εισηγητής: Νταγκουνάκης Κυριάκος Α.Μ. 2614

Επιβλέπων: Σταυράκη Εμμανουέλλα

©

Ηράκλειο 2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	3
1. Τι είναι τα ανθρώπινα δικαιώματα.....	4-5
2. Δουλεία.....	5
2.1 Ιστορική αναδρομή.....	5-6
2.2 Η δουλεία στην αρχαία Ελλάδα.....	6-7
2.3 Τι είναι δουλεία	7-13
2.3.1 Trafficking.....	13-22
2.3.2 Παιδική εργασία.....	22-28
2.3.3 Σεξουαλική δουλεία.....	28-32
2.3.4 Καταναγκαστική εργασία	32-39
2.3.5 Χρέος.....	40-45
3. Δουλεμπόριο.....	45-47
3.1 Ανάπτυξη του υπερατλαντικού δουλεμπορίου.....	48-49
3.2 Το <<τριγωνικό εμπόριο>>.....	49-53
3.3 Οι επιπτώσεις του δουλεμπορίου.....	53-54
3.4 Η κατάργηση της δουλείας.....	55
4. Κατάργηση δουλείας.....	56-57
4.1 Δουλεία στον 20 ^ο αιώνα.....	57
Βιβλιογραφία.....	58-59

Εισαγωγή

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, που τιτλοφορείται «Σύγχρονες μορφές δουλείας», πρόκειται να παρουσιαστούν και να εξεταστούν, τα ανθρώπινα δικαιώματα, οι μορφές δουλείας και τέλος η κατάργηση αυτής.

Εκτός από τις κλασικές έννοιες της δουλείας και του δουλεμπορίου, υπολογίζεται ότι σήμερα, περίπου 200 εκατομμύρια άνθρωποι σε όλο τον κόσμο υφίστανται ένα ευρύ φάσμα παραβιάσεων των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, παραβιάσεων που περικλείουν, μεταξύ άλλων, τη δουλεία χρέους τη δουλοπαροικία την εξαναγκαστική εργασία την πώληση παιδιών, την παιδική πορνεία, την παιδική πορνογραφία, τη στρατολόγηση παιδιών σε ένοπλες συγκρούσεις, την εκμετάλλευση της παιδικής εργασίας, την παράνομη διακίνηση ανθρώπων την εκμετάλλευση της εκπόρνευσης, τον ακούσιο γάμο, το γεννητικό ακρωτηριασμό κοριτσιών και γυναικών καθώς και, έως και πριν κάποια χρόνια, αν όχι ακόμη και σήμερα, συγκεκριμένες πρακτικές φυλετικού διαχωρισμού και αποικιοκρατικών καθεστώτων. Είναι δε πολλές φορές δυσχερής και η ίδια η διάκριση μεταξύ των διαφόρων μορφών δουλείας, δεδομένου ότι, ιδιαιτέρως οι κοινωνικά «ευάλωτες» κατηγορίες ανθρώπων, όπως π.χ. γυναίκες, παιδιά, αλλοδαποί, πρόσφυγες ή μετανάστες, ενδέχεται συχνά να υφίστανται ταυτοχρόνως περισσότερες της μιας εκ των σύγχρονων εκφάνσεων της δουλείας.

Πηγές πληροφόρησης και βοήθειας για την εκπόνηση της εργασίας ήταν το βιβλίο με τίτλο ‘Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων’ του Εμμανουήλ Ρούκουνα, και άρθρα από τον παγκόσμιο ιστό.

Αντικείμενο της συγκεκριμένης πτυχιακής είναι η δουλεία και η κατάργηση της. Αρχικά η εργασία αναφέρεται στο τι είναι δουλεία και σε ποιες περιοχές παρουσιάζεται και παρουσιάστηκε εντονότερα. Συγκεκριμένα, αναπτύσσονται οι μορφές δουλείας όπως: trafficking, παιδική εργασία, σεξουαλική δουλεία, καταναγκαστική εργασία και τα αποτελέσματα αυτής και τέλος το δουλεμπόριο. Στο τελευταίο μέρος αναπτύσσεται η κατάργηση της δουλείας.

Η πτυχιακή χωρίζεται στα εξής μέρη:

- 1)Περιεχόμενα
- 2)Εισαγωγή
- 3)Κύριως μέρος
- 4)Βιβλιογραφία

Η βιβλιογραφία έγινε σύμφωνα με το πρότυπο MLA.

1. Τι είναι τα ανθρώπινα δικαιώματα

Ανθρώπινα Δικαιώματα θα μπορούσαν γενικά να ορισθούν ως εκείνα τα δικαιώματα που ενυπάρχουν στη φύση μας, που είναι έμφυτα και χωρίς τα οποία δεν μπορούμε να ζήσουμε ως ανθρώπινα όντα. Τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι θεμελιώδεις ελευθερίες, μας επιτρέπουν να αναπτύξουμε πλήρως και να χρησιμοποιήσουμε τις ανθρώπινες αρετές μας, τη νοημοσύνη μας, τα ταλέντα μας και τη συνείδησή μας και να ικανοποιήσουμε τις πνευματικές και άλλες ανάγκες μας. Αυτά βασίζονται πάνω στις αυξανόμενες απαιτήσεις της ανθρωπότητας για μια ζωή μέσα στην οποία η έμφυτη αξιοπρέπεια και η αξία κάθε ανθρώπου θα τυγχάνει σεβασμού και προστασίας. Η αποστέρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών δεν είναι μόνο μια ατομική και προσωπική τραγωδία αλλά επίσης δημιουργεί συνθήκες κοινωνικής και πολιτικής αναταραχής, ενσπείροντας τη βία και τη σύγκρουση μέσα και μεταξύ κοινωνιών και εθνών. Όπως δηλώνει η πρώτη πρόταση της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια "αποτελεί τον ακρογωνιαίον λίθο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο".

Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι «βασικά δικαιώματα και θεμελιώδεις ελευθερίες που δικαιούνται όλοι οι άνθρωποι», τα οποία περιλαμβάνουν αστικά και πολιτικά δικαιώματα όπως το δικαίωμα στη ζωή και την ελευθερία, την ελευθερία σκέψης και έκφρασης, καθώς και την ισότητα ενώπιον του νόμου. Στα ανθρώπινα δικαιώματα περιλαμβάνονται, επίσης, κοινωνικά, πολιτιστικά και οικονομικά δικαιώματα, όπως το δικαίωμα της συμμετοχής στον πολιτισμό, το δικαίωμα στην τροφή, την εργασία και την εκπαίδευση. Όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα. Είναι προικισμένοι με λογική και συνείδηση, και οφείλουν να συμπεριφέρονται μεταξύ τους με πνεύμα αδελφοσύνης.

Το ζήτημα της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων βρίσκεται στο επίκεντρο της επικαιρότητας. Οι περισσότεροι από εμάς κάνουν γενναιόδωρη χρήση του όρου δικαίωμα. Λέμε δικαίωμα στη ζωή, την προσωπική ασφάλεια, τη χρησιμοποίηση της απονομής της δικαιοσύνης, αλλά και το δικαίωμα στην ειρήνη. Κατ' ανάλογο τρόπο χρησιμοποιούμε τον όρο ελευθερία. Πρέπει όμως να διευκρινισθεί ότι άλλο είναι διεκδίκηση, άλλο γενική πολιτική συγκατάθεση και άλλο αποτελεσματική νομική και πρακτική κατοχύρωση ενός δικαιώματος ή μιας ελευθερίας.

Όλοι έχουν λόγο για την αξία του ανθρώπου. Φιλελεύθεροι, συντηρητικοί, μαρξιστές, σοσιαλιστές, αναρχικοί, χριστιανοί, μουσουλμάνοι, ινδουιστές, βουδιστές, ανιμιστές, άθεοι και τόσοι άλλοι.

Στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ισχύουν σήμερα περισσότερα από διακόσια πενήντα (250) συμβατικά κείμενα με ποικίλη ονομασία (συμβάσεις, συνθήκες, συμφώνα, πρωτόκολλα, κ.λπ.) που διαμορφώθηκαν έπειτα από μακροχρόνια επεξεργασία στα Ηνωμένα Έθνη και τις ειδικευμένες οργανώσεις τους (πχ. την Διεθνή Οργάνωση Εργασίας), όπως και στο Συμβούλιο της Ευρώπης, τον Οργανισμό των Αμερικανών Κρατών, τον Οργανισμό Αφρικάνικης Ενότητας, τη Διεθνή Επιτροπή του

Ερυθρού Σταυρού και σε άλλους οργανισμούς και συνδιασκέψεις.

Με τις σύγχρονες εξελίξεις έχουν επίσης κατοχυρωθεί ή οδεύουν προς κατοχύρωση και συλλογικά δικαιώματα, που προβάλλονται από ομάδες ατόμων προς άλλες ομάδες ή προς το κράτος, ή από κράτη προς άλλα κράτη και διεθνείς οργανισμούς. Τα συλλογικά δικαιώματα, είναι να μην συμφυή προς την έννοια άνθρωπος, συναρτώνται όμως προς το κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον στο οποίο ζούμε. Συχνά λοιπόν δεν αφορούν μόνο σε συγκεκριμένα άτομα, αλλά επεκτείνονται στη δράση ευρύτερων ομάδων ανθρώπων, ενώ κορμός των διεθνών προστατευόμενων δικαιωμάτων είναι τα ατομικά δικαιώματα.

2. Δουλεία

2.1 Ιστορική αναδρομή

Η δουλεία ήταν σ' όλες τις κοινωνίες της Αρχαιότητας αναγνωρισμένο και αποδεκτό καθεστώς. Οι δούλοι δεν είχαν κανένα δικαίωμα, όπως να διαθέτουν περιουσία, να δημιουργήσουν οικογένεια, να συνάπτουν δικαιοπραξίες κτλ., θεωρούνταν περίπου «ομιλούντα εργαλεία» και είχαν κατά κανόνα μικρότερη αξία από κατοικίδια ζώα. Στην κατάσταση του δούλου περιέπιπε κάποιος ως σκλάβος κατόπιν αιχμαλωσίας σε πόλεμο, αρπαγής σε επιδρομές ή πειρατείες, πώλησης από τους γονείς ή άλλους συγγενείς, καταδίκης λόγω σοβαρών εγκλημάτων, αδυναμίας αποπληρωμής χρεών, αλλά και ως απόγονος δούλων γονέων.

Στη Μεσοποταμία, τις Ινδίες και την Κίνα χρησιμοποιούνταν δούλοι σε οικιακές και σε παραγωγικές εργασίες, στους αγρούς και τις οικοδομές, αλλά και στο στρατό. Στην Ασσυρία και τη Βαβυλωνία η δουλεία ήταν πολύ σκληρή και οι δούλοι προέρχονταν γενικά από τους αιχμαλώτους πολέμου. Στην αρχαία Αίγυπτο χρησιμοποιήθηκαν πολλές χιλιάδες σκλάβοι από πολεμικές αιχμαλωσίες στα λατομεία, στα μεταλλεία, στα βασιλικά κτήματα και για την κατασκευή των εντυπωσιακών ανακτόρων και των πυραμίδων των Φαραώ. Οι Ισραηλίτες είχαν επίσης δούλους, ήταν όμως υποχρεωμένοι να ελευθερώσουν μετά από ορισμένο χρόνο τους ομόθησκους εξ αυτών.

Οι δούλοι στις ελληνικές πόλεις χωρίζονταν σε διάφορες κατηγορίες ανάλογα με το επάγγελμά τους και τη σχέση τους με τον εργοδότη (π.χ συγκατοίκηση ή όχι με τον κύριό τους) και ανάλογα με την εργασία που εκτελούσαν. Υπήρχαν π.χ.

- οι οικιακοί δούλοι (*οικέτες*, δηλαδή *οι της οικίας*, οι υπηρέτες), οι οποίοι δούλευαν σε χωράφια και εργαστήρια,
- οι *χωρίς οικούντες*, δηλαδή που δεν συγκατοικούσαν με τον κύριό τους, αλλά εργάζονταν σε κάποιο κατάστημά του και του κατέβαλαν κάποιο ποσό,

- τα ανδράποδα μισθοφορούντα που ήταν κωπηλάτες σε στόλο ή εργάτες σε μεταλλεία και συχνά ανήκαν σε κάποιο αφεντικό που τους είχε νοικιάσει σε τρίτο πρόσωπο και
- οι δημόσιοι δούλοι, κάτι σαν δημοτικοί υπάλληλοι, οι οποίοι εργάζονταν ως αστυνομικοί, κλητήρες, γραμματείς, οδοκαθαριστές κλπ.

Η ανακάλυψη της ανατολικής ακτής της Αφρικής και η κατάκτηση και αποικιοποίηση της Αμερικής από τους Ευρωπαίους στα τέλη του 15^{ου} αιώνα οδήγησε σε μια άνθιση του δουλεμπορίου και σε μετακινήσεις πληθυσμών από την Αφρική στην Αμερική για περίπου 3 αιώνες. Κυρίως οι Πορτογάλοι αλλά και οι Ισπανοί κάλυπταν τις ανάγκες σε εργατικό δυναμικό στις νέες χώρες (Αμερική) με μεταφορά Αφρικανών. Το 15^ο αιώνα πωλητές δούλων από την κεντρική Αφρική σε αγορές της Μέσης Ανατολής και των Ινδιών ήταν Άραβες έμποροι. Οι ίδιοι αυτοί έμποροι διακινούσαν και Ευρωπαίους δούλους που είχαν αιχμαλωτιστεί από πειρατές σε επιδρομές στη νότια Ιταλία, την Ισπανία και την Πορτογαλία. Στη Λατινική Αμερική υποδουλώθηκαν αρχικά οι ντόπιοι πληθυσμοί από τους Πορτογάλους και τους Ισπανούς λόγω της εξαντλητικής εργασίας με ταυτόχρονα βασανιστήρια, επειδή έπρεπε παράλληλα να προσχωρήσουν και στο χριστιανισμό. Αλλά και εξ αιτίας των ασθενειών που μεταφέρθηκαν από την Ευρώπη, οι ιθαγενείς αποδεκατίστηκαν σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα. Έτσι, άρχισε η βίαιη εισαγωγή Αφρικανών, των οποίων απόγονοι είναι οι σημερινοί μαύροι κάτοικοι της Νότιας και Κεντρικής Αμερικής. Στη Βόρεια Αμερική έφτασαν οι πρώτοι Αφρικανοί δούλοι το έτος 1619 στο Jamestown (Virginia). Η νομική θέση αυτών των ανθρώπων περιγραφόταν ως *limited servitude* (περιορισμένη δουλεία) και ήταν όμοια με αυτή λευκών και ιθαγενών (ερυθρόδερμων) δούλων. Στα έτη 1641 στο Massachusetts, το 1650 στο Connecticut και το 1661 στη Virginia αποφασίστηκαν οι πρώτοι νόμοι για τη δουλεία που αφορούσαν τη μεταχείριση δούλων που είχαν δραπετεύσει.

2.2 Η δουλεία στην αρχαία Ελλάδα

Η δουλεία ήταν ευρέως διαδεδομένη σε όλους τους αρχαίους πολιτισμούς του κόσμου, συμπεριλαμβανομένου του κινεζικού, του ιαπωνικού, του πολυνησιακού, του ινδικού, των λαών της Αφρικής και της Νότιας Αμερικής όπως και πολλών λαών της Ευρώπης περιλαμβανομένου του ελληνικού και του ρωμαϊκού. Ιδιαίτερη έμφαση όμως δίνεται συχνά στη δουλεία στην Αρχαία Ελλάδα, όχι επειδή ήταν σκληρότερη, αλλά επειδή η διεθνής κοινότητα και πολλοί Έλληνες θεωρούν αυτονόητο ότι μια χώρα που διέθετε ανεπτυγμένο πολιτισμό και γέννησε τη δημοκρατία, δεν θα έπρεπε να ανέχεται τη δουλεία.

Ένας βασικός λόγος για την μεροληπτική εστίαση πολλών ξένων ιστορικών στην αρχαιοελληνική δουλεία είναι ότι έμμεσα αυτή νομιμοποιούσε τις ακρότητες στο δουλεμπόριο της αποικιοκρατίας, δηλαδή κατά την εφαρμογή της δουλείας από το λαό στον οποίο οι ίδιοι ανήκαν. Η ύπαρξη της δουλείας στην κοιτίδα της δημοκρατίας παρείχε τρόπον τινά άλλοθι ή πάντως «ελαφρυντικά» στο δουλεμπόριο πολύ

μεταγενέστερων λαών.

Εντούτοις, η ελληνική κοινωνία των κλασικών χρόνων ήταν κατά 30 αιώνες αρχαιότερη και λειτουργούσε μέσα σε ένα γενικότερο διεθνές πλαίσιο αποδοχής της δουλείας ως «πολεμικού δικαίου». Σημαντικό ρόλο δηλαδή στο ζήτημα της ελληνικής ή ρωμαϊκής δουλείας δεν έπαιζε μόνον η αξία που οι συγκεκριμένες κοινωνίες προσέδιδαν στην ανθρώπινη ζωή με βάση το δικό τους πολιτισμικό επίπεδο αλλά και η γενική/διεθνής αντίληψη για το ίδιο θέμα. Εξίσου σημαντικό ρόλο έπαιξαν και οι παραγωγικές ανάγκες, οι οποίες εντέλει δεν καλύφθηκαν πιο ηθικά ούτε από τις σχετικά νεότερες κοινωνίες. Η νομοθεσία του Σόλωνα το 590 π.Χ. που απαγόρευε τους πολίτες να δανείζονται με ενέχυρο τον εαυτό τους ήταν εξάλλου πρωτοποριακή για την εποχή της, αφού εξάλλου μέχρι και σήμερα τα ανεξόφλητα δάνεια μπορούν να οδηγήσουν κάποιον στη στέρηση θεμελιωδών δικαιωμάτων του –σε φυλάκιση.

Τέλος, στην αθηναϊκή –και σε όποια- δουλεία, ρόλο έπαιζε και η αντίληψη που επικρατούσε για το πολιτισμικό επίπεδο της εθνότητας ή φυλής του δούλου, γιατί καθόριζε αν στο εξής αυτός θα αντιμετωπιζόταν ισότιμα ή υποδεέστερα. Το γεγονός ότι μέχρι και το 1935 μ.Χ. υπήρχαν προηγμένοι, δημοκρατικοί λαοί που επισήμως θεωρούσαν ορισμένες φυλές «ζώδιες» ή «εγκληματικές» και «στυγνές» σε σύγκριση με τη δική τους, γεγονός που οδήγησε σε ακραίες μορφές όχι μόνον εκμετάλλευσης και ρατσισμού, αλλά και σε γενοκτονίες, δείχνει ότι ακόμα και τον 20ό αιώνα ήταν δύσκολο να στερήσει κάποιος τις ενέργειές του από το θεωρητικό άλλοθι της «ανώτερης φυλής». Επίσης, ο ανεπίσημος και ημιεπίσημος ρατσισμός σε πολλές χώρες του κόσμου μέχρι σήμερα αποδεικνύει ότι ακόμα και στον 21ο αιώνα, πολλοί εξακολουθούν να θεωρούν ως κριτήριο την φυλή ή την εθνότητα ή την θρησκευτική ομάδα στην οποία κάποιος ανήκει.

2.3 Τι είναι δουλεία

Στις διάφορες φάσεις ανάπτυξης της κοινωνίας των ανθρώπων υπήρξαν και εξακολουθούν να υπάρχουν πολλές ανισότητες και συνθήκες ανελευθερίας. Η δουλεία είναι η πιο ακραία. Προσδιορίζεται από το διπλό χαρακτήρα της εξάρτησης και της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο. Η παρουσία των δούλων σ' όλους τους αρχαίους πολιτισμούς υπογράφει ακριβώς αυτήν την κοινωνική διαφοροποίηση και ανισότητα. Το φαινόμενο υπήρξε και διατηρήθηκε σε όλο τον κόσμο ως τα νεότερα χρόνια. Το γεγονός δεν πρέπει να μας εκπλήσσει, αφού η δουλεία θεωρείται τέκνο της διασάλευσης της κοινωνικής ισορροπίας και κατευθείαν απόγονος της αποσάθρωσης των πρωτόγονων σοσιαλιστικών κοινωνιών.

Αλλά τι είναι δουλεία; Χρήσιμο είναι να επιχειρήσουμε να δώσουμε μια απάντηση σ' αυτό το απλό φανερά, αλλά πολύπλοκο στην ουσία του ερώτημα. Από την αρχαιότητα ο Πλάτων στους «Νόμους» και την «Πολιτεία» ορίζει το φαινόμενο ως φυσική αναγκαιότητα και συνοδοιπόρο της κοινωνικής διαφοροποίησης. Ο Αριστοτέλης σε μια γενική αναφορά θεωρεί δούλο τον άνθρωπο που δεν ανήκει στον

εαυτό του.

Στα νεώτερα χρόνια επικράτησε η άποψη του Μαρξ, σύμφωνα με την οποία ο δούλος είναι πράγμα που ανήκει στο δουλοκτήτη. Ο ίδιος και η μυϊκή του δύναμη εργάζονται γι αυτόν, του ανήκουν, λόγω εξωοικονομικού καταναγκασμού, που σημαίνει δηλαδή ότι, επειδή στερείται όλα όσα απαιτούνται για την επιβίωσή του, δουλεύει, με την κυριολεκτική έννοια του όρου, στον ισχυρό, γιατί θέλει να ζήσει.

Θα επιχειρήσουμε με τη σειρά μας έναν περιγραφικό ορισμό της δουλείας και των δούλων μέσα από τα γενικά και σε ένα βαθμό μόνιμα χαρακτηριστικά του φαινομένου, όπως αυτά εντοπίστηκαν στη διαχρονική πορεία του ανά τους αιώνες. Έτσι, δούλος είναι όποιος αποτελεί ιδιοκτησία ενός κυρίου ή ομάδας κυρίων, όπως για παράδειγμα της κοινότητας, της εκκλησίας, του κράτους. Δεν είναι αυτός ο ρυθμιστής της μοίρας του και ο κοινωνικός του ρόλος είναι του έμψυχου εργαλείου στα χέρια του αφέντη. Το προϊόν της εργασίας του όπως και ο ίδιος ανήκουν στην ιδιοκτησία του κυρίου. Δεν διαθέτει ιδιότητα μέσα παραγωγής. Υπόκειται σε εκμετάλλευση. Κι αν ακόμη έχει τοποθετηθεί σε ένα κτήμα και το καλλιεργεί ή, όπως ο ομηρικός Εύμαιος, φροντίζει τα κοπάδια ή τα χωράφια του άρχοντα εκμεταλλεζόμενος την εργασία άλλων δούλων, δεν απαλλάσσεται από το στίγμα της δουλείας, αφού το κτήμα, τα ζώα, τα μέσα παραγωγής και οι δούλοι που του δουλεύουν αποτελούν ιδιοκτησία του δουλοκτήτη. Τέλος, σύμφωνα με τους νομικούς, βασική διαφορά του ελεύθερου από τον δούλο είναι ότι ο πρώτος είναι το υποκείμενο του νόμου, ενώ ο δεύτερος είναι αντικείμενο, ως μέρος κινητής περιουσίας. Η διαπίστωση αυτή βεβαιώνει από τη μια τη μειονεκτική θέση του δούλου και από την άλλη τη μετάβαση της κοινωνίας στη δουλοκτησία.

Στα έπη του Ομήρου μπορούμε να παρακολουθήσουμε τη διαδικασία μετάβασης της δουλείας από τη μορφή πατριαρχικού τύπου στην κλασική δουλεία, διότι εμπεριέχονται εκεί στοιχεία ικανά να βεβαιώσουν την ύπαρξη και εδραίωση του θεσμού. Ούτως ή άλλως, ο δούλος στερείται ατομικής ελευθερίας, δεν είναι αυτεξούσιος, δεν αυτοπροσδιορίζεται, δεν έχει δικαιώματα, δεν του ανήκει τίποτε από όσα παράγει ή κατασκευάζει, ενώ ο ίδιος ως αντικείμενο και όχι ως υποκείμενο του νόμου, όπως ήδη αναφέραμε, ανήκει εξ ολοκλήρου στον αφέντη του. Δεν έχει κανένα δικαίωμα και όπως συμβαίνει με τα μέσα παραγωγής, θεωρείται ιδιοκτησία του αφέντη του. Από την εποχή του Ομήρου ακόμη τους δούλους τους πουλούσαν, τους κληροδοτούσαν, τους αντάλλασσαν με άλλα είδη, τους χάριζαν. Στην πρώτη φάση της διαμόρφωσής του το δουλοκτητικό δίκαιο δεν προέβλεπε τιμωρία για τη δολοφονία του δούλου από τον αφέντη. Πολλά χρόνια μετά στην Αθήνα απαγορεύτηκε δια νόμου η δολοφονία των δούλων και η κακομεταχείρισή τους χαρακτηριζόταν ως ύβρις.

Από το στάδιο ακόμη της πατριαρχικής δουλείας η χρησιμοποίηση της μυϊκής δύναμης των δούλων στην οικιακή οικονομία κρίθηκε απαραίτητη. Στην αρχαιότητα η οικιακή οικονομία περιελάμβανε πλήθος γεωργικών εργασιών και παραγωγικών δραστηριοτήτων, αρχίζοντας από την άροση και τη σπορά και φτάνοντας στο αλώνισμα, το άλεσμα, τη βοσκή, την παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων και ζυμαρικών, την ύδρευση, την εξασφάλιση καύσιμης ύλης, την κατασκευή κεραμικών

κ.α. Καταρρίπτεται επομένως η άποψη αυτών που υποστηρίζουν ότι η δουλική εργασία είχε περιορισμένο χαρακτήρα στην πρωτόγονη οικονομία. Αντίθετα μάλιστα αυτή ήταν ευρύτατα διαδεδομένη. Συνέβαλε στην ανάπτυξη της ειδίκευσης των απασχολουμένων στη γεωργία, των εργαζομένων σε διάφορα επαγγέλματα και στον πολλαπλασιασμό των ειδικοτήτων. Βεβαιώνεται λοιπόν ότι σε ένα βαθμό στο δουλοκτητικό σύστημα η εργασία των δούλων συνέβαλε στην ανάπτυξη της παραγωγής. Ο Ένγκελς κατά τη γνώμη μας πολύ σωστά υποστήριξε ότι η δουλεία δεν θα μπορούσε να αποκτήσει οικονομική σημασία, παρά μονάχα αν η εργασία των δούλων γινόταν σε τέτοιο βαθμό παραγωγική, ώστε να είναι σε θέση να παράγει αξία μεγαλύτερη από το κόστος της συντήρησής τους.

Τόσο στο πρώτο όσο και στο δεύτερο στάδιο ανάπτυξης του δουλοκτητικού συστήματος τα θεμελιώδη γνωρίσματα της δουλείας είναι πανομοιότυπα. Διαφέρουν μονάχα τα εξωτερικά τους χαρακτηριστικά. Και οι διαφορές αυτές σημειώνονται τόσο στη Δύση όσο και στην Ανατολή, ακόμη και στην ιστορική πορεία του ίδιου λαού.

Η δουλεία παρατηρήθηκε ως «εθιμικό δίκαιο» σε όλους τους πολιτισμούς του κόσμου από τους προϊστορικούς χρόνους, όχι όμως και στις πρωτόγονες κοινωνίες, γιατί σε αυτές αρχικά δεν υπήρχε κοινωνική διαστρωμάτωση ή τάξεις. Ως φαινόμενο πρωτοεμφανίστηκε συστηματικά μόνον όταν ο άνθρωπος άρχισε να αποκτά μόνιμη εγκατάσταση και να καλλιεργεί τη γη ή να αναπτύσσει τέχνες. Η δουλεία πήγασε από την ανάγκη εξεύρεσης εργατικού και αγροτικού δυναμικού, αλλά εξυπηρετούσε, παράλληλα, και άλλες ανάγκες. Συνήθως εφαρμοζόταν ως άγραφο «πολεμικό δίκαιο» και ήταν η μοίρα των ηττημένων αλλοεθνών, όμως συχνά εφαρμοζόταν και σε βάρος ατόμων της ίδιας φυλής για αδικήματα που σήμερα θα ενέπιπταν στο ποινικό ή αστικό δίκαιο, όπως της κλοπής ή των χρεών.

Η υποδούλωση των ανθρώπων θεωρείτο επί δεκάδες αιώνες μια απόλυτα νόμιμη κατάσταση, κατά την οποία δούλοι ή σκλάβοι γίνονταν συνήθως οι υγιείς και αρτιμελείς αιχμάλωτοι πολέμου, καθώς και οι αστικοί ή αγροτικοί πληθυσμοί που αυτοί υπερασπίζονταν. Μετά την υποδούλωσή τους, αντιμετώπιζονταν ως οικόσιτα ζώα ή αντικείμενα και παράλληλα ως εχθροί. Η τελευταία ιδιότητα έπαιζε καθοριστικό ρόλο στη μεταχείρισή τους, γιατί νομιμοποιούσε τη σκληρή εργασία μέχρι θανάτου ή την ατίμωση των γυναικών –ήταν «ζωντανοί εχθροί» που τους είχε χαριστεί η ζωή και αυτή ανήκε πλέον ισοβίως στον κυρίαρχο. Επιπλέον, ως εχθροί θα έπρεπε να εξοντωθούν σωματικά και ηθικά. Τα παιδιά τους αντιμετώπιζονταν επίσης ως «παιδιά του εχθρού» και ως εν δυνάμει απειλή εκτός και αν ενσωματώνονταν πλήρως στην κυρίαρχη κοινωνία. Η προδιαγεγραμμένη μοίρα των ηττημένων έκανε πολλούς πολεμιστές και αμάχους να αυτοκτονούν προτού συλληφθούν αιχμάλωτοι. Αν ζούσαν, στο εξής δεν θα είχαν το δικαίωμα να φύγουν από το σπίτι ή το αγρόκτημα του αφέντη τους, να παντρευτούν, να κάνουν παιδιά (αν έκαναν, ανήκαν κι αυτά στον κύριο τους ως έμψυχα αντικείμενα ή ως άψυχα περιουσιακά στοιχεία), δεν θα μπορούσαν να αγοράσουν ή να πουλήσουν οτιδήποτε, να διεκδικήσουν νερό, φαγητό ή ιατρική περίθαλψη, να αποκτήσουν οποιοδήποτε περιουσιακό στοιχείο οι ίδιοι, να αμυνθούν σε περίπτωση επίθεσης, να δηλώσουν ότι δεν αναγνωρίζουν αφέντη, να εκφράσουν οποιαδήποτε

προσωπική άποψη πολιτική ή θρησκευτική και να αναζητήσουν προστασία σε περίπτωση που τους βασάνιζε εκείνος που νεμόταν κυριολεκτικά την κυριότητά τους.

Στον απόλυτο εξευτελισμό οδηγούνταν πιο εύκολα όσοι και όσες ανήκαν άλλη φυλή ή θρησκεία, ως αποτέλεσμα του ρατσισμού, αλλά και του γεγονότος ότι ειδικά οι ξένοι με διαφορετικό χρώμα ή χαρακτηριστικά, ξεχώριζαν εύκολα και ήταν αδύνατον να περάσουν απαρατήρητοι σε περίπτωση που δραπέτευαν. Η μοναδική τους επιλογή ήταν η υποταγή, γιατί οι διάφορες κοινωνίες νομιμοποιούσαν ανέκαθεν την δουλεία με διάφορες θεωρίες φυσικής κατωτερότητας ορισμένων κοινωνικών ομάδων.

Να σημειωθεί πάντως ότι στις αρχαίες αλλά και μεσαιωνικές κοινωνίες, το πρόστιμο δεν είχε την ελαφρότητα της σημερινής έννοιας, αλλά αποτελούσε τη βασική ποινή για πολλά εγκλήματα, όχι μόνον εις βάρος δούλων αλλά και ελευθέρων. Αν, για παράδειγμα, στο βασίλειο των Λογγοβάρδων κάποιος σκότωνε ελεύθερο πολίτη πλήρωνε 300 σολίντι και αν σκότωνε ημιελεύθερο πλήρωνε 150: η ανθρώπινη ζωή εκτιμάτε σε χρήμα ούτως ή άλλως. Επίσης, οι περισσότερες κοινωνίες δεν έκριναν ειδικά κατά την αρχαιότητα σκόπιμο να διαθέτουν μεγάλες φυλακές για ποινικά αδικήματα (οι περισσότερες δεν είχαν ούτε καν μικρές) και θεωρούσαν παράλογο να συντηρούν στρατόπεδα αιχμαλώτων. Κατά συνέπεια, οι νικητές ενός πολέμου είχαν για την εποχή τους μόνον δύο λογικές επιλογές μετά την οριστικοποίηση της ήττας των αντιπάλων τους: είτε να τους εκτελέσουν είτε να τους υποδουλώσουν.

Πολλές φορές πάντως, εφαρμοζόταν μεταξύ των εμπολέμων και το έθιμο της ανταλλαγής δούλων, που ήταν αντίστοιχο της σύγχρονης ανταλλαγής αιχμαλώτων. Σε σπάνιες περιπτώσεις, παρατηρείτε και το φαινόμενο της ελευθέρωσης αιχμαλώτων ή δούλων από τη γενναιοδωρία του νικητή ή από σκοπιμότητα. Σε μερικές περιοχές του κόσμου, η δουλεία πήγασε και από τον κανιβαλισμό που ασκούσαν ορισμένες φυλές και οι οποίες έβλεπαν τους άλλους ανθρώπους ως λεία. Όταν οι ηττημένοι ήταν πολλοί, κρατούνταν ως δούλοι μέχρι να έρθει η ώρα να καταναλωθούν ως τροφή ή να χρησιμοποιηθούν σε ανθρωποθυσίες. Η δουλεία ήταν συχνά το αποτέλεσμα του πολέμου, αλλά και πολλές φορές η αιτία του. Στην Αφρική, για παράδειγμα, η δουλεία πήγασε από την ανάγκη κάποιων φυλών να υπερτερούν αριθμητικά. Βασικό κίνητρο για πόλεμο και αρπαγή ανθρώπων από άλλες κοινότητες ήταν δηλαδή η ενίσχυση της φυλής του νικητή –οι δούλοι προστίθεντο δηλαδή στην κυρίαρχη κοινότητα και ειδικά οι γυναίκες και τα παιδιά ενσωματώνονταν σε αυτήν πολύ γρήγορα ή και αυτομάτως. Αυτό διάρκεσε στην αφρικανική ήπειρο μέχρι την άφιξη των Ευρωπαίων και των Ασιατών (κυρίως Αράβων) εμπόρων και την έναρξη του συστηματικού δουλεμπορίου, όπου πλέον ο δούλος αποτελούσε ξένο σώμα στην κοινωνία των λευκών και αντικείμενο προς χρήση.

Καθώς οι οικονομίες πάντως στηρίζονταν όλο και περισσότερο στην φτηνή παροχή εργατικού δυναμικού και η ανάπτυξή τους εξαρτιόταν από την εργασία των δούλων, όλο και συχνότερα ξεκινούσαν πόλεμοι σε διάφορες περιοχές του κόσμου, με αποκλειστικό στόχο την υποδούλωση ενός ανίσχυρου λαού ή φυλής και την αρπαγή του μικρού πληθυσμού της για να υπαχθεί στο εργατικό δυναμικό του νικητή. Σε διάφορους πολιτισμούς, πάντως, δούλοι ή σκλάβοι γίνονταν πάρα πολλοί άνθρωποι και

με συγκριτικά ειρηνικά μέσα ή πάντως σε καιρό ειρήνης. Σε αυτό το χαμηλό κοινωνικό επίπεδο έπεφταν εκείνοι που όφειλαν χρήματα τα οποία δεν μπορούσαν να εξοφλήσουν (και αντιμετώπιζονταν ως κλέφτες) ή όσοι υπέπιπταν σε διάφορα σοβαρά για την εποχή αδικήματα. Έπρεπε τότε ουσιαστικά να πουλήσουν τον εαυτό τους ή να διαπραγματευτούν την προσωπική ελευθερία τους πουλώντας τη γυναίκα ή τα παιδιά τους. Ο δούλος μπορούσε να τιμωρηθεί σε όποιον βαθμό ενέκρινε ο ιδιοκτήτης ή αφέντης του. Μερικές φορές οι δούλοι ελευθερώνονταν αν κάποιος εξαγόραζε την ελευθερία τους, αλλά αυτό ήταν σπάνιο.

Μερικές φορές επίσης οι άνθρωποι ενοικιάζονταν, με την έννοια ότι συμφωνούσαν για οικονομικούς λόγους να μείνουν δούλοι για 3 ή 5 χρόνια, κάτι που εκφραζόταν και με κλάσματα, δηλαδή συμφωνείτο κάποιος να ανήκει στον κύριό του κατά το $\frac{1}{4}$, γεγονός που σήμαινε ότι έπρεπε να δουλεύει για εκείνον 3 μήνες το χρόνο. Με το σύστημα του «δανεισμού» των εαυτών τους μετανάστευσαν στην Αμερική πολλοί Ευρωπαίοι κατά την αποίκισή της, αφού πήγαν εκεί ως δουλοπάροικοι με συμφωνία 4ετους εργασίας για τους «δεσπότες» τους –ήταν η πληρωμή του εισιτηρίου για το διατλαντικό ταξίδι.

Στην αρχαιότητα και στο Μεσαίωνα πάντως, οι άνθρωποι υποδουλώνονταν ισοβίως, γιατί μόνον οι συγγενείς είχαν την πολυτέλεια να γίνονται δούλοι για περιορισμένο ορισμένο χρονικό διάστημα. Στη Μεσοποταμία επιτρεπόταν να κρατήσει κάποιος ως δούλο τον αδελφό του μόνον για 5 ή 6 χρόνια, ακόμα και αν του όφειλε χρήματα.

Πολλοί έχουν την ψευδαίσθηση ότι η δουλεία είναι ένας θεσμός του παρελθόντος. Η πραγματικότητα όμως είναι εντελώς διαφορετική. Μπορεί να μην είναι πια θεσμός με νομική υπόσταση, τουλάχιστον σύμφωνα με την διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και το χάρτη των διεθνών οργανισμών, πλην όμως ζει και βασιλεύει στη σύγχρονη κοινωνία και βρίσκει συνεχώς νέους τρόπους μετάλλαξης ώστε να κατορθώνει να επιβιώνει σχεδόν παντού.

Παράλληλα υπάρχουν πολλοί οι οποίοι ζουν υπό καθεστώς πραγματικής δουλείας, με την παραδοσιακή έννοια του όρου, σε ορισμένες πρωτόγονες κοινωνίες και σε διάφορες χώρες του τρίτου κόσμου. Η Ουνέσκο έχει στοιχεία που αποδεικνύουν ότι εκατό χιλιάδες πολύ μικρής ηλικίας παιδιά ζουν υπό καθεστώς πραγματικής δουλείας κι εργάζονται κάτω από απάνθρωπες συνθήκες για ένα κομμάτι ψωμί και τα οποία σπάνια έχουν την δυνατότητα να ενηλικιωθούν. Εξακολουθούν επίσης να υπάρχουν οδαλίσκες στα χαρέμια ορισμένων μουσουλμανικών χωρών. Πέραν όμως αυτών των φαινομένων που υπάρχουν σε πολλές χώρες του κόσμου και σε πολύ μεγαλύτερους αριθμούς από ότι συνήθως πιστεύεται, η δουλεία έχει βρει άλλες μορφές έκφρασης. Αναπτύσσεται κυρίως στις ανεπτυγμένες χώρες με τους λαθρομετανάστες και στις αναπτυσσόμενες χώρες με το μεροκάματο πείνας με το οποίο αμείβονται οι εργάτες, για να γίνει δυνατή η εξαγωγή ανταγωνιστικών σε εξευτελιστική τιμή προϊόντων στις αγορές των ανεπτυγμένων χωρών. Πόσα εστιατόρια στη Νέα Υόρκη, λ.χ., λειτουργούν χωρίς την εργασία παράνομων μεταναστών; Πόσοι αγροί της αμερικανικής και της ελληνικής υπαίθρου (και των άλλων ανεπτυγμένων χωρών)

σπέρνουν και συλλέγουν τους καρπούς τους χωρίς τους παράνομους μετανάστες; Τι είδους αμοιβή παίρνουν οι λαθρομετανάστες; Τι τους συμβαίνει όταν αρρωσταίνουν; Πόσες ώρες εργάζονται την ημέρα και τι είδους μεταχείριση υφίστανται; Πόσοι οίκοι ανοχής (άσχετα με την ετικέτα) λειτουργούν με τη συμμετοχή γυναικών χωρίς νόμιμη άδεια παραμονής; Τι είδους κέρδη αποκομίζουν οι δουλέμποροι που μεταφέρουν λαθρομετανάστες στις ανεπτυγμένες χώρες; Πόσο αμείβονται οι εργάτες των χωρών του τρίτου κόσμου, για να μπορούν οι αγορές των ανεπτυγμένων χωρών να έχουν προϊόντα σε εξαιρετικά χαμηλές τιμές;

Γιατί το κράτος, που είναι ενήμερο αυτής της κατάστασης, δεν κάνει τίποτε για να αντιμετωπίσει αυτή τη σύγχρονη μορφή δουλείας; Ας γίνει μια επιχείρηση σκούπα στα εστιατόρια της Νέας Υόρκης λ.χ. θα μαζέψουν μέσα σε μια μόνο μέρα περισσότερους από πενήντα χιλιάδες παράνομους μετανάστες. Τους ίδιους αριθμούς θα μπορούσε να συγκεντρώσει μια επιχείρηση στα γκέτο των μεγαλουπόλεων, στο Τσάιναταουν λ.χ. ή στο Γκάμεντ ντίστρικτ κι άλλα εργοστάσια της μεγαλούπολης. Και αυτά φυσικά δεν συμβαίνουν μόνο στη Νέα Υόρκη, συμβαίνουν σε μικρότερη ή μεγαλύτερη κλίμακα σ' όλη την Αμερική, στην Ελλάδα, την Κύπρο και σ' όλες τις ανεπτυγμένες χώρες του κόσμου.

Γιατί λοιπόν δεν ξεκαθαρίζουν οι κυβερνήσεις την κατάσταση με τη νομιμοποίηση όσων λαθρομεταναστών πληρούν τις προϋποθέσεις και την απέλαση των υπολοίπων; Για τον εξής απλούστατο λόγο. Υπάρχει, άσχετα από τις επίσημες δηλώσεις, μια ένοχη σιωπή αποδοχή της κατάστασης. Αν θέλουμε να έχουμε φτηνά είδη πρώτης ανάγκης (τρόφιμα, ρούχα, κτλ.), και να μείνει καθηλωμένος ο τιμάρριθμος σε χαμηλά επίπεδα, θα πρέπει να παράγονται με χαμηλό κόστος. Αφού λοιπόν οι μισθοί είναι ψηλοί, χρειάζονται αυτοί που θα εργάζονται με μισθό πείνας, για να μην ανεβαίνει η τιμή των προϊόντων. Αντί λοιπόν να τους ονομάζουν δούλους, του ονομάζουν λαθρομετανάστες ή «εργατικό δυναμικό στις αναπτυσσόμενες χώρες» κι έτσι αποφεύγουν τα νομικά και ηθικά διλλήματα.

Όσο μακρυνό και αν φαίνεται για τον έλληνα αναγνώστη το καθεστώς της δουλείας, αυτή υπήρξε νομικός και κοινωνικός θεσμός επί χιλιετίες και ακόμη δεν έχει εξαλειφθεί σε μερικές περιοχές της Αφρικής και της Ασίας. Κατά τη δεκαετία του 1980 τα Ηνωμένα Έθνη ασχολήθηκαν συστηματικά με ορισμένα κράτη, όπως η Μαυριτανία, όπου επί ενός εκατομμυρίου κατοίκων, τριακόσιες χιλιάδες ζούσαν κάτω από το νομικό καθεστώς της δουλείας- και πιθανώς εξακολουθούσαν να ζουν στην πράξη ακόμα και σήμερα. Στην Ασία και τη Λατινική Αμερική εξακολουθούν να ισχύουν θεσμοί ειλωτείας, δουλοπαροικίας και αναγκαστικής εργασίας για ιδιωτικά χρέη. Τα Ηνωμένα Έθνη προσφέρουν στις ενδιαφερόμενες κυβερνήσεις τις υπηρεσίες τους, αλλά η κακή οικονομική κατάσταση και ιδίως ο τρόπος γεωργικής εκμεταλλεύσεως, επιβραδύνουν την εξέλιξη.

Η κυρίαρχη μορφή δουλείας ήταν συνήθως για τους μεν άνδρες η εξαναγκαστική εργασία μέχρι φυσικής εξόντωσης, για τις δε γυναίκες, η σεξουαλική εκμετάλλευση. Τα παιδιά, αγόρια και κορίτσια, χρησιμοποιούνταν συνήθως για σκληρή εργασία ή, σπανιότερα, για υποχρεωτική ενσωμάτωση

στον κυρίαρχο πληθυσμό, αλλάζοντας θρήσκευμα και εθνικότητα. Επίσης, όταν έφταναν στην εφηβεία ή και νωρίτερα, τα κορίτσια άρχιζαν να χρησιμοποιούνται ως σεξουαλικά αντικείμενα και τα αγόρια μετά τα 13-14 λογαριάζονταν συνήθως ως ενήλικες δούλοι. Τα αγόρια σε κάποιους πολιτισμούς γίνονταν ευνούχοι ή αφομοιώνονταν σε στρατιωτικές υπηρεσίες, εφόσον είχαν ασπασθεί το θρήσκευμα, την ιδεολογία και την εθνικότητα της κυρίαρχης ομάδας.

Το φαινόμενο ήταν πιο ανεπτυγμένο στις κοινωνίες που είτε επειδή είχαν σχετικά χαμηλό πληθυσμό είτε για άλλους λόγους χρειαζόνταν περισσότερο και φθηνότερο εργατικό δυναμικό για την ανάπτυξη της οικονομίας τους.

Η δουλεία εξακολουθεί να παρατηρείται και σήμερα με διάφορες μορφές, κυρίως σε βάρος γυναικών (εξαναγκαστική πορνεία), παιδιών (επαιτεία, κακοποίηση, εργασία) και σπανιότερα ανδρών (εκμετάλλευση αιχμαλώτων πολέμου σε μερικά αφρικανικά κράτη).

Ορισμένοι θεωρούν ότι μορφή δουλείας αποτελεί σήμερα και η δουλειά σε οποιαδήποτε χώρα στηρίζει την οικονομία της στο καπιταλιστικό οικονομικό σύστημα, λόγω της *a priori* εκμετάλλευσης της υπεραξίας των εργαζομένων, ενώ πολλοί ταυτίζουν τη δουλεία και με άλλες σκληρές, όμως σχετικά ηπιότερες μορφές εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο –π.χ. της δουλοπαροικίας. Μορφή δουλείας συνιστά κατά κάποιους και η σύγχρονη ποινή της προσωποκράτησης για οφειλές όπως και τα καταναγκαστικά έργα, στα οποία αρκετές χώρες υποβάλουν τους καταδίκους τους. Γενικά, ως δουλεία μπορεί -με την ευρύτερη έννοια της χρήσης των ατόμων- να θεωρηθούν όλες οι διάδοχες καταστάσεις οικονομικής εκμετάλλευσης και υποβιβασμού κοινωνικών ομάδων, αλλά οι περισσότεροι θεωρούν ότι η κυριολεκτική χρήση του όρου δουλεία προϋποθέτει τη νόμιμη ή εθιμική αφαίρεση της ιδιότητας του υποκειμένου και την μετατροπή του ατόμου σε αντικείμενο (*res*) του νόμου.

2.3.1 Trafficking

Το εμπόριο ανθρώπων (trafficking in human beings) σύμφωνα με το Πρωτόκολλο των Ηνωμένων Εθνών «για την πρόληψη, καταστολή και τιμωρία της διακίνησης προσώπων, ιδιαίτερα γυναικών και παιδιών» ορίζεται ως «η πρόσληψη, μεταφορά, μεταβίβαση, στέγαση ή η παραλαβή ανθρώπων μέσω απειλών ή χρήση βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, απαγωγής, απάτης, παραπλάνησης, κατάχρησης εξουσίας ή μιας ευάλωτης θέσης ή η καταβολή ή αποδοχή πληρωμών ή άλλων ωφελημάτων για την εξασφάλιση συναίνεσης προσώπου που ασκεί έλεγχο επί άλλου προσώπου, για το σκοπό της εκμετάλλευσης. Η εκμετάλλευση συμπεριλαμβάνει τουλάχιστον την εκμετάλλευση της πορνείας, ή άλλες μορφές γενετήσιας εκμετάλλευσης».

Στις αρχές του 21ου αιώνα, το εμπόριο γυναικών αποτελεί μια μορφή σύγχρονου δουλεμπορίου καθώς όπως και σε άλλες εποχές οι γυναίκες-θύματα παραμένουν «κτήματα» των διακινητών που τις εμπορεύονται, στερούνται στοιχειωδών δικαιωμάτων στον ιδιωτικό και δημόσιο βίο καθώς ζουν σε καθεστώς παρανομίας και επομένως αποκλεισμού και είναι υποχρεωμένες να εργάζονται υπό οποιεσδήποτε συνθήκες ακόμη και όταν έχει εξασθενήσει η υγεία τους.

A. Ο πληθυσμός των θυμάτων trafficking

Σύμφωνα με στοιχεία της Unesco, περισσότεροι από 12.000.000 άνθρωποι στον πλανήτη ζουν υπό συνθήκες σκλαβιάς. Η αναπτυσσόμενη Ευρώπη δέχεται την εισροή γυναικών από τα ανατολικά κράτη της ηπείρου, οι οποίες μεταφέρονται και ζουν σε συνθήκες δουλείας. Στο Ισραήλ εισάγονται 3.000 γυναίκες ετησίως και εκπορνεύονται. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του 2004, στη Βραζιλία υπάρχουν 25.000 σύγχρονοι σκλάβοι. Σύμφωνα με πρόσφατη έκθεση του ΟΗΕ, η Ελλάδα είναι μία από τις βασικές χώρες όπου διακινούνται θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Τα θύματα προέρχονται κυρίως από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, των Βαλκανίων και της Αφρικής. Οι γυναίκες αυτές εγκλωβίζονται είτε κυριολεκτικά, επειδή οι σωματέμποροι για παράδειγμα τις κρατούν κλειδωμένες σε σπίτια, είτε με άλλα μέσα όπως η κατάσχεση των ταξιδιωτικών τους εγγράφων ή απειλές εναντίον τους ή των οικογενειών τους. Πολλές φορές εκτός από την ψυχολογική βία, υφίστανται σωματική βία και βασανιστήρια.

Ενώ η Ελλάδα είναι χώρα προορισμού και διέλευσης για την εμπορία ανθρώπων στην Ευρώπη για πάνω από μία δεκαετία, οι ερευνητές εξακολουθούν να μην έχουν στη διάθεσή τους αξιόπιστες εκτιμήσεις σχετικά με την έκταση αυτής της λαθραίας δραστηριότητας. Σύμφωνα με την Caritas Ελλάς, το τοπικό παράρτημα μιας διεθνούς οργάνωσης της Καθολικής Εκκλησίας, το 2000 πιστεύεται ότι μεταφέρθηκαν έως και 90.000 άτομα στην Ελλάδα από την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Η εμπορία έχει διάφορες μορφές: εμπορία με σκοπό την εξαναγκαστική εργασία, κυρίως παιδιών, εμπορία με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση, κυρίως γυναικών, και εμπορία βρεφών για υιοθεσία. Από το 1990 έως το 1997 ο αριθμός των αλλοδαπών γυναικών που εξωθούνται στην πορνεία στην Ελλάδα δεκαπλασιάστηκε από 2.100 σε 21.750, και έπεσε σε 17.200 το 2002 με βασικό κορμό του διακινούμενου πληθυσμού να απαρτίζεται από Ρωσίδες, Ουκρανές, Ρουμάνες, Νιγηριανές κ.λπ. Η ηλικία της πλειονότητας του πληθυσμού κυμαίνεται μεταξύ 16 και 24 ετών (ποσοστό 62-63% περίπου), σύμφωνα με εκτιμήσεις τοπικών ΜΚΟ, του Κέντρου Έρευνας και Δράσης για την Ειρήνη (ΚΕΔΕ) και του προγράμματος StopNOW (Stop Trafficking in People Now). Παρά τους μεγάλους αριθμούς των εμπλεκόμενων ατόμων, οι αρχές μόλις πρόσφατα άρχισαν να λαμβάνουν μέτρα, εκ των οποίων το σημαντικότερο είναι η θέσπιση νομικού πλαισίου για την προστασία των θυμάτων εμπορίας το 2002, 2003 και 2005. Αξίζει να σημειώσουμε ότι το trafficking δε συνεπάγεται απαραίτητα πέρασμα συνόρων, αλλά τα θύματα μπορεί να διακινούνται μέσα στα όρια μιας χώρας. Ωστόσο,

το κυρίαρχο σχήμα του trafficking είναι το εξής: χώρα προέλευσης- χώρα transit και χώρα υποδοχής.

B. Η ηλικία των θυμάτων traffickin

Σε ό,τι αφορά την ηλικία των εξαναγκαστικά εκδιδόμενων, σε σύγκριση με το τέλος της περασμένης δεκαετίας παρατηρήθηκαν αξιόλογες αλλαγές στην ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού. Συγκεκριμένα, παρατηρείται μια σαφής άνοδος του πληθυσμού των ανηλίκων γυναικών, η οποία πρέπει να κυμαίνεται μεταξύ των 18 μηνών και των 2 ετών (ίσως επειδή έχουν υψηλό συντελεστή διακινδύνευσης και όχι ιδιαίτερα μεγαλύτερα κέρδη). Οι γυναίκες των ηλικιών πάνω από τα 30 χρόνια σαφώς εκπροσωπούνται, αλλά σε μικρότερα ποσοστά και ανάλογα με τις ανάγκες της αγοράς (χαμηλά μισθώματα, για μπαρ και οίκους ανοχής της περιφέρειας, κλπ.). Συμπερασματικά, ο βασικός πληθυσμός των εξαναγκαστικά εκδιδόμενων γυναικών είναι ηλικίας 21 έως 30 ετών και αποτελούν τα 2/3 του συνόλου της ομάδας. Επιπλέον, στον πληθυσμό των θυμάτων trafficking παρατηρείται μια αύξηση των ηλικιών άνω των 30 ετών. Το 2002 παρατηρήθηκε μια αύξηση των γυναικών από 40 έως 50 ετών. Η αύξηση αυτή μπορεί να αποδοθεί στην ανάγκη διοχέτευσης γυναικών στην πορνεία χαμηλών μισθωμάτων, κυρίως σε μπαρ, οίκους ανοχής αλλά και στην κατ' οίκον πορνεία. Θα μπορούσε να σημειωθεί ότι οι εξαναγκαστικά εκδιδόμενες άνω των 30 ετών υφίστανται κακομεταχείριση και εκμετάλλευση των προστατών τους, κυρίως γιατί έχουν πεισθεί ότι δεν έχουν άλλη επιλογή ούτε στην Ελλάδα, αλλά ούτε και στην πατρίδα τους.

Γ. Οι εθνικότητες των θυμάτων trafficking

Αναφορικά με την εθνικότητα των εξαναγκαστικά εκδιδόμενων γυναικών στη χώρα μας, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αυξημένη πολυεθνικότητα. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, οι εξαναγκαστικά εκδιδόμενες προέρχονταν από διάφορες χώρες, με την πλειοψηφία αυτών να προέρχονται από την Πολωνία, τη Ταϊλάνδη, τις Φιλιππίνες. Μετά το 1987 εμφανίζεται σημαντικός αριθμός εκδιδόμενων γυναικών από την καταρρέουσα Σοβιετική Ένωση. Από τις αρχές του 1990 και μέχρι σήμερα, μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης η συντριπτική πλειοψηφία των εκδιδόμενων γυναικών προέρχονται από την Ρωσία, Ουκρανία, Αλβανία, Βουλγαρία, Μολδαβία, αλλά και από χώρες της Αφρικής π.χ. Νιγηρία.

Μεταξύ του 2002-2005 η πολυεθνικότητα των εξαναγκαστικά εκδιδόμενων εξακολουθεί να αυξάνεται. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Αστυνομίας πλέον των χωρών του πρώην ανατολικού μπλοκ και των χωρών της Αφρικής που αναφέρθηκαν παραπάνω, εντοπίστηκαν στην πορνεία γυναίκες από τη Λευκορωσία, Ουζμπεκιστάν, Γιουγκοσλαβία, Πακιστάν, Ιράκ, Σιγκαπούρη και Σιέρα Λεόνε.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Αστυνομίας για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, η πλειοψηφία αυτών είναι γυναίκες (104 γυναίκες, 29 άνδρες και 4 ανήλικοι, σύνολο 137 θύματα) και η πλειοψηφία αυτών προέρχεται από τη Ρωσία,

Σύγχρονες Μορφές Δουλείας

Ρουμανία, Ουκρανία και σε μικρότερο ποσοστό Βουλγαρία και Νιγηρία.
(Επισυνάπτεται σχετικός αναλυτικός πίνακας με στοιχεία από την Ελληνική Αστυνομία για τα θύματα σωματεμπορίας)

[2002-2005]

ΧΩΡΕΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	Αριθμός Θυμάτων			
	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΑΝΗΛΙΚΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
ΑΛΒΑΝΙΑΣ	2	-	-	2
ΑΡΜΕΝΙΑΣ	2	-	-	2
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ	8	-	1	9
ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ	1	-	-	1
ΔΑΝΙΑΣ	1	-	-	1
ΕΡΥΘΡΑΙΑΣ	2	-	-	2
ΕΣΘΟΝΙΑΣ	1	-	-	1
ΗΝ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ	1	-	-	1
ΚΑΖΑΚΣΤΑΝ	1	-	-	1
ΚΙΡΚΙΣΤΑΝ	1	-	-	1
ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑΣ	3	-	-	3
ΛΙΘΟΥΑΝΙΑΣ	3	-	-	3
ΜΟΛΔΑΒΙΑΣ	7	-	-	7
ΝΙΓΗΡΙΑΣ	8	-	-	8
ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ	1	-	-	1
ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ	12	-	-	12
ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ	21	29	3	53
ΡΩΣΙΑΣ	28	-	-	28
Τελικό Σύνολο	103	29	4	136

Δ. Οι συνθήκες ζωής των θυμάτων trafficking

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Stop Now (Stop Trafficking of people) οι συνθήκες ζωής των θυμάτων σωματεμπορίας περιλαμβάνουν:

- Βιασμούς, ξυλοδαρμούς και βασανιστήρια
- Εκφοβισμούς και ψυχολογική κακοποίηση
- Εξαναγκαστικές αμβλώσεις
- Πλημμελή διατροφή
- Στέρηση ύπνου
- Απουσία ιατρικής περίθαλψης (προβλήματα υγείας και υψηλά ποσοστά σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων)

Αλλα βασικά χαρακτηριστικά της ομάδας αυτής που πρέπει να επισημανθούν είναι ότι:

Δεν μπορούμε να εξετάσουμε το trafficking αφού πρώτα το συνδέσουμε με τη μετανάστευση και ειδικότερα τη «γυναικεία» μετανάστευση, καθώς σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα στοιχεία της Ελληνικής Αστυνομίας η πλειοψηφία των καταγεγραμμένων θυμάτων trafficking είναι γυναίκες. Η παράνομη διακίνηση είναι και αυτή μια μορφή μετακίνησης, εκείνο όμως που αλλάζει σε σχέση με τη μετανάστευση είναι η έλλειψη συναίνεσης του μετακινούμενου.

Στις αναπτυσσόμενες χώρες οι ευκαιρίες για τις γυναίκες να εργαστούν είναι πολύ περιορισμένες. Έτσι, η γυναίκα αποφασίζει να μεταναστεύσει με την ελπίδα μιας καλύτερης τύχης, με τη συναίνεση του οικογενειακού της περιβάλλοντος. Βρίσκονται στην χώρα παράνομα, χωρίς άδεια παραμονής και εργασίας. Είτε έχουν έρθει στην Ελλάδα με τουριστική βίζα από τη χώρα προέλευσής τους, είτε με πλαστά χαρτιά, είτε με κρυφούς και παράνομους τρόπους. Πολλές φορές ενδέχεται να μην έχουν μαζί τους κανένα επίσημο έγγραφο που να πιστοποιεί την ταυτότητά τους. Επιπλέον και η επαγγελματική δραστηριοποίησή τους είναι τις περισσότερες φορές παράνομη καθώς και όψεις της κοινωνικής τους δραστηριότητας, πέρα από την επαγγελματική τους κατάσταση, κινούνται εκτός των ορίων της νομιμότητας. Για αυτό και τα άτομα αυτά χαρακτηρίζονται ως «κοινωνικά αόρατα». Συνδέονται στενά με το φαινόμενο της μετανάστευσης, καθώς στη συντριπτική τους πλειοψηφία είναι μετανάστριες που έφτασαν στη χώρα ή περνούν από αυτή για να εργαστούν. Οι περισσότερες είχαν ένα έντονο ενδιαφέρον να εργαστούν και να ζήσουν στις κοινωνίες της Δύσης. Θα μπορούσαν σε μια χονδρική κατηγοριοποίηση να χωριστούν στις εξής υποομάδες:

α) Στις γυναίκες που εξαπατήθηκαν ολοκληρωτικά και οι οποίες πείσθηκαν πως θα εργαστούν νόμιμα ή παράνομα σε τομείς άσχετους της πορνείας. Με την προώθησή τους στην Ελλάδα υφίστανται εκβιασμούς, φυσική και ψυχική βία, συχνά και βιασμούς «επεξεργασίας» και μετάπτωσης σε εκδιδόμενη, ώστε να εξαναγκαστούν σε υπακοή και αποδοχή του καθεστώτος εκμετάλλευσης.

β) Στις γυναίκες για τις οποίες η πορνεία αποτελούσε μια πιθανή εναλλακτική λύση στο πλαίσιο ζοφερών προοπτικών για το μέλλον αλλά και προβλημάτων καθημερινής

επιβίωσης. Για την υποομάδα αυτή η προοπτική άσκησης της πορνείας σε μια εύπορη χώρα με υψηλά εισοδήματα, καλύτερο τρόπο ζωής, νέο ξεκίνημα και ανωνυμία, ώστε εάν και όταν επέστρεφαν στη χώρα τους να μη φέρουν το στίγμα, φάνηκε ελκυστική και ρεαλιστική λύση. Ανάλογη αντίληψη ανέπτυξαν και οι ήδη εκδιδόμενες στη χώρα τους. Οι γυναίκες αυτής της ομάδας γνώριζαν ή υποπτεύονταν βάσιμα ότι θα προωθηθούν στην πορνεία. Βέβαια νόμιζαν ότι θα την ασκήσουν σε συνθήκες ιδανικές (διαφορετικές από την εξάρτηση, την υπεραπασχόληση, την εκμετάλλευση και την αδιαφορία για την φυσική και ψυχική τους υγεία). Πρόκειται για την υποκατηγορία των «μερικά διαψευσμένων προσδοκιών».

Ανάμεσα στις δύο προηγούμενες υποομάδες υπάρχουν ποικίλες ενδιάμεσες περιπτώσεις. Οι εξαναγκαστικά εκδιδόμενες στην Ελλάδα, και όχι μόνο, χαρακτηρίζονται από μια ποικιλία κοινωνικών, πολιτιστικών και οικονομικών αφετηριών, προσδοκιών και ψευδαισθήσεων, εναλλασσόμενων καταστάσεων και κινήτρων. Η λαθεμένη αντίληψη ότι η γυναίκα που θέλει ή επιλέγει να παραμείνει στην πορνεία ή και κάτω από τον έλεγχο κάποιου σωματέμπορου δεν αποτελεί θύμα οδηγεί στην πρακτική της απέλασης, μια πρακτική στενού ηθικού εύρους και αναποτελεσματική αφού στην πλειονότητά τους και σύμφωνα με στοιχεία της αστυνομίας αυτές επανέρχονται στην Ελλάδα με τον ένα ή τον άλλο τρόπο.

Η συνοπτική παρουσίαση των παραπάνω στοιχείων αναφορικά με τις διαστάσεις που έχει λάβει το φαινόμενο του trafficking στην χώρα μας και στην Βόρεια Ελλάδα ειδικότερα, αποδεικνύει την αναγκαιότητα για άμεση και ολοκληρωμένη παρέμβαση στην συγκεκριμένη ομάδα του πληθυσμού.

Λόγοι για τους οποίους τα θύματα trafficking δεν δραπετεύουν

Σύμφωνα με στοιχεία της οργάνωσης Stop Now (Stop Trafficking of People) οι λόγοι για τους οποίους τα θύματα διεθνούς σωματεμπορίας δε δραπετεύουν είναι οι εξής:

- **Εκφοβισμός και συνθήκες που δεν τους αφήνουν περιθώρια διαφυγής:** Οι ξυλοδαρμοί, τα βασανιστήρια, η κράτηση των διαβατηρίων και οι απειλές ότι θα ασκηθεί βία κατά των οικογενειών τους, κάνουν τη δραπέτευση πολύ επικίνδυνο εγχείρημα, το οποίο μπορεί συχνά να στοιχίσει μέχρι και τη ζωή των θυμάτων,
- **Αποπροσανατολισμός:** Η απομόνωση, η άγνοια της γλώσσας και των συνθηκών ζωής στην Ελλάδα, δεν επιτρέπουν στα θύματα να μιλήσουν για την κατάστασή τους ή να ζητήσουν βοήθεια. Επίσης, συχνά καθώς δεν έχουν τα απαραίτητα χαρτιά φοβούνται ότι θα οδηγηθούν στη φυλακή.
- **Έλλειψη πληροφόρησης για τους πόρους και τις παροχές που θα μπορούσαν να εκμεταλλευτούν:** Τα θύματα της διεθνούς σωματεμπορίας δε γνωρίζουν τι πόρους και τι παροχές θα μπορούσαν να έχουν στη διάθεσή τους: ξενώνες, τροφή, ψυχοκοινωνική και νομική στήριξη,

ιατροφαρμακευτική περίθαλψη.

Επίσης, δε γνωρίζουν σε ποιες υπηρεσίες θα μπορούσαν να απευθυνθούν για την παροχή των παραπάνω υπηρεσιών υποστήριξης.

- **Έσοδα:** Τα έσοδα των δικτύων οργανωμένου εγκλήματος από τη συγκεκριμένη μορφή δουλείας ανέρχονται σε δισεκατομμύρια ευρώ. Το trafficking αποτελεί και στη χώρα μας μια από τις σημαντικότερες πηγές πλούτου. Υπεύθυνος για την εξαναγκαστική πορνεία είναι ο πελάτης, ο οποίος αποτελεί την κινητήρια δύναμη και χρηματοδοτεί τη σωματεμπορία. Υπολογίζεται ότι πάνω από ένα εκατομμύριο άντρες στην Ελλάδα πληρώνουν ετησίως για να έχουν τις υπηρεσίες γυναικών και παιδιών που έχουν πέσει θύματα αυτής της σεξουαλικής βιομηχανίας.

Δράστες εμπορίας ανθρώπων-σωματεμπορίας

Στην Ελλάδα σήμερα δρουν δύο δίκτυα διεθνούς σωματεμπορίας: το πρώτο διακινεί γυναίκες και παιδιά από χώρες της Κεντρικής Ευρώπης και το δεύτερο έχει αναλάβει τη διακίνηση γυναικών από χώρες της Αφρικής. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Αστυνομίας οι δράστες εμπορίας ανθρώπων, προέρχονται από τις παρακάτω χώρες:

ΥΠΗΚΟΟΙ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ
ΑΛΒΑΝΙΑΣ	13
ΑΡΜΕΝΙΑΣ	1
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ	12
ΕΛΛΑΔΑΣ	133
ΙΝΔΙΑΣ	1
ΜΟΛΔΑΒΙΑΣ	3
ΝΙΓΗΡΙΑ	5
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	1
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	1
ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ	28
ΡΩΣΙΑΣ	3
ΤΟΥΡΚΙΑ	1
Τελικό Σύνολο	202

Αρωγή προς τα θύματα trafficking ο ρόλος των Αστυνομικών και Διοικητικών αρχών

Κατά το έτος 2005, οι Υπηρεσίες της Ελληνικής Αστυνομίας επιλήφθηκαν σε 60 υποθέσεις Εμπορίας Ανθρώπων και Σωματεμπορίας (59 υποθέσεις σεξουαλικής και οικονομικής εκμετάλλευσης και 1 υπόθεση εργασιακής εκμετάλλευσης), εκ των οποίων οι 17 διαπράχθηκαν από Εγκληματικές Οργανώσεις. Από τις έρευνες και τις προανακρίσεις των υποθέσεων αυτών κατηγορήθηκαν 202 δράστες, Έλληνες και αλλοδαποί, ενώ υπήρξαν 137 θύματα (άνδρες, γυναίκες και ανήλικοι) οικονομικής και σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Σε -57- θύματα παρασχέθηκε αρωγή και προστασία από τις μονάδες αρωγής και προστασίας της Πολιτείας, καθώς και από μη κυβερνητικές οργανώσεις. (ΜΚΟ). Για -20- θύματα εκδόθηκε διάταξη του αρμόδιου Εισαγγελέα, με την οποία ανεστάλη η απέλασή τους, σύμφωνα με το άρθρο 12 του Ν.3064/02.

Οι επιληφθείσες Υπηρεσίες της Ελληνικής Αστυνομίας συνεργάστηκαν:

- Με τις αλλοδαπές Διπλωματικές (Πρεσβείες, Προξενεία) Αρχές στη Χώρα μας, σε -32- περιπτώσεις για την παροχή αρωγής και προστασίας στα θύματα υπηκόων τους.
- Με τον Δ.Ο.Μ. σε -12- περιπτώσεις για τον ασφαλή επαναπατρισμό.
- Με Υπηρεσίες και Μονάδες παροχής, προστασίας και αρωγής (ΑΓΙΑ ΒΑΡΒΑΡΑ) καθώς και με Μη Κυβερνητικούς Οργανισμούς (ΕΚΚΥΘΚΑ, ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ, ΚΛΙΜΑΚΑ και ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΕΥΡΩΠΗΣ) μέσω της Γενικής Γραμματείας Ισότητας καθώς και της Γενικής Γραμματείας Υγείας - Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ) σε -19- περιπτώσεις.

Επισημαίνεται ότι, η πλειονότητα των θυμάτων βρίσκεται νόμιμα στη Χώρα μας και για το λόγο αυτό δήλωσαν στις επιληφθείσες Υπηρεσίες ότι δεν επιθυμούν να τεθούν υπό την προστασία της Πολιτείας και έχουν ήδη αναχωρήσει για τις πατρίδες τους, ενώ ένας μικρός αριθμός βρίσκεται ακόμα στη χώρα μας.

Πίνακας παροχής αρωγής και προστασίας στα θύματα:

ΥΠΗΚΟΟΙ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ	Παροχή αρωγής & προστασίας	Διάταξη Εισαγγελέα	Συνεργασία ΚΟ & ΜΚΟ	Συνεργασία με Διπλωματικές Αρχές	Συνεργασία με Δ.Ο.Μ.
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ	1		1	1	1
ΛΙΘΟΥΑΝΙΑΣ	2		2		2
ΜΟΛΔΑΒΙΑΣ	2	1	2		2
ΝΙΓΗΡΙΑ	4	4	4		
ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ	2	2	1		1
ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ	43	10	7	32	4
ΡΩΣΙΑΣ	3	3	2		2
Τελικό Σύνολο	57	20	19	33	12

Ο ρόλος των ΜΚΟ στην αρωγή προς τα θύματα του trafficking

Σημαντικό ρόλο στην καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος με σκοπό την εμπορία ανθρώπων λαμβάνει η αρωγή και προστασία προς τα θύματα trafficking. Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις διαθέτουν ευέλικτους μηχανισμούς και μπορούν να συμμετάσχουν ενεργά στον τομέα της υποστήριξης και προστασίας των θυμάτων και της πρόληψης. Οι ΜΚΟ αποτελούν το συνεκτικό κρίκο ανάμεσα στο θύμα και τις αρχές, ώστε να επιτευχθεί η εξάρθρωση και η ποινική δίωξη των δικτύων σωματεμπορίας. Επίσης, κατέχουν σημαντικό ρόλο στην προστασία των θυμάτων. Παρόλα αυτά, για να υπάρξει πραγματική συνεργασία η συμμετοχή των ΜΚΟ πρέπει να αναγνωρίζεται μέσα από:

- Τον έλεγχο της ανάπτυξης των ενεργειών που έχουν σχεδιαστεί για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων,
- την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων και μέτρων που έχουν συμφωνηθεί,
- το σεβασμό των ανθρώπινων δικαιωμάτων,
- την πρόληψη και τις δραστηριότητες ενημέρωσης στο ευρύ κοινό,
- την εκπαίδευση των επαγγελματιών και την παροχή πληροφοριών στις αρχές.

Η Ελλάδα με νόμο του 2002 θεωρεί την εμπορία ανθρώπων έγκλημα και προβλέπει ως και 10ετή φυλάκιση για τους σωματέμπορους. Ωστόσο, ελάχιστοι σωματέμποροι έχουν οδηγηθεί στη δικαιοσύνη και έχουν καταδικαστεί. Μέρος του προβλήματος είναι πως δεν υπάρχουν αρκετοί εκπαιδευμένοι αστυνομικοί, οι οποίοι να είναι ικανοί να αναγνωρίσουν τα θύματα εμπορίας. Αυτό είναι ορατό, κυρίως εκτός των

μεγάλων αστικών κέντρων, με αποτέλεσμα άγνωστος αριθμός γυναικών να έχει απελαθεί ως «λαθρομετανάστριες» και παράνομες πόρνες χωρίς ποτέ να διερευνηθεί αν στην πραγματικότητα είναι θύματα του οργανωμένου εγκλήματος. Η επιστροφή στη χώρα τους, συχνά δεν λύνει το πρόβλημα για τις γυναίκες αυτές καθώς οι σωματέμποροι εξακολουθούν να τις εκβιάζουν και να τις απειλούν.

Επιπλέον, ακόμα και αν μια γυναίκα αναγνωριστεί ως θύμα σωματεμπορίας, δικαιούται προστασία και αποκατάσταση μόνο αν συμφωνήσει να συνεργαστεί με την αστυνομία για τη δίωξη των σωματεμπόρων. Δηλαδή, οι αρχές αντιμετωπίζουν τις διακινούμενες γυναίκες ως χρήσιμα εργαλεία για το ποινικό σύστημα και όχι ως θύματα που δικαιούνται αρωγή. Είναι λογικό ένα θύμα που προέρχεται από ένα τέτοιο περιβάλλον εκμετάλλευσης να φοβάται να στραφεί ενάντια στους εμπόρους και να μην εμπιστεύεται τις αρχές για την προστασία του.

2.3.2 Παιδική εργασία

Ανήλικα παιδιά εξαναγκάζονται σε εργασία, για ελάχιστη ή καθόλου αμοιβή, και υφίστανται συνθήκες και καταστάσεις ακατάλληλες για την ηλικία τους, ενώ δεν λαμβάνουν, στην συντριπτική πλειοψηφία, την μόρφωση και την ψυχαγωγία που απολαμβάνουν οι ελεύθεροι συνομήλικοί τους.

Πάνω από 246 εκατομμύρια παιδιά (ηλικίας 5 έως 17 ετών) στον κόσμο εργάζονται. Και δυστυχώς, αντίθετα από ό,τι θα νόμιζαν πολλοί, το φαινόμενο των εργαζόμενων παιδιών και των παιδιών που δεν πάνε στο σχολείο δεν είναι άγνωστο και στη χώρα μας. Το μέλλον γι' αυτά τα παιδιά διαγράφεται ζοφερό, καθώς δεν τους δίνεται καν η δυνατότητα να αναπτύξουν τις ικανότητές τους και να διευρύνουν τις γνώσεις και τις δεξιότητές τους αλλά και την κοινωνική τους θέση μέσα από το σχολείο. Βασικά δικαιώματα του παιδιού όπως το δικαίωμα στη μόρφωση και το δικαίωμα στο παιχνίδι είναι άγνωστα γι' αυτά τα παιδιά. Κάποια δουλεύουν σε θορυβώδη κι επικίνδυνα εργοστάσια, άλλα στα χωράφια από την αυγή ως το σούρουπο, άλλα είναι θύματα της βιομηχανίας του σεξ. Πολλά είναι «αόρατα» κυριολεκτικά, καθώς δουλεύουν σε σπίτια ως οικιακοί βοηθοί, ή σε βιοτεχνίες κατασκευής χαλιών ή αθλητικών ειδών (π.χ. μπάλες στο Πακιστάν), συχνά με κάποια μορφή σκλαβιάς. Κάποια τραυματίζονται σοβαρά ή πεθαίνουν πριν καν την εφηβεία. Και ας μην ξεχνάμε τα ψυχολογικά τραύματα και την καθυστέρηση στην πνευματική και σωματική ανάπτυξη ενός παιδιού που δουλεύει.

Η οικονομική συνεισφορά τους στον ελλιπή οικογενειακό προϋπολογισμό αποτελεί τον βασικότερο παράγοντα που ωθεί τα παιδιά στην εργασία και κατ' επέκταση στην εκμετάλλευσή τους από πολύ μικρή ηλικία. Ο κυρίαρχος ρόλος του οικονομικού παράγοντα στην έναρξη της παιδικής εργασίας γίνεται φανερός αν εξετάσει κανείς την οικογενειακή προέλευση των παιδιών. Πρόκειται κυρίως για παιδιά οικονομικώς ασθενέστερων οικογενειών,

αναλφάβητων και σε μεγάλο ποσοστό προσφύγων.

Η παιδική ηλικία δεν είναι σε όλες τις περιπτώσεις συνώνυμη με την ανεμελιά, το παιχνίδι και τα ξένοιαστα μαθητικά χρόνια, καθώς, εκατομμύρια παιδιά σε ολόκληρο τον κόσμο χάνουν νωρίς το παιδικό τους χαμόγελο και αναγκάζονται από την τρυφερή τους ηλικία να ενταχθούν στον σκληρό κόσμο της εργασίας.

Τα σκήπτρα στην παιδική εργασία κρατά η Ασία και οι χώρες του Ειρηνικού (122,3 εκατομμύρια παιδιά) και η Αφρική (50 εκατομμύρια) ενώ το φαινόμενο έχει υποχωρήσει -αν μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε αυτόν τον όρο για τέτοια θέματα- στα 5,7 εκατομμύρια παιδιά...

Στις χώρες αυτές, η παιδική εργασία είναι μέρος της καθημερινότητας. Εκατομμύρια ανήλικα παιδιά εξαναγκάζονται να εργάζονται σε διάφορες, κατά κανόνα ανθυγιεινές εργασίες. Εκατοντάδες χιλιάδες μικρά παιδιά πέφτουν θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης, από εύπορους πολίτες των λεγόμενων "αναπτυγμένων χωρών", τόσο στις χώρες του τρίτου κόσμου όπου κατοικούν, όσο και σε άλλες χώρες, όπου προωθούνται παράνομα γι' αυτό το σκοπό. Μόνο στην Ευρώπη εργάζονται παράνομα από 200 έως 500 χιλιάδες ανήλικες ιερόδουλες.

Το θλιβερό αυτό κατάλογο συμπληρώνουν τα χιλιάδες παιδιά-θύματα που προωθούνται στις "αναπτυγμένες χώρες" αυτού του κόσμου είτε για να χρησιμοποιηθούν σαν πειραματόζωα είτε για εμπορία οργάνων.

Η παιδική εργασία στη γεωργία συμβαδίζει πολύ συχνά με μορφές δουλοπαροικίας. Οι πάμπτωχες οικογένειες των χωρικών, που είναι ακτήμονες ή έχουν ελάχιστη δική τους γη και δυσκολεύονται να επιβιώσουν, συχνά παγιδεύονται από το γαιοκτήμονα της περιοχής ή κάποιον τρίτο από τον οποίο δανείζονται κάποιο ποσό. Για να ξεπληρώσουν το χρέος τους υποχρεώνονται συνήθως να καταδικάσουν το παιδί τους να δουλεύει για λογαριασμό του πιστωτή/ εργοδότη. Η προσωπική παιδική δουλεία λόγω χρέους ανθεί σε διάφορα μέρη του πλανήτη: όχι μόνο στη νότια και νοτιοανατολική Ασία αλλά και στη Λατινική Αμερική και στην Αφρική. Τα παιδιά εργάζονται συνήθως σε εξαιρετικά σκληρές συνθήκες για μεγάλες περιόδους του χρόνου και πληρώνονται ελάχιστα έως καθόλου. Είναι κλειδωμένοι στα δωμάτια για αρκετές ώρες και μερικές φορές αλυσοδεμένοι. Μερικά από τα παιδιά απάγονται και πωλούνται αργότερα ως σκλάβοι. Οι εργοδότες μπορούν να χτυπήσουν τα παιδιά, να τα σημαδέψουν με πυρακτωμένα σίδερα, να τα κρεμάσουν ανάποδα από τα δέντρα ή ακόμη και να τα αφήσουν χωρίς φαγητό. Τα παιδιά καταλήγουν να είναι στο έλεος του εργοδότη.

Ορισμένοι γονείς εμπιστεύονται τα παιδιά τους σε μεσίτες και τα ανταλλάσσουν με χρήματα. Αναπτύσσεται έτσι ένα δουλεμπόριο παιδιών με σκοπό την καταναγκαστική εργασία ή τη σεξουαλική εκμετάλλευση. Εκτιμάται ότι η εμπορία παιδιών είναι μια «επιχείρηση» με ετήσιο τζίρο ένα δισεκατομμύριο δολάρια και ότι τα θύματα φτάνουν το 1,2 εκατομμύρια παιδιά το χρόνο. Πρόκειται για ένα πραγματικά οικουμενικό πρόβλημα που συνδέει όλες τις χώρες και περιοχές του κόσμου, δημιουργώντας ένα σύνθετο πλέγμα παράνομων μετακινήσεων ανθρώπινων υπάρξεων.

Και βέβαια μία από τις φοβερότερες μορφές «παιδικής εργασίας» είναι η καταναγκαστική επιστράτευση παιδιών, που εξαναγκάζονται να συμμετάσχουν σε πολεμικές συρράξεις.

Ένας από τους τομείς που ανησυχούν περισσότερο τους διεθνείς οργανισμούς που ασχολούνται με τα δικαιώματα των παιδιών είναι η εργασία στα ορυχεία. Σύμφωνα με υπολογισμούς στα ορυχεία εργάζονται περίπου ένα εκατομμύριο παιδιά και έφηβοι. Τα περισσότερα από αυτά τα παιδιά εργάζονται σε μικρές βιομηχανίες που δεν έχουν άδεια και τα κατάλληλα μέτρα ασφαλείας.

Ένδεικτικά, το σκηνικό στη Λατινική Αμερική είναι εφιαλτικό. Στη Βραζιλία 7 εκατομμύρια παιδιά αναγκάζονται ή υποχρεώνονται να εργάζονται. Στη Βραζιλία, στην Κολομβία και το Εκουαδόρ ένα ποσοστό 20% των παιδιών ηλικίας 10 με 14 χρόνων, εργάζεται σε σπίτια. Περισσότερα από 2 εκατομμύρια παιδιά ηλικίας 5 με 15 χρόνων εργάζονται σε αγροτικές δουλειές στη Γουατεμάλα, στην Ονδούρα, στην Νικαράγουα και στον Παναμά.

Σε ορυχεία εργάζονται περίπου 500 χιλιάδες παιδιά στο Περού και 13.500 στη Βολιβία. Στο Εκουαδόρ περίπου 314 χιλιάδες παιδιά εργάζονται, σε έναν πληθυσμό 12 εκατομμυρίων κατοίκων. Αν και δεν υπάρχουν συγκεκριμένα στοιχεία, στις πιο φτωχές χώρες της Καραϊβικής όπως Μπελίσε, Γκουγιάνα και Σουρινάμ η παιδική εργασία είναι ένα πρόβλημα που οξύνεται. Υπολογίζεται ότι 4 με 6 χιλιάδες παιδιά αποτελούν μέρος των παραστρατιωτικών οργανώσεων στην Κολομβία όπου έχουν μετατραπεί σε σκληρούς πολεμιστές. Η εκπαίδευση τους περιλαμβάνει πολλά βασανιστήρια και δοκιμασίες. Πολλά από αυτά τα παιδιά σκοτώνονται σε μάχες.

Στην Αργεντινή η εταιρεία Nuestra Huella που εξάγει κοτόπουλα στην Γερμανία, στην Ιταλία, στη Γαλλία, στην Ισπανία και στην Κίνα, έχει κατηγορηθεί ότι απασχολεί χιλιάδες παιδιά στα εργοστάσια και φάρμες. Περίπου 57 χιλιάδες αγόρια και κορίτσια εργάζονται ως ρακοσυλλέκτες, μαζεύουν χαρτόνια από τους δρόμους.

Η Βραζιλία, η Γουατεμάλα, το Μεξικό, το Περού και η Βολιβία είναι οι χώρες με τα μεγαλύτερα ποσοστά παιδικής εργασίας στη Λατινική Αμερική. Η παιδική εργασία δεν υπάρχει μόνο επειδή είναι μέρος του εμπορίου. Τα παιδιά - σκλάβοι δεν είναι μόνο θύματα της πολιτιστικής "καθυστέρησης" σε πολύ φτωχές χώρες αλλά και ένα εργαλείο του διεθνούς εμπορικού πολέμου. Η παιδική εργασία είναι ευρύτερα διαδεδομένη σε ολόκληρο τον λεγόμενο Τρίτο Κόσμο. Υπολογίζεται ότι τα παιδιά κάτω των 14 ετών που εργάζονται σε ολόκληρο τον κόσμο είναι πάνω από 100 εκατομμύρια. Το Πακιστάν αποτελεί απλά την πιο κραυγαλέα περίπτωση γιατί, είναι η χώρα που έχει κάνει τα λιγότερα για την κατάργηση της παιδικής εργασίας. Ωστόσο η θλιβερή αυτή κατάσταση δεν εντοπίζεται μόνο στις τριτοκοσμικές χώρες.

Ας σημειωθεί ότι τόσο το Πακιστάν, όσο και η Μεγάλη Βρετανία και ο Καναδάς, δέχονται στα στρατεύματά τους εθελοντές ακόμη και 16 ετών. Είναι γνωστό άλλωστε ότι η Μεγάλη Βρετανία χρησιμοποίησε στο παρελθόν παιδιά 16 και 17 ετών στις ένοπλες συγκρούσεις στη Βόρεια Ιρλανδία. Το παράδειγμα αυτό καταρρίπτει με

τον πιο εύλωτο τρόπο τον πρώτο από τους τέσσερις μύθους σχετικά με την παιδική εργασίες, ότι δηλαδή αυτή αποτελεί πρόβλημα μόνο του αναπτυσσόμενου κόσμου. Τα στοιχεία της Unicef, μας επιβεβαιώνουν για το αντίθετο.

Μόνο στη Μεγάλη Βρετανία, σύμφωνα με τους πιο μετριοπαθείς υπολογισμούς περίπου το 25% των 11χρονων και περίπου το 66% των 14χρονων παιδιών εργάζονται, παρακολουθώντας παράλληλα και τα σχολικά του μαθήματα. Στη Μεγάλη Βρετανία η εργασία επιτρέπεται από την ηλικία των 13 ετών, ενώ στο Νότιο Λονδίνο σε εργατικές λαϊκές συνοικίες το 40% των παιδιών εργάζονται. Σύμφωνα με την έρευνα του συνδικάτου G.M.B. τα κέρδη της εργοδοσίας από τη χρησιμοποίηση νέων σχολικής ηλικίας ανέρχονται σε 600 εκατομμύρια λίρες.

Ακόμα η Γερμανία καθώς αποτελεί ένα πολυπολιτισμικό κράτος με ιδιαίτερες πολιτικές ανακατατάξεις τα τελευταία χρόνια, αποτελεί ένα ακόμα ενδιαφέρον πεδίο μελέτης. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου της Ελλάδας, 600.000 παιδιά εργάζονται στη Γερμανία από τα οποία - σύμφωνα με τη Διεθνή Οργάνωση Εργασίας - 300.000 παιδιά είναι τουρκικής υπηκοότητας. Η Γερμανική νομοθεσία απαγορεύει την παιδική εργασία, αλλά επιτρέπει στα παιδιά ηλικίας άνω των 13 ετών να απασχολούνται σε ελαφρές εργασίες και όχι για πάνω από 2 ώρες ημερησίως. Παιδιά άνω των 13 ετών δεν υποχρεούνται να παρακολουθούν το σχολείο όταν εκπαιδεύονται σε κρατικό ή ιδιωτικό φορέα για πάνω από 35 ώρες την εβδομάδα. Ορίζει μάλιστα και τις βαριές ανθυγιεινές εργασίες οι οποίες δεν πρέπει να ασκούνται από παιδιά.

Στην Ελβετία, τα δύο τελευταία χρόνια, υπάρχει έξαρση του φαινομένου. Στο καντόνι της Γενεύης με την άδεια των αρχών επιτρέπεται η εργασία παιδιών από την ηλικία των 13 ετών. Στην Ισπανία η παιδική εργασία αφορά 200.000 άτομα. Η αύξηση της επιταχύνθηκε μετά την ψήφιση από την κυβέρνηση ενός νόμου που καταργούσε τους μέχρι τότε υπάρχοντες περιορισμούς για τις μαζικές απολύσεις.

Οι αναφορές του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας δεν περιορίζονται στις χώρες της Ευρώπης αλλά αναφέρονται και στις Η.Π.Α. όπου το φαινόμενο παρουσιάζει μεγάλη αύξηση. Η αύξηση αυτή, είναι συνδεδεμένη με την ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα παραγωγής, των εργασιών μερικής απασχόλησης και την αναζήτηση χεριών με αμοιβή περισσότερο ευέλικτη, λιγότερο ακριβή και χωρίς υπογραφή συλλογικών συμβάσεων εργασίας. Έτσι, στις Η.Π.Α. στην αγροτική οικονομία, μόνο στην πολιτεία της Καλιφόρνια, απασχολούνται μισό εκατομμύριο παιδιά από την Κεντρική Αμερική. Στις φυτείες, στα σύνορα με το Μεξικό, παιδιά μόλις 4 χρόνων, πληρώνονται 2 δολάρια για 12ωρη «εργασία».

Την ίδια στιγμή, από τις Η.Π.Α. προέρχεται η πρόβλεψη ότι στην πρώτη δεκαετία του 2000, ο αριθμός των εργαζομένων παιδιών θα διπλασιαστεί, φθάνοντας τα 400 εκατομμύρια άτομα. Όλες μάλιστα οι εκτιμήσεις συγκλίνουν με την πρόγνωση της νέας παγκόσμιας τάσης: η παιδική εργασία θα αυξηθεί.

Αν ταξιδέψουμε ανά τον κόσμο, παντού θα δούμε παιδιά να εργάζονται ως μικροπωλητές στους δρόμους, ζητιάνοι στα φανάρια, υπηρέτες στα σπίτια, υφαντές σε αργαλειούς και εργάτες σε ορυχεία. Παρόλα αυτά το κακό δε σταματά εδώ. Μαζί με τις άλλες μορφές εκμετάλλευσης παιδιών, στις μέρες μας ευδοκμεί, περισσότερο από ποτέ, και μια άλλη μάστιγα του σύγχρονου πολιτισμού μας που σχετίζεται με την παιδική εργασία, αλλά, φυσικά, την ξεπερνά: η πορνεία. Μόνο στη Βραζιλία, από έρευνες που έχουν γίνει, έχουν καταγραφεί μισό εκατομμύριο παιδιά, κυρίως κορίτσια, στην πορνεία. Στις περισσότερο ανεπτυγμένες χώρες της Ευρώπης και της Β. Αμερικής, η παιδική πορνεία παίρνει απειλητικές διαστάσεις, καθώς συνδέεται και με φαινόμενα απαγωγής παιδιών από άλλες χώρες που προορίζονται για την απάνθρωπη αυτή εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο.

Η οικονομική εξαθλίωση, που συνοδεύει συνήθως τους μετανάστες, υποθάλλει την ανάπτυξη παράνομων δραστηριοτήτων, είτε εντός της οικογένειας, είτε με την ανοχή ή, σε κάποιες περιπτώσεις, και την αποδοχή της οικογένειας. Σε κάθε περίπτωση το αποτέλεσμα είναι το ίδιο: η εκμετάλλευση των παιδιών με ποικίλους τρόπους και η κατάφωρη καταπάτηση των δικαιωμάτων τους. Είναι μύθος πλέον η άποψη ότι η παιδική εκμετάλλευση αποτελεί «προνόμιο» των υποανάπτυκτων κρατών. Το φθηνό εργατικό κόστος που προσφέρουν τα παιδιά είναι επιθυμητό ακόμη και σε οικονομικά αναπτυγμένες χώρες. Σε Γαλλία, Γερμανία, Μ. Βρετανία και ΗΠΑ έχει υπολογιστεί ότι περίπου το 5% των παιδιών απασχολούνται σε βιομηχανίες, φάρμες και οικίες ως βοηθητικό και, αρκετές φορές, ως κύριο προσωπικό. Τα παιδιά είναι επιθυμητό ακόμη και σε οικονομικά αναπτυγμένες χώρες. Σε Γαλλία, Γερμανία, Μ. Βρετανία και ΗΠΑ έχει υπολογιστεί ότι περίπου το 5% των παιδιών απασχολούνται σε βιομηχανίες, φάρμες και οικίες ως βοηθητικό και, αρκετές φορές, ως κύριο προσωπικό. Τα ίδια συμβαίνουν και σε άλλες χώρες όπως η Πορτογαλία, η Ιταλία και φυσικά και στη χώρα μας. Στη Γαλλία πολλές χιλιάδες παιδιά δεν φοιτούν σε κανένα σχολείο, πολλά από αυτά είναι αντικείμενο εκμετάλλευσης.

Αξίζει να αναφερθεί σ' αυτό το σημείο ότι ο όρος παιδική εργασία δεν περιλαμβάνει όλες τις μορφές απασχόλησης παιδιών ηλικίας κάτω των 18 ετών. Δεν επεκτείνεται, λόγου χάρη, στα εκατομμύρια παιδιών που εργάζονται νόμιμα κάνοντας εργασίες συμβατές με την ηλικία τους και το επίπεδο ωριμότητάς τους, ούτε σε όσα βοηθούν στις ελαφρές εργασίες του σπιτιού μετά το σχολείο ή προσέχουν μικρότερα παιδιά κ.λπ.

Η παιδική εργασία με την έννοια της απασχόλησης που πρέπει να καταργηθεί διακρίνεται στις εξής κατηγορίες:

- Εργασία παιδιών ηλικίας κάτω από το ελάχιστο επιτρεπτό όριο, όπως ορίζεται από τις εθνικές νομοθεσίες σε συμφωνία με τους αποδεκτούς διεθνείς κανόνες, ή όποια εμποδίζει τη μόρφωση του παιδιού και την πλήρη ανάπτυξή του.
- Εργασία επικίνδυνη για τη σωματική, ψυχική ή ηθική υγεία του παιδιού, είτε λόγω της φύσης της είτε λόγω των συνθηκών κάτω από τις οποίες εκτελείται και η οποία ορίζεται ως επικίνδυνη εργασία.
- Οι άνευ όρων χείριστες μορφές παιδικής εργασίας

(Σύμβαση 182 για τα Δικαιώματα του Παιδιού) που είναι οι εξής:

1. Όλες οι μορφές δουλείας ή άλλων παρόμοιων πρακτικών, όπως η πώληση και το δουλεμπόριο παιδιών, η προσωπική δουλεία λόγω χρέους και η δουλοπαροικία καθώς και η καταναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία, συμπεριλαμβανομένης της καταναγκαστικής ή υποχρεωτικής επιστράτευσης παιδιών για τη χρησιμοποίησή τους σε πολεμικές συρράξεις.
2. Η σεξουαλική εκμετάλλευση του παιδιού, η προμήθεια ή προσφορά παιδιού με σκοπό την πορνεία, την παραγωγή θεαμάτων ή υλικού πορνογραφικού χαρακτήρα.
3. Η χρήση, προμήθεια ή προσφορά παιδιού με σκοπό παράνομες δραστηριότητες, ιδίως την παραγωγή και διακίνηση ναρκωτικών ουσιών, όπως περιγράφονται στις οικείες διεθνείς συμφωνίες.
4. Η εργασία που λόγω της φύσης της ή των συνθηκών κάτω από τις οποίες εκτελείται είναι πολύ πιθανόν να βλάψει την υγεία ή την ασφάλεια ή την ηθική των παιδιών.

Αυτές οι μορφές παιδικής εργασίας συνεπάγονται παραβίαση των δικαιωμάτων των παιδιών και πρέπει να εξαλειφθούν άμεσα.

Τα τελευταία χρόνια, έχουν γίνει πολλές προσπάθειες για την κατάργηση της παιδικής εργασίας. Όμως το γεγονός αυτό, έχει διχάσει την κοινή γνώμη. Απ' τη μία πλευρά, διατυπώνεται η άποψη ότι η μοναδική διέξοδος στο πρόβλημα είναι ένα άμεσο τέλος στη συμμετοχή των ανηλίκων σε εργοστάσια, φάρμες και οικογενειακές επιχειρήσεις. Όμως από την άλλη πλευρά υποστηρίζεται ότι μια τέτοια οπτική αδυνατεί να κατανοήσει ότι οι ανήλικοι εργαζόμενοι αποτελούν τμήμα της οικονομικής και κοινωνικής πραγματικότητας, ιδιαίτερα στις χώρες του λεγόμενου Τρίτου Κόσμου. «Ο 15χρονος Ντίμπου, από τη Σενεγάλη δήλωσε στο συνέδριο του Όσλο το 1997 να μην αποφασιστεί η κατάργηση της παιδικής εργασίας διότι τότε οδηγούνται πολλά παιδιά στην πείνα, την εγκληματικότητα και την πορνεία». Παράλληλα, υπάρχει και η άποψη μιας μεταρρυθμιστικής πολιτικής που στηρίζεται στη βελτίωση των μισθών και των συνθηκών ασφαλείας των ανήλικων εργαζομένων. Απαραίτητη θα ήταν η συνεργασία τοπικών κοινοτήτων, έτσι ώστε να γίνουν αντιληπτές από τους πολίτες οι βλαβερές επιπτώσεις που μπορεί να έχει η εργασία σε παιδιά μικρής ηλικίας. Η δυσκολία μιας τέτοιας πολιτικής έγκειται στο γεγονός ότι σε πολλές κοινωνίες η παιδική εργασία είναι δεδομένη, αναγκαία και υποχρεωτική για πολλά παιδιά.

Για να ξεπεραστεί μια τέτοια δυσκολία, κρίνεται απαραίτητη η δωρεάν υποχρεωτική εκπαίδευση υψηλής ποιότητας για όλα τα παιδιά η οποία θα τα καθοδηγεί να πάρουν τη θέση που τους αναλογεί στην κοινωνία ως ανθρώπινα όντα και όχι ως μηχανές, η θεσμοθέτηση αυστηρότερου νομοθετικού πλαισίου, η καταγραφή όλων των γεννήσεων, η συλλογή στοιχείων και η παρακολούθηση του φαινομένου και τέλος οι στρατηγικές πρόληψης του φαινομένου. Επιπρόσθετα, επιβάλλεται η ύπαρξη κοινωνικών προγραμμάτων για να υποστηριχτούν οικογένειες και να ενισχυθούν με ένα εναλλακτικό εισόδημα που θα αντικαθιστά την απασχόληση του παιδιού τους με απώτερο στόχο την καταπολέμηση της φτώχειας. Ακόμα, αντιπρόσωποι από τα σχολεία, τις εκκλησίες,

τα εργατικά συνδικάτα και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις θα μπορούσαν να ανακαλύψουν τρόπους για να φέρουν τα παιδιά στο σχολείο. Όμως το πιο σημαντικό είναι να συνειδητοποιήσουμε ότι το φαινόμενο της παιδικής εργασίας πρέπει να αντιμετωπιστεί ως ένα παγκόσμιο κοινωνικό πρόβλημα που έχει τις ρίζες του όχι μόνο σε καταστάσεις οικονομικής ύφεσης αλλά και σε μια ρευστή πραγματικότητα που γεννά νέα προβλήματα ή οξύνει τα ήδη υπάρχοντα. Κρίνεται, λοιπόν, απαραίτητη η ευαισθητοποίηση του κόσμου με τη βελτίωση της πληροφόρησης και ενημέρωσης.

Η σκληρή πραγματικότητα, τέλος, κατέστησε επιτακτική την ανάγκη για την καθιέρωση της 12η Ιουνίου ως την Παγκόσμια Ημέρα κατά της παιδικής εργασίας και ειδικότερα κατά του περιορισμού της παράνομης διακίνησης παιδιών, από το Διεθνή Οργανισμό Εργασίας.

2.3.3 Σεξουαλική δουλεία

Σύμφωνα με το Καταστατικό της Ρώμης, σεξουαλική δουλεία είναι οποιαδήποτε άσκηση ή όλες οι εξουσίες που απορρέουν από το «δικαίωμα της ιδιοκτησίας» πάνω από ένα άτομο. Μπορεί να περιλαμβάνει επαναλαμβανόμενη σεξουαλική κακοποίηση ή βιασμό από τον απαγωγέα ή ακόμα να αναγκάζει τα θύματα να παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες σε τρίτους ή και τα δύο. Το έγκλημα είναι διαρκές αδίκημα. Ο ορισμός του Καταστατικού της Ρώμης στη σεξουαλική δουλεία περιλαμβάνει καταστάσεις όπου τα άτομα εξαναγκάζονται σε οικιακή δουλεία, στο γάμος ή σε οποιαδήποτε άλλη καταναγκαστική εργασία που περιλαμβάνει σεξουαλική δραστηριότητα, καθώς και την εμπορία ανθρώπων για σεξουαλικούς σκοπούς, συχνά σε γυναίκες και παιδιά. Επίσημες εκτιμήσεις των ατόμων σε όλο τον κόσμο για την σεξουαλική δουλεία διαφέρουν. Το 2001, ο Διεθνής Οργανισμός για τη Μετανάστευση εκτιμάει 400.000 άτομα, το Ομοσπονδιακό Γραφείο Ερευνών 700.000 και η UNICEF 1,75 εκατομμύρια άτομα.

Ο ακούσιος/ εξαναγκαστικός γάμος είναι μια πολύ διαδεδομένη πρακτική, σε πολλές περιοχές του κόσμου, να μην έχει δηλαδή η γυναίκα το δικαίωμα να επιλέξει το σύζυγό της ή να αρνηθεί αυτόν που της προορίζουν για σύζυγο. Επίσης πολλές γυναίκες εξαναγκάζονται να παντρευτούν ή άλλοτε, λόγω του θανάτου του συζύγου τους, «κληροδοτούνται» αυτομάτως σε έναν άλλο άνδρα. Υφίσταται δε ακόμη και σήμερα η πρακτική της «νύφης κατά παραγγελία» ή η «πώληση συζύγων» Βάσει του άρθρου 1 της Συμπληρωματικής Συνθήκης για την Εξάλειψη της Δουλείας, του Δουλεμπορίου πρακτικών και θεσμών παρόμοιων με τη Δουλεία (1956), απαγορεύονται πρακτικές ή θεσμοί βάσει των οποίων:

α) μια γυναίκα, χωρίς το δικαίωμα να αρνηθεί, δίδεται δι' υποσχέσεως σε γάμο, μεσολαβούσης συναλλαγής σε χρήμα ή σε είδος, του ανταλλάγματος καταβληθέντος προς τους γονείς της, τον κηδεμόνα της, την οικογένειά της ή οποιοδήποτε άλλο

πρόσωπό ή ομάδα ή

β) ο σύζυγος μιας γυναίκας, η οικογένεια ή η φυλή αυτού έχουν το δικαίωμα να την παραχωρήσουν σε τρίτον έναντι επαχθούς ανταλλάγματος ή με άλλο τρόπο ή γ) μια γυναίκα, μετά το θάνατο του συζύγου της, μπορεί να μεταβιβάζεται κληρονομικώς σε άλλο πρόσωπο». Διαπιστώνεται άρα ότι η Συνθήκη απαιτεί την πλήρη και ελεύθερη συναίνεση και των δύο ημερών.

Το Πρόσθετο Πρωτόκολλο για την πώληση παιδιών, την παιδική πορνεία και πορνογραφία της Συνθήκης για τα Δικαιώματα του Παιδιού ορίζει την πώληση παιδιών ως κάθε πράξη συναλλαγής με την οποία ένα παιδί μεταφέρεται από ένα άτομο ή ομάδα ατόμων σε ένα άλλο για αμοιβή ή για οποιοδήποτε άλλο όφελος. Παιδική πορνεία σημαίνει τη χρήση ενός παιδιού για σεξουαλικές δραστηριότητες για αμοιβή ή για άλλο όφελος, ενώ παιδική πορνογραφία είναι κάθε απεικόνιση, με οποιοδήποτε μέσο, ενός παιδιού σε πραγματικές ή εικονικές σεξουαλικές δραστηριότητες ή κάθε απεικόνιση των γεννητικών οργάνων ενός παιδιού για σεξουαλική εκμετάλλευση. Τα κράτη οφείλουν να ποινικοποιούν την πώληση ενός παιδιού που περιλαμβάνει την παραχώρηση, παράδοση ή αποδοχή ενός παιδιού για σεξουαλική εκμετάλλευση, πώληση των οργάνων του με σκοπό το κέρδος, την υποχρεωτική εργασία και τη συναίνεση για υιοθεσία του παιδιού κατά παράβαση των κανόνων περί υιοθεσίας. Ως προς την πορνεία, οφείλουν να ποινικοποιούν την προσφορά, απόκτηση, μαστροπεία ή παραχώρηση ενός παιδιού, ενώ ως προς την παιδική πορνογραφία, την παραγωγή, διανομή, διάδοση, εισαγωγή, εξαγωγή, προσφορά, πώληση ή κατοχή πορνογραφικού υλικού.

Στην **Ολλανδία** το 2005 εκτιμάται ότι υπάρχουν από 1.000 έως 7.000 θύματα εμπορίας ανθρώπων το χρόνο. Οι περισσότερες αστυνομικές έρευνες αφορούν νομικά επιχειρήσεις σεξ, με όλους τους τομείς της πορνείας που εκπροσωπούνται ικανοποιητικά, αλλά και με τους οίκους ανοχής που υπερεκπροσωπούνται ιδιαίτερα. Η ολλανδική ιστοσελίδα Expatica ανέφερε ότι το 2008, υπήρχαν 809 εγγεγραμμένα θύματα εμπορίας στην Ολλανδία όπου από αυτά 763 ήταν γυναίκες και τουλάχιστον 60% από αυτά αναγκάστηκε να εργαστεί στη βιομηχανία του σεξ.

Στη **Γερμανία**, η εμπορία γυναικών από την Ανατολική Ευρώπη οργανώνεται συχνά από ανθρώπους της ίδια περιοχής. Γερμανικές αρχές εντόπισαν 676 θύματα εμπορίας του σεξ το 2008, σε σύγκριση με 689 το 2007. Η γερμανική Ομοσπονδιακή Αστυνομική Υπηρεσία αναφέρθηκε ότι το 2006 ολοκληρώθηκαν συνολικά 357 έρευνες εμπορίας ανθρώπων, με 775 θύματα. Το 35% των υπόπτων είναι Γερμανοί γεννημένοι στη Γερμανία και 8% ήταν Γερμανοί πολίτες που έχουν γεννηθεί εκτός της Γερμανίας. Στην **Ελλάδα**, σύμφωνα με εκτιμήσεις ΜΚΟ το 2008, μπορεί να υπάρχει ένα σύνολο 13.000-14.000 θύματα εμπορίας όλων των τύπων στη χώρα ανά πάσα στιγμή. Σημαντικές χώρες προέλευσης αυτών των θυμάτων είναι η Νιγηρία, η Ουκρανία, η Ρωσία, η Βουλγαρία, η Αλβανία, η Μολδαβία, η Ρουμανία και η Λευκορωσία.

Στην **Ελβετία**, η αστυνομία το 2006 εκτιμάει ότι μπορεί να υπάρχουν μεταξύ 1.500 και 3.000 θύματα όλων των τύπων της εμπορίας ανθρώπων. Οι διοργανωτές και τα θύματά

τους προέρχονται γενικά από την Ουγγαρία, τη Σλοβακία, τη Ρουμανία, την Ουκρανία, τη Μολδαβία, τη Λιθουανία, τη Βραζιλία, τη Δομινικανή Δημοκρατία, την Ταϊλάνδη και την Καμπότζη, καθώς και σε μικρότερο βαθμό την Αφρική.

Στο **Βέλγιο** το 2007 οι εισαγγελείς χειρίζονται συνολικά 418 περιπτώσεις διακίνησης, συμπεριλαμβανομένης της οικονομικής εκμετάλλευσης και 219 με 168 περιπτώσεις σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Κατά το ίδιο έτος, η ομοσπονδιακή δικαστική αστυνομία χειρίζεται 196 αρχεία διακίνησης, σε σύγκριση με 184 το 2006. Το 2007, η αστυνομία συνέλαβε 342 άτομα για παράνομη διακίνηση και εμπορία των εγκλημάτων. Μια πρόσφατη έκθεση από το ίδρυμα RiskMonitor εκτιμάται ότι το 70% των ιερόδουλων που εργάζονται στο Βέλγιο είναι από τη Βουλγαρία.

Στην **Αυστρία** και συγκεκριμένα η Βιέννη έχει το μεγαλύτερο αριθμό των περιπτώσεων που αναφέρθηκε στην διακίνηση εμπορίας, αν και αυτό υπάρχει επίσης στα αστικά κέντρα, όπως η Graz, Linz, Σάλτσμπουργκ, Ίνσμπρουκ. Η ΜΚΟ Lateinamerikanische Frauen σε Oesterreich-Interventionsstelle fuer betroffene des Frauenhandels (LEFOE-IBF) αναφέρει ότι δόθηκε βοήθεια σε 108 θύματα όλων των ειδών εμπορίας ανθρώπων το 2006, από 151 το 2005.

Στην **Ισπανία** το 2007 εντοπίστηκαν 1.035 υπάλληλοι, θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης και 445 θύματα διακίνησης εργατικού δυναμικού.

Στην **Αφρική**, οι αποικιακές δυνάμεις κατάργησαν τη δουλεία κατά τον δέκατο ένατο και εικοστό αιώνα. Ωστόσο, σε περιοχές εκτός της δικαιοδοσίας τους, όπως η Mahdist αυτοκρατορία στο Σουδάν, η πρακτική συνεχίστηκε να αναπτύσσεται. Τώρα, η θεσμική δουλεία έχει απαγορευτεί σε όλο τον κόσμο, αλλά υπάρχουν πολλές αναφορές για τις γυναίκες σκλάβες του σεξ σε περιοχές χωρίς αποτελεσματικό έλεγχο της κυβέρνησης, όπως το Σουδάν, Λιβερία, Σιέρα Λεόνε, βόρεια Ουγκάντα, Κονγκό, Νίγηρα και τη Μαυριτανία. Στην Γκάνα, το Τόγκο και Μπενίν, μια μορφή της θρησκευτικής πορνείας γνωστή ως *trokosi* ("δουλεία τελετουργικό") δια της βίας κρατά χιλιάδες κορίτσια και γυναίκες σε παραδοσιακά ιερά ως «σύζυγοι οι θεοί» όπου ιερείς εκτελούν τη σεξουαλική λειτουργία στη θέση των θεών.

Τον Ιανουάριο του 2010, το Ανώτατο Δικαστήριο της Ινδίας δήλωσε ότι η Ινδία είναι να γίνει ένα «κομβικό σημείο» για μεγάλης κλίμακας παιδικής πορνείας, και πρότεινε τη δημιουργία μιας ειδικής υπηρεσίας ερευνών για την αντιμετώπιση του αυξανόμενου προβλήματος.

Στην **Ινδία** ένα άρθρο σχετικά με το Ίδρυμα διάσωσης στη Νέα Διεθνιστική περιοδικό αναφέρει ότι σύμφωνα με την Save the Children της Ινδίας, οι πελάτες προτιμούν πλέον 10 έως 12 χρονών κορίτσια. Το ίδιο άρθρο αποδίδει την αύξηση του αριθμού των ιερόδουλων που πιστεύεται ότι έχουν προσβληθεί από τον ιό HIV σε οίκους ανοχής της Ινδίας με αποτέλεσμα η χώρα να έχει το δεύτερο μεγαλύτερο αριθμό των ανθρώπων που ζουν με τον ιό HIV / AIDS στον κόσμο, πίσω από τη Νότια Αφρική. Το 2007, το Υπουργείο Ανάπτυξης Γυναικών και παιδιών εκτιμάται ότι υπάρχουν περίπου 2,8 εκατομμύρια εργαζόμενοι του σεξ στην Ινδία, με 35,47% από αυτούς να εισέρχονται στο εμπόριο πριν από την ηλικία των 18 ετών. Ο αριθμός των ιερόδουλων έχει επίσης διπλασιαστεί στην τελευταία δεκαετία. Ένα άρθρο αναφέρει είδηση ότι περίπου 200.000 Νεπάλ κορίτσια έχουν πέσει θύματα εμπορίας ανθρώπων σε περιοχές της

Ινδίας και πολλά από αυτά μπορεί να είναι 9 ή 10 ετών.

Στο **Πακιστάν**, οι νεαρές κοπέλες έχουν πωληθεί από τις οικογένειές τους σε ιδιοκτήτες οίκων ανοχής. Συχνά αυτό συμβαίνει εξαιτίας της φτώχειας ή του χρέους, σύμφωνα με την οποία η οικογένεια δεν έχει άλλο τρόπο να συγκεντρώσουν τα χρήματα από την πώληση του νεαρού κοριτσιού. Υποθέσεις έχουν επίσης αναφερθεί όταν οι σύζυγοι και αδελφές έχουν πωληθεί σε οίκους ανοχής για να συγκεντρωθούν χρήματα για τυχερά παιχνίδια, αλκοόλ ή ναρκωτικά. Οι σκλάβοι του σεξ φέρεται επίσης να αγοράζονται από «παράγοντες» του Αφγανιστάν που ξεγέλαγαν τα νεαρά κορίτσια και τα έστειλαν στο Πακιστάν και καλά για αμειβόμενες θέσεις εργασίας. Μόλις λαμβάνονται στο Πακιστάν σε οίκους ανοχής εξαναγκάζονται σε σεξουαλική δουλεία, μερικοί για πολλά χρόνια.

Στην **Ταϊλάνδη**, το Σύστημα Υγείας Ινστιτούτο Έρευνας ανέφερε το 2005 ότι τα παιδιά στην πορνεία αποτελούν το 40% των ιερόδουλων της Ταϊλάνδης και ότι ένα ποσοστό των ιερόδουλων πάνω από την ηλικία των 18 ετών, συμπεριλαμβανομένων των αλλοδαπών ως επί το πλείστον από τη Βιρμανία, Κίνα, Λαϊκή Δημοκρατία του Λάος και της Καμπότζης, είναι επίσης σε κάποια κατάσταση καταναγκαστική σεξουαλική δουλεία. Η Τουριστική Αστυνομία το 1997, ανέφερε ότι υπήρχαν 500 Κινέζοι και 200 Ευρωπαίες γυναίκες στην πορνεία στην Μπανγκόκ, πολλοί από τους οποίους εισήλθαν παράνομα στην Ταϊλάνδη, συχνά μέσα από τη Βιρμανία και το Λάος. Στις **ΗΠΑ** η εμπορία ανθρώπων σύμφωνα με έκθεση του 2007 το Υπουργείο Εξωτερικών λέει ότι η σεξουαλική δουλεία υπάρχει στα Αραβικά κράτη του Περσικού Κόλπου, όπου οι γυναίκες και τα παιδιά μπορούν να διακινούνται από τα μετασοβιετικά κράτη, την Ανατολική Ευρώπη, την Άπω Ανατολή, την Αφρική, τη Νότια Ασία ή άλλα μέρη του Μέσης Ανατολής.

Το 2001, το Υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ εκτιμάει ότι 50.000 έως 100.000 γυναίκες και κορίτσια διακινούνται κάθε χρόνο στις Ηνωμένες Πολιτείες. Το 2003, η έκθεση του Στέιτ Ντιπάρτμεντ εκτιμάται ότι συνολικά 18.000 έως 20.000 άτομα διακινήθηκαν στις Ηνωμένες Πολιτείες είτε για καταναγκαστική εργασία ή σεξουαλική εκμετάλλευση. Τον Ιούνιο του 2004 σε έκθεση εκτιμάται ότι συνολικά διακινήθηκαν ετησίως 14.500 και 17.500 κορίτσια. Η κυβέρνηση Μπους είχε δημιουργήσει 42 ομάδες εργασίας Δικαιοσύνης και το Υπουργείο δαπάνησε περισσότερα από 150 εκατομμύρια δολάρια σε προσπάθειες για τη μείωση εμπορίας των ανθρώπων. Ωστόσο, επτά χρόνια μετά την ψήφιση του νόμου, η διοίκηση έχει προσδιορίσει μόνο 1.362 θύματα της εμπορίας ανθρώπων που εισέρχονται στις Ηνωμένες Πολιτείες από το 2000.

Η φτώχεια και η έλλειψη εκπαίδευσης παίζουν σημαντικό ρόλο στη ζωή πολλών γυναικών στη βιομηχανία του σεξ. Σύμφωνα με μια έκθεση που πραγματοποιήθηκε από το Πανεπιστήμιο της Πενσυλβάνια, οπουδήποτε από 100.000 έως 300.000 αμερικανικά παιδιά ανά πάσα στιγμή μπορεί να βρίσκονται σε κίνδυνο εκμετάλλευσης οφείλεται σε παράγοντες όπως η χρήση ναρκωτικών, η έλλειψη στέγης, ή άλλους παράγοντες που συνδέονται με αυξημένο κίνδυνο για την εμπορική σεξουαλική εκμετάλλευση. Το 2010 Trafficking in Persons Report περιγράφει τις Ηνωμένες Πολιτείες ως «χώρα προέλευσης, διέλευσης και χώρα προορισμού για άνδρες, γυναίκες και παιδιά θύματα

της εμπορίας ανθρώπων, της ειδικής καταναγκαστικής εργασίας, της δουλείας του χρέους, και της καταναγκαστικής πορνείας.

Η σεξουαλική δουλεία στις Ηνωμένες Πολιτείες μπορεί να συμβεί σε πολλές μορφές και σε πολλούς χώρους. Σωματεμπορία στις Ηνωμένες Πολιτείες μπορεί να είναι παρόντες στις ασιατικές αίθουσες μασάζ , μεξικάνικα μπαρ, οίκους ανοχής ή στο δρόμο με βάση νταβατζή (ελεγχόμενη πορνεία). Οι πόρνες σε παράνομες αίθουσες μασάζ μπορεί να αναγκαστούν να εργαστούν από συγκροτήματα διαμερισμάτων για πολλές ώρες την ημέρα. Πολλοί πελάτες δεν μπορούν να συνειδητοποιήσουν ότι μερικές από τις γυναίκες που εργάζονται σε αυτές τις αίθουσες μασάζ σεξ, στην πραγματικότητα αναγκάζονται και καταλήγουν στην πορνεία. Οι γυναίκες μπορεί αρχικά να παρασυρθούν στις ΗΠΑ με ψευδείς παραστάσεις. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι γυναίκες που έχουν πέσει θύματα εμπορίας σεξ μπορεί να χρειαστεί να υποβληθούν σε πλαστική χειρουργική επέμβαση ή ακόμα και εξαναγκαστικές εκτρώσεις. Ένα άρθρο στο Berkeley University Press αναφέρει ότι η εμπορία ανθρώπων και η σεξουαλική υποδούλωση δεν περιορίζεται σε κάποια συγκεκριμένη θέση ή την κοινωνική τάξη, και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι υπάρχει μια ισχυρή εξάρτηση από τα άτομα να αναφέρουν ύποπτη συμπεριφορά, γιατί η ψυχολογική και σωματική κακοποίηση που μπορεί να συμβαίνει συχνά αφήνουν ένα θύμα που δεν μπορούν να ξεφύγουν από μόνα τους.

Το 2000, το Κογκρέσο δημιούργησε για τα θύματα της σωματεμπορίας και της βίας, νόμο περί προστασίας με αυστηρότερες ποινές για τους διακινητές του σεξ, αλλά και τη δημιουργία της δυνατότητας για τους πρώην σκλάβους του σεξ για να αποκτήσουν βίζα. Για να αποκτήσουν οι γυναίκες βίζα πρέπει να αποδείξουν ότι υποδουλώθηκαν από «βία, απάτη, ή καταναγκασμό». Η θεώρηση επιτρέπει πρώην θύματα εμπορίας του σεξ να μείνουν στις Ηνωμένες Πολιτείες για 3 χρόνια και στη συνέχεια να υποβάλουν αίτηση για πράσινη κάρτα.

2.3.4 Καταναγκαστική εργασία

Τα 12 με 13 εκατομμύρια άτομα παγκοσμίως που εξαναγκάζονται με κάποιο τρόπο να εργαστούν για όφελος τρίτου, με ελάχιστη ή και καθόλου αμοιβή και συνήθως υπό απειλή βίας για τους ίδιους ή τους οικείους τους , υπολογίζεται ότι αποφέρουν οικονομικά κέρδη ύψους 31.6 δισεκατομμυρίων δολαρίων ετησίως.

Όσον αφορά στην εξαναγκαστική εργασία, το άρθρο 2 παρ. 1 της Συνθήκης για την Εξαναγκαστική ή Υποχρεωτική Εργασία (1930), την ορίζει ως «κάθε εργασία ή υπηρεσία, την οποία αναγκάζεται κάποιος να αναλάβει υπό την απειλή κυρώσεων και για την οποία δεν προσφέρθηκε εθελοντικά». Η Συνθήκη για την απαγόρευση της καταναγκαστικής εργασίας (1957, ΔΟΕ Νο. 105) παρέχει ευρύτερη κάλυψη απ' αυτήν του 1930: προβλέπει ότι τα κράτη-μέλη οφείλουν να καταστέλλουν και να μην χρησιμοποιούν την υποχρεωτική ή καταναγκαστική εργασία ως μέσο πολιτικού επηρεασμού ή εκπαίδευσης ή τιμωρίας για την έκφραση πολιτικών ή ιδεολογικών απόψεων αντίθετων στο εδραιωμένο πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό σύστημα, ως

μέθοδο κινητοποίησης και χρησιμοποίησης της εργασίας για σκοπούς οικονομικής ανάπτυξης, ως μέσο εργασιακής πειθαρχίας, ως τιμωρία για συμμετοχή σε απεργίες κτλ. Το 1999 υιοθετήθηκε από τη ΔΟΕ και η Συνθήκη για την Απαγόρευση και την Άμεση Δράση για την Εξάλειψη των χειρότερων μορφών παιδικής εργασίας.

Υπολογίζεται ότι 100-150.000 ανήλικα παιδιά (62% αγόρια και 33% κορίτσια) εργάζονται στην Ελλάδα, με τη ΓΣΕΕ να τονίζει πως η καταναγκαστική εργασία ανηλίκων παγιώνεται στη χώρα μας. Την ίδια ώρα, σύμφωνα με στοιχεία του Ειδικού Γραμματέα του Σ.ΕΠ.Ε., καθεστώς τείνει να γίνει η ανασφάλιστη εργασία στην Ελλάδα, αφού είναι πλέον διαδεδομένη μορφή καταναγκαστικής εργασίας.

Η τάση όσον αφορά την παιδική εργασία είναι αυξητική, αφού 40.000 παιδιά εγκατέλειψαν το σχολείο, όπως εκτιμά το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, για να βοηθήσουν το οικογενειακό περιβάλλον. Κυρίως είναι παιδιά μεταναστευτικών οικογενειών, χωρίς να αποκλείεται το φαινόμενο να έχει επεκταθεί και στις Ελληνικές οικογένειες.

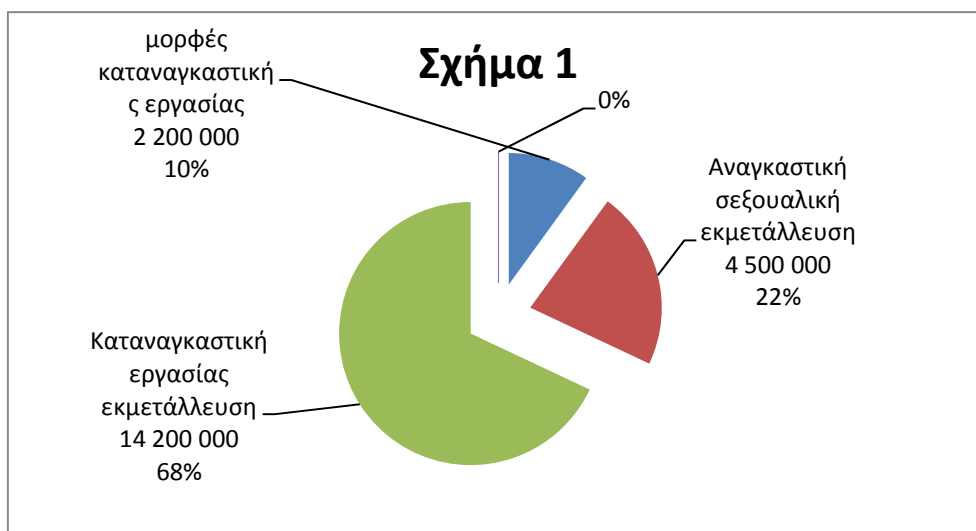
Στην Ελλάδα σύμφωνα με εκτιμήσεις 100-150.000 χιλιάδες ανήλικα παιδιά, κάτω των 18 εργάζονται σε μαγαζιά, βιοτεχνίες, εργοστάσια, αγροτικές και τουριστικές εκμεταλλεύσεις, πολλά από αυτά στο δρόμο, πορνεία, κ.α. Ένας μεγάλος αριθμός εργάζεται δίχως αμοιβή, καθώς εκτελούν εργασία σε μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις και εντάσσονται στην κατηγορία των συμβοηθούτων και μη αμειβόμενων μελών της οικογένειας, πολλά από τα οποία, δεν έχουν τελειώσει, ούτε το δημοτικό σχολείο. Όσο μειώνεται η ηλικία τόσο μικρότερο απόκλιση παρατηρείται μεταξύ των δύο φύλλων. Συγκεκριμένα στην ηλικία των 12-14 ετών είναι 59,8% αγόρια και 40,2% κορίτσια. Στην ηλικιακή κατηγορία 5-11 τα ποσοστά είναι 54% αγόρια και 45,6% κορίτσια. Σε αυτό το εργασιακό πλαίσιο, όσο η οικονομική κρίση, αυξάνει και βαθαίνει, τόσο η εκμετάλλευση φτωχών και πεινασμένων ανθρώπων και η καταναγκαστική εργασία σηκώνει κεφάλι. Η καταναγκαστική εργασία ασκείται χωρίς στοιχειώδη μέτρα προστασίας της σωματικής ακεραιότητας του ανθρώπου που την ασκεί, κάτω από συνθήκες που προσβάλλουν την προσωπικότητα του εργαζομένου και των παιδιών, που δεν έχουν την δυνατότητα να αντίδρασης.

Αποτελέσματα από την μορφή της καταναγκαστικής εργασίας

Καταναγκαστική εργασία κατατάσσεται σε τρεις κύριες κατηγορίες ή μορφές: καταναγκαστική εργασία που επιβάλλεται από το κράτος, και την αναγκαστική εργασία που επιβάλλεται στην ιδιωτική οικονομία είτε για τη σεξουαλική ή εργασιακή εκμετάλλευση. Η κατανομή του παγκόσμιου συνολικού αριθμού των θυμάτων με μορφή καταναγκαστικής εργασίας παρουσιάζεται στο Σχήμα 1. Από το συνολικό αριθμό των 20,9 εκατομμυρίων ανάγκασε τα 18,7 εκατ. (90%) των εργατών να γίνουν αντικείμενο εκμετάλλευσης στην ιδιωτική οικονομία, με άτομα ή επιχειρήσεις. Από αυτά, τα 4,5 εκατομμύρια (22% συνολικά), είναι θύματα καταναγκαστικής σεξουαλικής εκμετάλλευσης, και 14,2 εκατομμύρια (68%) είναι θύματα καταναγκαστικής εργασίας εκμετάλλευσης, σε οικονομικές δραστηριότητες, όπως η γεωργία, οι κατασκευές,

οικιακή εργασία και την κατασκευή. Τα υπόλοιπα 2,2 εκατομμύρια (10%) είναι σε κατάσταση που επέβαλε μορφές καταναγκαστικής εργασίας, για παράδειγμα στη φυλακή υπό συνθήκες που αντιβαίνουν τους κανόνες της ΔΟΕ σχετικά με το θέμα, ή σε εργασίες που επιβάλλονται από το στρατιωτικό κράτος ή από τις ένοπλες δυνάμεις των ανταρτών.

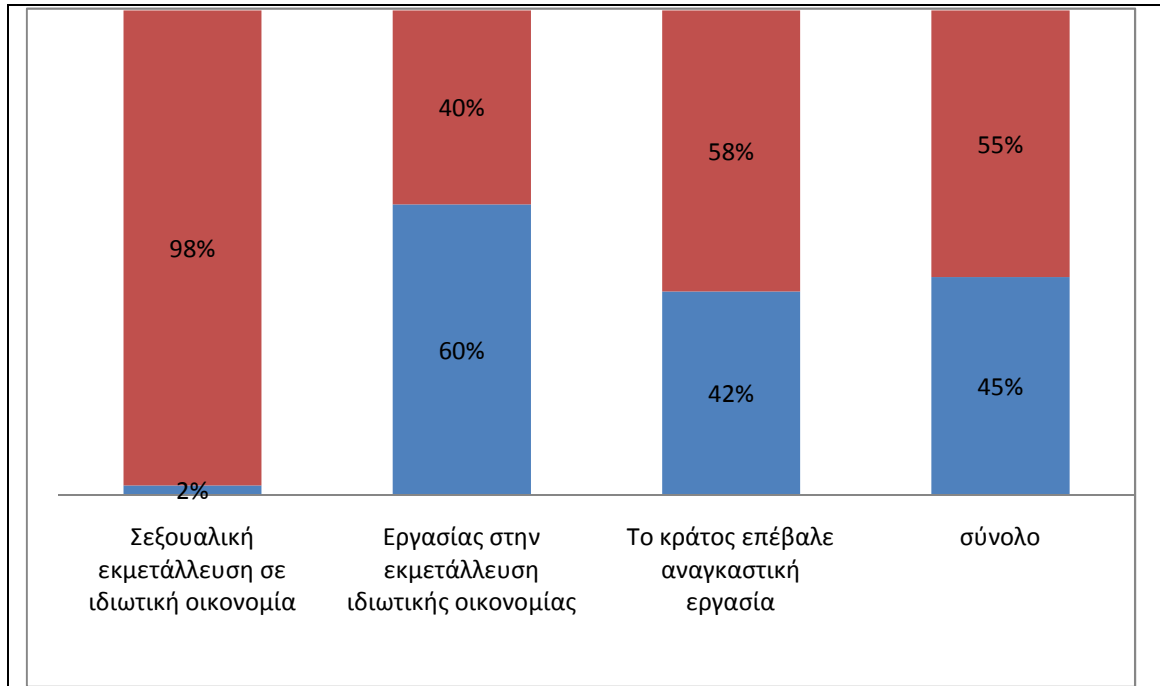
Σχήμα 1. Παγκόσμια εκτίμηση με μορφή καταναγκαστικής εργασίας [2005]

Αποτελέσματα ανά φύλο και ηλικιακή ομάδα των θυμάτων της καταναγκαστικής εργασίας

Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στα Σχήματα 2 και 3. Οι γυναίκες και τα κορίτσια αντιπροσωπεύουν το μεγαλύτερο μερίδιο της συνολικής καταναγκαστικής εργασίας 11,4 εκατομμύρια θύματα (55%), σε σύγκριση με 9,5 εκατομμύρια (45%) άνδρες και αγόρια. Οι ενήλικες επηρεάζονται περισσότερο από ό, τι τα παιδιά, 74% (15,4 εκατ. ευρώ) των θυμάτων πέφτουν στην ηλικιακή ομάδα των 18 ετών και άνω, ενώ τα παιδιά ηλικίας 17 ετών και κάτω αντιπροσωπεύουν το 26% του συνόλου των θυμάτων καταναγκαστικής εργασίας (ή 5,5 εκατομμύρια παιδιά).

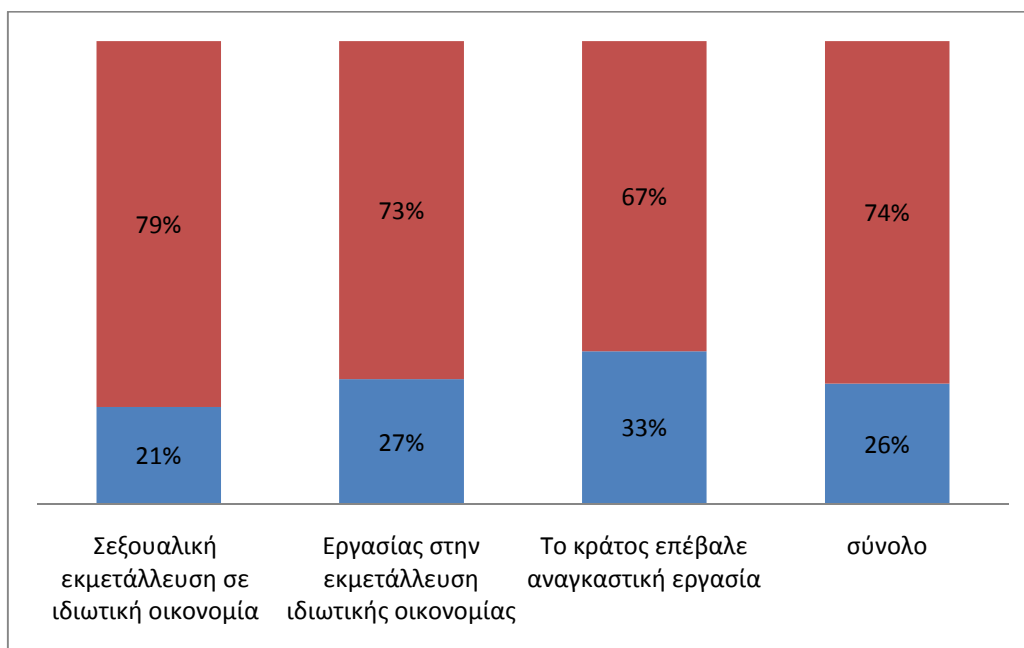
Σχήμα 2. Παγκόσμια εκτίμηση με βάση το φύλο των θυμάτων της καταναγκαστικής εργασίας [2005]

κόκκινο : γυναίκες

μπλε : άντρες

Σχήμα 3. Παγκόσμια εκτίμηση ανά ηλικιακή ομάδα των θυμάτων της καταναγκαστικής εργασίας [2005]

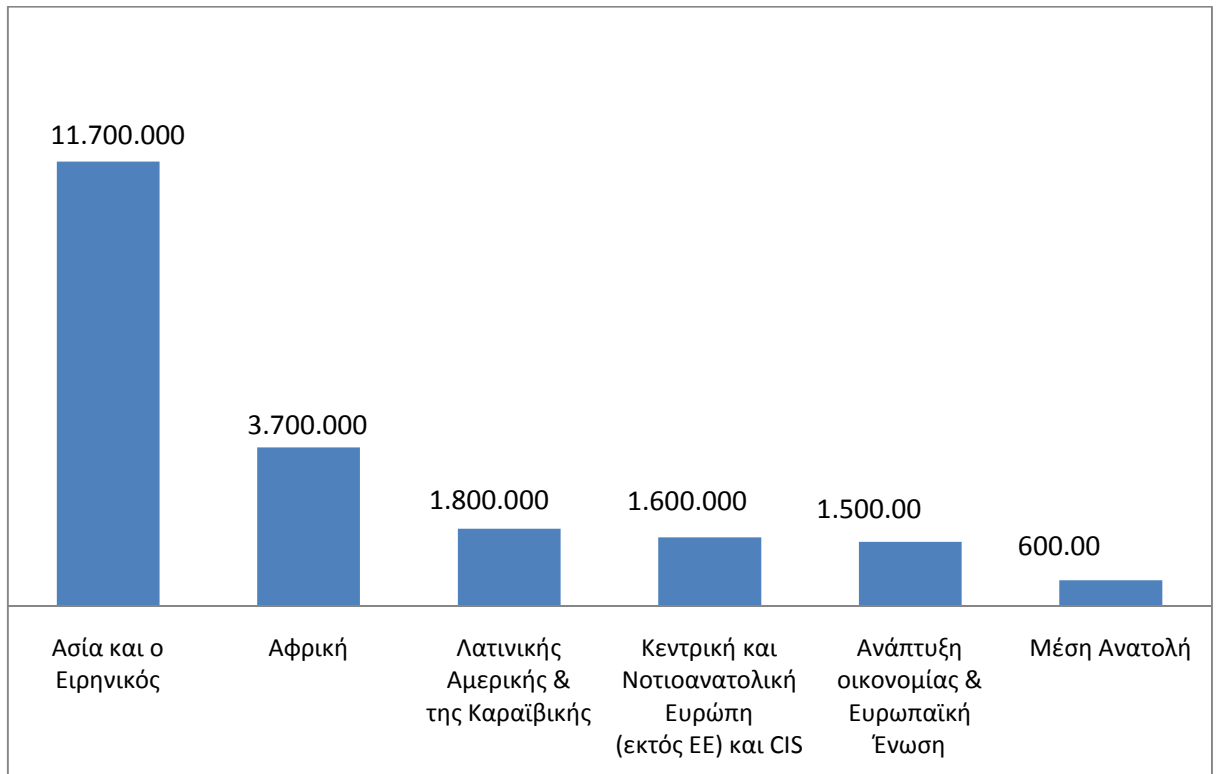
κόκκινο : ενήλικες

μπλε : παιδιά

Εκτίμηση της καταναγκαστικής εργασίας ανά περιοχή

Η περιοχή Ασίας-Ειρηνικού αντιπροσωπεύει με μεγάλη διαφορά το μεγαλύτερο απόλυτο αριθμό των εργατών, 11,7 εκατομμύρια ή το 56% του παγκόσμιου συνόλου. Ο δεύτερος μεγαλύτερος αριθμός βρίσκεται στην Αφρική σε 3,7 εκατομμύρια ή το 18%, ακολουθεί η Λατινική Αμερική και η Καραϊβική με 1,8 εκατομμύρια θύματα (9%). Οι ανεπτυγμένες οικονομίες για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναγκάζουν 1,5 εκατομμύρια (7%) εργάτες, ενώ οι χώρες της Κεντρικής, της Νοτιοανατολικής και της Ανατολικής Ευρώπης (εκτός ΕΕ) και την Κοινοπολιτεία Ανεξαρτήτων Κρατών αναγκάζουν 1,6 εκατομμύρια εργάτες ή το 7%. Υπάρχουν περίπου 600,000 (3%) θύματα στη Μέση Ανατολή.

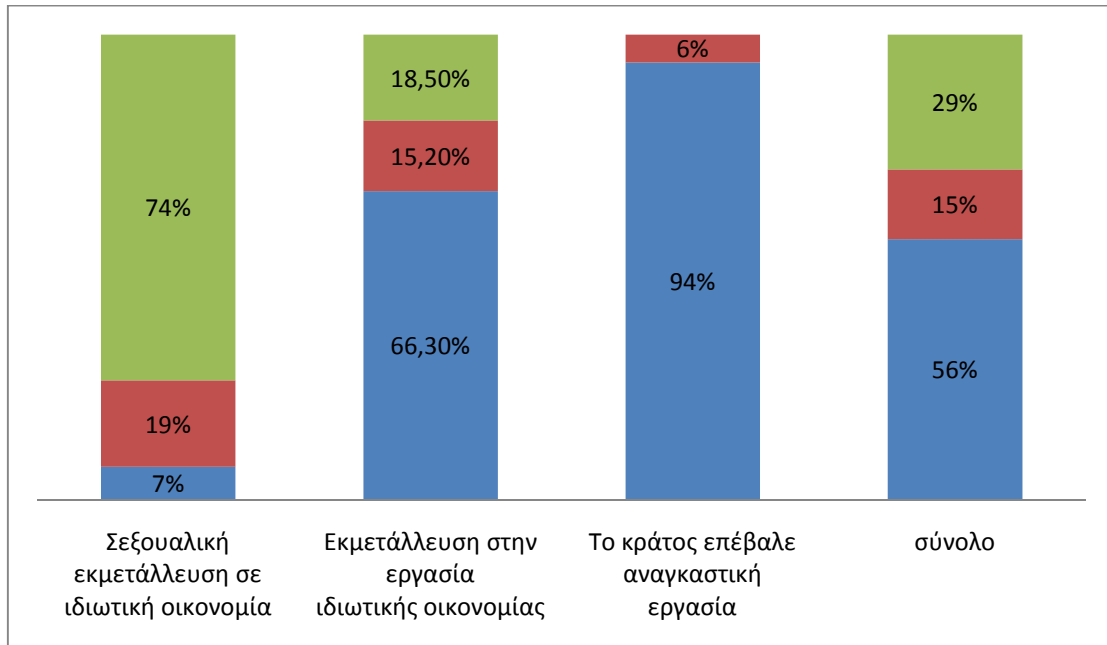
Σχήμα 4. Εκτίμηση της καταναγκαστικής εργασίας ανά περιοχή [2005]

Αποτελέσματα από τη μετανάστευση των θυμάτων

Οι εκτιμήσεις αυτές κατανέμονται σε τρεις κατηγορίες μετανάστευσης, ανάλογα από τις αναγκαστικές εργασίες των θυμάτων: διασυνοριακή μετανάστευση, όπου τα θύματα έχουν εγκαταλείψει τη χώρα καταγωγής τους για να εργαστούν σε μια άλλη χώρα, όπου η αναγκαστική εργασία πραγματοποιήθηκε, εσωτερική μετανάστευση, όπου τα άτομα έχουν εγκαταλείψει τον τόπο καταγωγής ή διαμονής για να γίνουν θύματα της καταναγκαστικής εργασίας σε άλλη θέση εντός της ίδιας χώρας και χωρίς κίνηση, όπου η καταναγκαστική εργασία εμφανίζεται στη θέση όπου τα θύματα συνήθως διαμένουν. Τα κύρια αποτελέσματα που παρουσιάζονται στο Σχήμα 5 παρακάτω.

Σχήμα 5. Παγκόσμια εκτίμηση από τη μετανάστευση των θυμάτων της καταναγκαστικής εργασίας [2005]

πράσινο : διασχίζουν τα σύνορα

κόκκινο : εσωτερική μετανάστευση

μπλε : κανένας

Υπάρχουν 9,1 εκατομμύρια θύματα (44% του συνόλου), οι οποίοι έχουν μετακινηθεί είτε εσωτερικά είτε σε διεθνές επίπεδο, ενώ η πλειοψηφία, 11,8 εκατομμύρια (56%), υποβάλλονται σε καταναγκαστική εργασία στον τόπο καταγωγής ή διαμονής τους. Διασυνοριακή κίνηση συνδέεται στενά με την καταναγκαστική σεξουαλική εκμετάλλευση. Αντίθετα, η πλειοψηφία των εργατών που αναγκάστηκε σε οικονομικές δραστηριότητες και σχεδόν όλοι όσοι το κράτος τους επέβαλε καταναγκαστική εργασία, δεν έχουν μετακινηθεί σε περιοχές μακριά από το σπίτι τους. Τα στοιχεία αυτά δείχνουν ότι η κίνηση μπορεί να είναι ένας σημαντικός παράγοντας για την ευπάθεια ορισμένων κατηγοριών εργαζομένων, αλλά όχι για τους άλλους.

Μπορεί του 2012 και του 2005 συνολικές εκτιμήσεις της καταναγκαστικής εργασίας να συγκριθούν;

Το 2012 οι εκτιμήσεις δεν μπορούν να συγκριθούν με αυτές από το 2005 με σκοπό την οξυδερκή τάση πάροδο του χρόνου, δηλαδή αν η καταναγκαστική

εργασία έχει αυξηθεί ή έχει μειωθεί κατά την υπό εξέταση περίοδο. Αυτό που μπορούμε να πούμε είναι ότι η ΔΟΕ έχει παράγει μια πιο αξιόπιστη εκτίμηση για το 2012, βασίζεται σε μια πιο εξελιγμένη μεθοδολογία με περισσότερες πηγές και καλύτερα δεδομένα. Παρ'όλα αυτά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η εκτίμηση των 20,9 εκατομμυρίων θυμάτων παγκοσμίως, είναι υψηλότερη από ό,τι η πρώτη εκτίμηση του ΔΟΕ που είναι τουλάχιστον 12,3 εκατομμύρια εργάτες καταναγκαστικής εργασίας. Μια άλλη σημαντική διαφορά από την εκτίμηση του 2005 είναι ότι το κράτος επέβαλε καταναγκαστική εργασία που αντιπροσωπεύει ένα μικρότερο ποσοστό του συνόλου, γύρω στο 10%. Αυτό θα μπορούσε να οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι πολύ λιγότερα δεδομένα είναι διαθέσιμα σχετικά με την κατάσταση που επέβαλε η καταναγκαστική εργασία σε σχέση με τις άλλες μορφές, επισημαίνοντας την ανάγκη για περαιτέρω έρευνα σε αυτόν τον τομέα. Υπάρχει επίσης μια απόκλιση στην ηλικιακή κατανομή των αναγκαστικών εργατών μεταξύ των αντίστοιχων εκτιμήσεων. Τα παιδιά τώρα υπολογίζεται ότι αντιπροσωπεύουν το 26% του συνόλου των θυμάτων, ένα μικρότερο ποσοστό του συνόλου από ό,τι το 2005. Τα νέα στοιχεία, ωστόσο, επιβεβαιώνουν προηγούμενο συμπέρασμα της ΔΟΕ ότι οι γυναίκες και τα κορίτσια επηρεάζονται περισσότερο από την καταναγκαστική εργασία και ιδιαίτερα από την καταναγκαστική σεξουαλική εκμετάλλευση. Παρ'όλα αυτά, οι άνδρες και τα αγόρια αντιπροσωπεύουν ένα 45% των θυμάτων του συνόλου της αναγκαστικής εργασίας. Τέλος, ενώ οι περιφερειακές συγκρίσεις περιπλέκονται από τις αλλαγές που έγιναν στη χώρα σε σύνθεση των περιοχών μεταξύ των δύο εκτιμήσεων, η περιοχή Ασίας-Ειρηνικού διατηρεί τη θέση της ως τη περιοχή που φιλοξενεί το μεγαλύτερο αριθμός των αναγκαστικών εργατών στον κόσμο, αν και η αναλογία της στο σύνολο μειώθηκε κάπως (σε μόλις πάνω από το ήμισυ του συνόλου των θυμάτων). Το ποσοστό και ο αριθμός των θυμάτων στην Αφρική έχει, αντίθετα, αυξηθεί και έχει εκτιμηθεί (18% ή σχεδόν το ένα πέμπτο του συνόλου), το οποίο πιστεύεται ότι αντιπροσωπεύει μια πιο ακριβή αντανάκλαση της πραγματικότητας. Οι νέες εκτιμήσεις σχετικά με την κυκλοφορία, που δεν υπολογίζονται για το 2005, καταδεικνύουν το γεγονός ότι οι διασυνοριακές κινήσεις είναι στενά δεμένες με την καταναγκαστική σεξουαλική εκμετάλλευση, ενώ ένα μεγαλύτερο ποσοστό μη σεξουαλικής καταναγκαστικής εργασίας των θυμάτων αξιοποιήθηκε στην περιοχή που είναι το σπίτι τους. Ένα νέο ενδιαφέρον κομμάτι των πληροφοριών που προκύπτουν από την διαδικασία εκτίμησης είναι ότι η μέση διάρκεια του χρόνου που περνούν τα θύματα της καταναγκαστικής εργασίας είναι περίπου

18 μήνες, με σημαντικές διαφορές μεταξύ των μορφών της καταναγκαστικής εργασίας και των περιφερειών.

2.3.5 Χρέος

Δουλεία του χρέους είναι η πιο συχνή έκφραση που χρησιμοποιείται για τον έλεγχο τόσο των θυμάτων της εργασίας όσο και της σεξουαλικής δουλείας. Οι άνθρωποι δελεάζονται με υποσχέσεις για οικονομική ευκαιρία. Τα θύματα συχνά τροφοδοτούνται άμεσα σε ένα στρατόπεδο εργασίας των μεταναστών, όπου απαλλάσσονται από τυχόν έγγραφα ταυτότητας και σβήνουν κάθε επαφή με τον έξω κόσμο. Είναι στημένα έτσι ώστε το αρχικό χρέος τους, καθώς και το κόστος διαβίωσης τους «χρέος», τα τρόφιμα και το μίσθωμα, θα υπερβαίνουν πάντα τους πενιχρούς μισθούς τους και το «χρέος» θα τοποθετείτε. Μπορούν να χρεώνονται για τη χρήση των εργαλείων που απαιτούνται για να κάνουν τη δουλειά τους, για τη μεταφορά στο εργοτάξιο, ακόμη και για πόσιμο νερό ή τη χρήση των εγκαταστάσεων τουαλέτας. Οι συνθήκες υγιεινής είναι άθλιες. Η υγεία και η ασφάλεια δεν είναι η ανησυχία των εμπόρων. «Πρόστιμα» επιβάλλονται για παραβάσεις και προστίθενται στο λεγόμενο χρέος του εργαζομένου. Αλλά η ψευδαίσθηση διατηρείται ότι ο εργαζόμενος πληρώνεται ακόμη και αν δεν δουν πραγματικά χρήματα. Αυτό βοηθάει για κάποιο χρονικό διάστημα στη διατήρηση των θυμάτων.

Συχνά το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο ή οι αναλφάβητοι και οι αλλοδαποί εργαζόμενοι δεν έχουν καμία προσφυγή. Μπορούν να μιλούν μόνο τη μητρική τους γλώσσα. Έχουν συνήθως μόνο την παραμικρή ιδέα για την πραγματική τους θέση. Έχουν πλήρη επίγνωση της κατάστασής τους, είναι προειδοποιημένοι να ηττηθούν και φυλακιστούν αν διαπιστωθεί από τις αρχές. Οι οικογένειες στις χώρες προέλευσης μπορεί να απειλούνται ως μέσο διασφάλισης της συνεχούς συνεργασίας. Τα θύματα είναι αποτελεσματική εργασία σκλάβων, αντιμετωπίζονται ωστόσο σαν ανθρώπινο κρέας, ακριβώς όπως και τα άλλα θύματα των δουλεμπόρων.

Σε πολλές φτωχές χώρες, τα παιδιά μπορούν να πωληθούν ως οικισμός του χρέους. Πράγματι, το χρέος μπορεί να ξεπεράσει γενεές έτσι ώστε τα παιδιά να μπορούν ουσιαστικά να γίνουν σκλάβοι να συνεχίσουν να πληρώνουν τα χρέη που πραγματοποιήθηκαν από τους γονείς τους ή από πιο μακρινούς συγγενείς. Σε ορισμένες χώρες, κυρίως την Ινδία και το Πακιστάν, η δουλεία του χρέους μπορεί να παγιδεύσει ολόκληρες οικογένειες, ακόμα και ολόκληρα χωριά. Στην αγροτική Ινδία, κατά τη διάρκεια των τελευταίων δέκα ετών, σχεδόν 200.000 αγρότες δουλεύουν κάτω από αυτό το είδος του σκληρού χρέους γεμάτο με ντροπή και απελπισία στο να είναι σε θέση να θρέψουν την οικογένειά τους και να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις του χρέους τους, με αποτέλεσμα να αυτοκτονούν για να ξεφύγουν από την σελίδα του χρέους.

Το δημόσιο χρέος της **Ιταλίας** έπεσε κάτω από τα 2 τρισεκατομμύρια ευρώ στα τέλη του 2012, αλλά παρ' όλ' αυτά αυξήθηκε κατά 81,5 δισεκατομμύρια ευρώ σε σύγκριση με την προηγούμενη χρονιά, σύμφωνα με στοιχεία που έδωσε σήμερα στην δημοσιότητα η κεντρική τράπεζα της χώρας.

Η τρίτη μεγαλύτερη οικονομία της ευρωζώνης έχει συγκριτικά μικρά ελλείμματα στα ετήσια ισοζύγια πληρωμών της αλλά το χρέος που έχει επισωρεύσει όλα αυτά τα χρόνια, και ξεπερνά το 125% του ιταλικού ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, είναι από τα μεγαλύτερα στον κόσμο.

Όταν το ιταλικό χρέος είχε ξεπεράσει τα δύο τρισεκατομμύρια ευρώ τον Οκτώβριο και το Νοέμβριο, επικριτές του απερχόμενου τεχνοκράτη --νυν υπηρεσιακού-- πρωθυπουργού Μάριο Μόντι είχαν επισημάνει ότι τα σκληρά μέτρα λιτότητας που έλαβε απέτυχαν να ανατάξουν τα δημοσιονομικά της χώρας.

Η Τράπεζα της Ιταλίας ανέφερε ότι την 31η Δεκεμβρίου 2012 το χρέος της γενικής κυβέρνησης ανερχόταν σε 1,988 τρισεκατομμύρια ευρώ, αλλά τόνισε πως «πάνω από το ένα τρίτο» της αύξησής του τους τελευταίους 12 μήνες οφειλόταν στην καταβολή ποσών για τον δανεισμό προς άλλες χώρες της ευρωζώνης που αντιμετωπίζουν προβλήματα.

Την περίοδο 2010-2012 η Ιταλία συνεισέφερε 42,7 δισεκατομμύρια ευρώ στα πακέτα των δανειακών συμβάσεων για την Ελλάδα, την Ιρλανδία και την Πορτογαλία, διευκρίνισε το κεντρικό πιστωτικό ίδρυμα της χώρας.

Ο Μόντι φαίνεται ότι πέτυχε να μειώσει τις ανάγκες δανεισμού της κυβέρνησης: αν εξαιρεθούν οι καταβολές των ποσών για δανεισμό και οι εγγραφές από τις αποκρατικοποιήσεις, μειώθηκαν στα 44,3 δισεκατομμύρια ευρώ το 2012 από τα 55,5 δισεκατομμύρια ευρώ το 2011. Ταυτόχρονα τα φορολογικά έσοδα του ιταλικού κράτους αυξήθηκαν στα 409,7 δισεκατομμύρια ευρώ, ή κατά 1,7% σε ετήσια βάση.

Στο 107,2% του ΑΕΠ εκτοξεύτηκε το 2011 το δημόσιο χρέος της **Πορτογαλίας**, από 93,4% το 2010. Κατά τον πρώτο χρόνο εφαρμογής του Μνημονίου, το χρέος αυξήθηκε κατά 13,7% - από 161 σε 183 δισ. ευρώ. Οι αναλυτές θεωρούν αρκετά πιθανό η Πορτογαλία να ακολουθήσει το δρόμο της Ελλάδας και να προχωρήσει στη σύναψη νέου δανείου με την τρόικα. Χθες, μάλιστα, ο Αντόνιο Σεγκούρο, επικεφαλής του αντιπολιτευόμενου Σοσιαλιστικού Κόμματος (που κυβερνούσε μέχρι πρόσφατα και συμφώνησε το πρώτο δάνειο) δήλωσε ότι η Λισαβόνα χρειάζεται περισσότερο χρόνο για να επιτύχει τους στόχους της και ζήτησε αναδιαπραγμάτευση του Μνημονίου, ώστε να αυξηθεί τουλάχιστον κατά ένα χρόνο η προθεσμία δημοσιονομικής προσαρμογής. Πολιτικοί αναλυτές εκτιμούν ότι πιθανότατα η αναδιαπραγμάτευση αυτή θα υπάρξει και η αντιπολίτευση σπεύδει να το ζητήσει για να επωφεληθεί πολιτικά του γεγονότος.

Σε 40 χρόνια, αντί για 10 χρόνια που προβλεπόταν έως σήμερα, θα αποπληρώνει η **Ιρλανδία** το κόστος διάσωσης της Anglo Irish Bank, σύμφωνα με τη συμφωνία που πέτυχε σήμερα με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, η οποία χαρακτηρίζεται από το Δουβλίνο ως ιστορική.

Η συμφωνία επιτρέπει στην Ιρλανδία να μειώσει το βάρος του χρέους που ανέλαβε με τη διάσωση του τραπεζικού της συστήματος, να περιορίσει το έλλειμά της και τις δανειακές ανάγκες της, και κατ' επέκταση, να εξέλθει του προγράμματος της τρόικας μέσα στο 2013.

“Το σημερινό αποτέλεσμα είναι ένα ιστορικό βήμα στο δρόμο προς την οικονομική ανάκαμψη”, δήλωσε ο Ιρλανδός πρωθυπουργός Enda Kenny, μιλώντας στο κοινοβούλιο. “Διασφαλίζει τη μελλοντική οικονομική θέση του κράτους”, είπε, εν μέσω

χειροκροτημάτων από τους υποστηρικτές της κυβέρνησης, αλλά και σιωπής από την αντιπολίτευση.

Πάντως, πρόκειται για μία πραγματική νίκη για την κυβέρνηση Kenny, η οποία είχε συνδέσει την αξιοπιστία της με την επιδιωκόμενη συμφωνία. Οι σχετικές διαπραγματεύσεις με την ΕΚΤ συνεχίζονταν εδώ και σχεδόν δύο χρόνια, αφού η Φρανκφούρτη γνώριζε καλά ότι η όποια συμφωνία θα αποτελούσε ένα προηγούμενο για άλλες χώρες που βαρύνονται από τα χρέη των τραπεζικών διασώσεων.

Βέβαια, την ίδια στιγμή, οι Ευρωπαίοι ήθελαν να δημιουργήσουν ένα θετικό story, για να δείξουν σε όλη την περιφέρεια ότι οι κυβερνήσεις που εφαρμόζουν το πρόγραμμα τους επιβραβεύονται από τους επενδυτές, τους θεσμούς και τους ψηφοφόρους.

Η συμφωνία προβλέπει την αντικατάσταση των υποσχετικών που έδωσε η Ιρλανδία στην πρώην Anglo Irish Bank με μακροπρόθεσμα ομόλογα. Ενώ οι υποσχετικές είχαν μέση λήξη σε επτά ή οκτώ χρόνια, τα νέα κρατικά ομόλογα θα ωριμάσουν κατά μέσο όρο σε 34 χρόνια. Η πρώτη πληρωμή κεφαλαίου θα γίνει το 2038 και η τελευταία το 2035.

Έτσι, οι δανειακές ανάγκες της Ιρλανδίας μειώνονται κατά 20 δισ. ευρώ για την επόμενη δεκαετία, ενώ το ετήσιο δημοσιονομικό έλλειμμα μειώνεται κατά 1 δισ. ευρώ. Με την ανακοίνωση της συμφωνίας, οι αποδόσεις των ιρλανδικών ομολόγων λήξης 2020, που είχαν φτάσει σχεδόν στο 15% στο αποκορύφωμα της κρίσης, έπεσαν στο 4,041%. Ο Kenny προχώρησε στη ρευστοποίηση της Anglo Irish τις πρώτες πρωινές ώρες της Πέμπτης.

Οποιαδήποτε επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας αυξάνει την επιβάρυνση του χρέους, είτε πρόκειται για νοικοκυριά είτε για κράτη. Σήμερα, και οι δύο αναζητούν τρόπους για να μειώσουν το βάρος του χρέους - και μερικοί θα προτιμούσαν να ξεφύγουν τελείως. Βαθιά απογοητευμένοι και θυμωμένοι πολίτες - ιδιαίτερα στη νότια Ευρώπη - συχνά θεωρούν την **Αργεντινή** του 2001 ως λαμπερό μοντέλο διακυβέρνησης. Η Αργεντινή χρησιμοποίησε ένα μίγμα καταναγκασμού και διαπραγμάτευσης για να βγει από το βουνό του χρέους της δεκαετίας του 1990, ουσιαστικά αποκόπτοντας ξένους πιστωτές, οι οποίοι είχαν θεωρηθεί ως επικίνδυνοι και επιζήμιοι. Στη δεκαετία του 1990, η Αργεντινή έδωσε το νόμισμα της με το δολάριο προκειμένου να ενισχύσει την αξιοπιστία της ως δανειολήπτης. Η στρατηγική λειτούργησε πάρα πολύ καλά: οι μεγάλες εισροές πιστώσεων που προσέλκυσε προκάλεσαν πληθωριστική έκρηξη που μείωσε την ανταγωνιστικότητα της χώρας. Μέχρι το 2001, ο συνδυασμός υποτίμησης και ημερική στάση πληρωμών ήταν αναπόφευκτες.

Αλλά μια πρόσφατη απόφαση δικαστηρίου της Νέας Υόρκης εναντίον της Αργεντινής και υπέρ των hedge funds έχει αυξήσει δραματικά τις προκλήσεις της στάσης πληρωμών ως επιλογής. Όταν όσοι αρνούνται το κούρεμα ανταμείβονται με δικαστικές αποφάσεις, καθώς τα δικαιώματα των 'πεισματάρηδων' πιστωτών αναγνωρίζονται σε άλλες δικαιοδοσίες, οι προσπάθειες για «εθελοντική» αναδιάρθρωση γίνονται ανέφικτες.

Ένας από τους πιστωτές που ευνοούνται από τη δικαστική απόφαση στη Νέα Υόρκη, η Elliott Capital, είχε ήδη ζητήσει με επιτυχία την κατάσχεση στην Γκάνα ενός ιστιοφόρου του Ναυτικού της Αργεντινής. Αν οι επιπτώσεις της απόφασης είναι μια μεγάλη στάση πληρωμών της Αργεντινής προς άλλες υποχρεώσεις, το εξωτερικό εμπόριο θα γίνει πρακτικά ανέφικτο, πολλά αγαθά θα λιγοστεύουν, και ο εγχώριος πληθωρισμός θα αυξηθεί περαιτέρω. Δύο θεμελιώδη γεγονότα έχουν δημιουργήσει ένα προφανώς αδιάλυτο δίλημμα για την παγκόσμια οικονομία, και έχουν μετατρέψει χώρες

όπως την Αργεντινή και την Ελλάδα σε θύματα μιας παράδοξης λογικής. Πρώτον, το χρέος αυξάνεται συνεχώς και δεύτερον, δεν υπάρχει πραγματικά ικανοποιητικός τρόπος για να απαλλαγούμε από αυτό.

Η εκρηκτική ανάπτυξη του χρηματοπιστωτικού τομέα τις τελευταίες δύο δεκαετίες έχει τροφοδοτήσει τη συσσώρευση εξαιρετικά μεγάλου όγκου χρέους. Σε περίπτωση απουσίας κάποιου θετικού σοκ - όπως η επιτάχυνση της αύξησης του ΑΕΠ - η εξυπηρέτηση χρέους καθίσταται αδύνατη τουλάχιστον για ορισμένους δανειολήπτες. Η πραγματική χρεοκοπία είναι ιστορικά σπάνια. Για οφειλέτες και πιστωτές, οι κίνδυνοι και το κόστος είναι τεράστιοι. Ο οφειλέτης θα αποκοπεί από τις διεθνείς αγορές, και βασικά προϊόντα που εισάγονται δεν θα μπορούν πλέον να αγοραστούν, ενώ μεγάλης κλίμακας στάσεις πληρωμών απειλούν να βυθίσουν τους πιστωτές σε πτώχευση.

Η Λατινική Αμερική έχει βιώσει αυτό το δίλημμα στη δεκαετία του 1980, όταν το χρέος της είχε γίνει μη βιώσιμο. Στην αρχή αυτής της κρίσης, η έκθεση του κεφαλαίου από τα μεγάλα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα των ΗΠΑ στη Λατινική Αμερική ήταν κοντά στο 200%, καθιστώντας την αναγνώριση της μη βιωσιμότητας του χρέους τον πιο σίγουρο δρόμο για καταστραφεί το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Οι περισσότεροι από τους μεγάλους οφειλέτες της Λατινικής Αμερικής έλαβαν έκτακτα μέτρα για να αποφευχθεί η ρητή πτώχευση. Η μόνη εξαίρεση ήταν το Περού, το οποίο επέδειξε αδυναμία πληρωμής το 1985 και έγινε ένας διεθνής παρίας. Από τους μεγαλύτερους οφειλέτες, μόνο η Βραζιλία κύρηξε το 1987 επίσημα στάση πληρωμών - και μόνο για λίγο. Ο Πρόεδρος José Sarney, παραδέχθηκε, «Το γεγονός είναι ότι δεν μπορεί να καταστραφεί το διεθνές σύστημα. Μπορούμε να το ενοχλήσουμε απλά, αλλά τελικά αυτό μπορεί να μας καταστρέψει.»

Αντ' αυτού, οι τράπεζες στη δεκαετία του 1980 πρόσφεραν νέο χρήμα, σε μια προσπάθεια να ξεφύγουν από την κρίση. Η διαχείριση σύγχρονων κρίσεων χρέους προϋποθέτει εξάλλου πάντα την λογική του ότι ρίχνουμε νέο χρήμα με την ελπίδα της κάλυψης της υποκείμενης μη βιωσιμότητας.

Η εμφάνιση του μη βιώσιμου χρέους αναπαράγει άλλες ανησυχητικές πτυχές της σύγχρονης ζωής. Οι κυβερνήσεις, οι επιχειρήσεις, και οι πολίτες αντιμετωπίζουν τη συσσώρευση των πληροφοριών που δεν μπορούν να διαγραφούν. E-mail, Facebook, και Twitter όλα ένα μόνιμο αρχείο που συνοδεύει συνεχώς τους χρήστες, ακόμη και όταν αλλάζουν οι περιστάσεις τους.

Ακριβώς όπως οι χώρες θα ήθελαν να εξαλείψουν το χρέος τους και να αρχίσουν εκ νέου, και οι πολίτες θα ήθελαν να διαγράψουν το ηλεκτρονικό παρελθόν τους σε μια δραματική πράξη απελευθέρωσης. Αλλά αυτό θα κατέστρεφε το χρήσιμο μαζί με το ενοχλητικό ή το άσχετο. Αν μια νέα αρχή είναι αδύνατη, το καλύτερο που μπορεί να γίνει είναι να θαφτούν οι παλιές πληροφορίες με μια τέτοια πλημμύρα νέων δεδομένων που θα τις κάνει να φαντάζουν ασήμαντες.

Το ανάλογο στον κόσμο της διαπραγμάτευσης του χρέους είναι ότι ένα νέο ξεκίνημα, που επιτρέπει το δανεισμό για να ξεκινήσουν όλα πάλι από την αρχή είναι επίσης αδύνατο. Το ξεκαθάρισμα είναι αδύνατο. Αυτό αφήνει μόνο μία λύση: νέες αξιώσεις σε τέτοιο βαθμό ώστε τα παλαιά χρέη να φαίνονται ασήμαντα. Εκείνοι που δεν μπορούν να ξεχάσουν το παρελθόν είναι καταδικασμένοι να το διογκώνουν.

Ο οικονομολόγος Μαχφί Εγκιλμέζ, πρώην Υποδιευθυντής της Τουρκικής Οικονομικής Υπηρεσίας, φαίνεται πιο συγκρατημένος. Η **Τουρκία** παραμένει μια χώρα που εξαρτάται από τις εισαγωγές.

"Δεν είναι δυνατό να συνεχίσει με τους ίδιους αναπτυξιακούς ρυθμούς μέσα στην επόμενη δεκαετία βασισμένη στο παρόν παραγωγικό μοντέλο. Θα πρέπει να βρει ένα νέο οικονομικό μοντέλο, με μείωση του λογιστικού ελλείμματος, αύξηση της εγχώριας παραγωγής και με ένα ανταγωνιστικό άνοιγμα στις διεθνείς αγορές", σημειώνει ο Εγκιλμέζ.

Συνεχίζει δε λέγοντας πως σε μακροοικονομικό επίπεδο, τα θετικά στατιστικά στοιχεία έχουν τη σημασία τους, εντούτοις σκιαγραφούν μόνο τη μία όψη του νομίσματος. Η δυναμική και τα μεγαλεπήβολα οράματα συχνά απέχουν από την πραγματικότητα.

"Αν λάβει κανείς υπόψη του το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα στην Τουρκία, αυτό υπολείπεται κατά πολύ ακόμη από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο" σημειώνει στο μπλογκ του. "Η Τουρκία μοιάζει με το βάτραχο στους μύθους του Αισώπου, ο οποίος θέλει να μοιάσει στην αγελάδα. Φουσκώνει και ξαναφουσκώνει πίνοντας νερό από τη λίμνη, όπως και η αγελάδα, μέχρι που στο τέλος σκάει".

Πήρε από το ΔΝΤ 23,5 δισ. δολάρια το 2002, φέτος χρωστάει μόλις 1,7 δισ. Δολάρια.

Την πεποίθηση ότι ως τον Απρίλιο του 2013 η Τουρκία θα έχει αποπληρώσει το εναπομείναν χρέος της προς το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) εξέφρασε ο Τούρκος πρωθυπουργός Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, στην ομιλία του στο Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ για την Ευρώπη, τη Μέση Ανατολή, τη Βόρεια Αφρική και την Κεντρική Ασία που διεξήχθη στην Κωνσταντινούπολη.

Όπως είπε, το χρέος της Τουρκίας προς το ΔΝΤ, βάσει των συμφωνηθέντων μεταξύ των δύο πλευρών, ήταν 23,5 δισ. δολάρια το 2002, φέτος συρρικνώθηκε στο 1,7 δισ. δολάρια και τον επόμενο Απρίλιο θα έχει αποπληρωθεί το σύνολο του ποσού.

Παρουσιάζοντας στοιχεία για τους δείκτες της τουρκικής οικονομίας, ο κ. Ερντογάν υποστήριξε ότι η τουρκική οικονομία, την τελευταία δεκαετία, αναπτύσσεται κατά μέσο όρο με ρυθμούς της τάξεως του 5,3%, σε ετήσια βάση.

Το 29% του χρέους της Ελλάδας ωριμάζει στο διάστημα 2013-2020

Στα 303,5 δισ. ευρώ διαμορφώθηκε το δημόσιο χρέος της Ελλάδας στο τρίμηνο Ιουλίου-Σεπτεμβρίου 2012.

Σύμφωνα με το Δελτίο Δημοσίου Χρέους που δημοσιοποίησε το Γενικό Λογιστήριο του Κράτους από τα 303,5 δισ. ευρώ τα 148,8 δισ. ευρώ αφορούν σε δάνεια των μηχανισμών στήριξης, τα 117 δισ. ευρώ σε ομόλογα του ελληνικού Δημοσίου και τα 15 δισ. ευρώ σε έντοκα γραμμάτια.

Από το σύνολο του χρέους το 43,4% αφορά σε ομόλογα σταθερού επιτοκίου και το 56,6% σε ομόλογα κυμαινόμενου επιτοκίου. Το 54,9% του ελληνικού χρέους είναι μη διαπραγματεύσιμο, καθώς αφορά στα δάνεια που έχουν χορηγήσει στη χώρα τα κράτη της ευρωζώνης και το ΔΝΤ. Συνολικά από τα 303,5 δισ. ευρώ μόλις 10,015 δισ. ευρώ αφορούν σε δάνεια σε ξένο νόμισμα.

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους το διάστημα 2013 - 2020 ωριμάζουν ομόλογα ύψους 88,1 δισ. ευρώ, ήτοι το 29% του συνολικού χρέους.

Πλέον ο μέσος χρόνος ωρίμανσης του δημοσίου χρέους είναι τα 11,9 χρόνια, ενώ η μέση ωρίμανση των δανείων που έλαβε το ελληνικό Δημόσιο το 2012 ανέρχεται στα 9,5 χρόνια.

Στο διεθνές δίκαιο

Η δουλεία του χρέους έχει καθοριστεί από τα Ηνωμένα Έθνη ως μορφή "σύγχρονης σκλαβιάς ημέρας" και απαγορεύεται από το διεθνές δίκαιο. Εμμένει εν τούτοις ειδικά στα αναπτυσσόμενα έθνη, όποιοι έχουν λίγους μηχανισμούς για την πιστωτική ασφάλεια ή την πτώχευση, και όπου λιγότεροι άνθρωποι κρατούν τον επίσημο τίτλο στο έδαφος ή τις κατοχές. Σύμφωνα με μερικούς οικονομολόγους, παραδείγματος χάριν Hernando de Soto, αυτό είναι ένα σημαντικό εμπόδιο στην ανάπτυξη σε κάποιες χώρες. Οι επιχειρηματίες δεν τολμούν να διατρέχουν αυτούς τους κινδύνους και δεν μπορούν να πάρουν την πίστωση επειδή δεν κρατούν καμία επιβοηθητική εγγύηση και μπορεί να φορτώσουν τις οικογένειες τους και τις γενεές που θα έρθουν. Όπου τα παιδιά αναγκάζονται να εργαστούν λόγω της δουλείας χρέους της οικογένειας, αυτό ονομάζεται όχι μόνο παιδική εργασία, αλλά χειρότερη μορφή παιδικής εργασίας από την άποψη χειρότερες μορφές συνθήκης παιδικής εργασίας από Διεθνή οργανισμό εργασίας. Παρά την απαγόρευση των Η.Ε, ενάντια της δουλεία διεθνείς εκτιμήσεις είναι ότι "μεταξύ 10 με 20 εκατομμύρια άνθρωποι υποβάλλονται στη δουλεία χρέους σήμερα."

Σύγχρονο παράδειγμα: πορνεία

Τα μέσα ειδήσεων στη δυτική Ευρώπη φέρνουν τακτικά τις εκθέσεις για ένα ιδιαίτερο είδος δουλείας χρέους: γυναίκες από την Ανατολική Ευρώπη που αναγκάζονται να εργαστούν μέσα στην πορνεία δεδομένου ότι είναι ένας τρόπος να πληρωθεί το χρέος που απέκτησαν, παρουσιάστηκαν παράνομα πέρα από τα σύνορα. Αυτή η μορφή δουλείας χρέους πραγματοποιείται επίσης σε άλλα μέρη του κόσμου.

3. Δουλεμπόριο

Το δουλεμπόριο είναι το εμπόριο των δούλων το οποίο αναπτύχθηκε παράλληλα με τη δουλεία. Σήμερα δεν εφαρμόζεται, τουλάχιστον επίσημα, ενώ ανεπίσημα, φαίνεται ότι σε μερικές χώρες εξακολουθεί να υπάρχει. Το δουλεμπόριο είναι μια από τις πιο παλιές μορφές εμπορίου που έκανε ο άνθρωπος. Μεγάλη όμως ανάπτυξη γνώρισε μετά το 15ο αιώνα. Κέντρο δουλεμπορίου έγινε η Αφρική με τόπο αποστολής τις Πολιτείες της Αμερικής. Το σύνολο των μαύρων, που ζουν σήμερα στην αμερικανική ήπειρο, προέρχονται απ' το δουλεμπόριο. Από το 1580 περίπου μέχρι και το 1900, ασχολήθηκαν όλοι οι πολιτισμένοι λαοί της Ευρώπης, όπως οι Πορτογάλοι και

οι Ισπανοί (που ήταν και οι πρώτοι που το άρχισαν), για να ακολουθήσουν οι Γάλλοι, οι Άγγλοι, οι Βέλγοι, οι Ολλανδοί, οι Αμερικανοί, κλπ. Το εμπόριο των δούλων την εποχή της ακμής του ξεπερνούσε κάθε χρόνο τις 20.000 κομμάτια. Μόνο από το ακρωτήριο Λοπέζ, το 1875, πουλιόντουσαν πάνω από 4.000 κεφάλια το χρόνο.

Οι δούλοι στέλνονταν στην Αμερική, για να καλλιεργήσουν τα χωράφια των αποίκων και κυρίως τα χωράφια γύρω από το Μισισιπή, που σπέρνονταν μπαμπάκι. Το δουλεμπόριο, τόσο από τη μια πλευρά του Ατλαντικού όσο και από την άλλη, γινόταν από οργανωμένες εμπορικές εταιρείες, που πολλές από αυτές σαν ονόματα έχουν παραμείνει μέχρι σήμερα και ασχολούνται, φυσικά, με άλλου είδους εμπόριο. Η 2α Δεκεμβρίου του 1949 ορίστηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, ως η Διεθνής Ημέρα για την Εξάλειψη της Δουλείας.

Η χρησιμοποίηση της εργασίας των σκλάβων αποτελούσε γνωστή πρακτική σ' ολόκληρο τον κόσμο ήδη από τα πανάρχαια χρόνια. Το υπερατλαντικό δουλεμπόριο αποτελούσε τμήμα της μεγαλύτερης επιχείρησης εξαγωγής ανθρώπων από την Αφρικανική ήπειρο σε περιοχές της Βόρειας και Νότιας Αμερικής. Οι ιστορικοί υπολογίζουν ότι τουλάχιστον 12.000.000 Αφρικανοί, για περισσότερα από 400 χρόνια, αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την Αφρική και να διασχίσουν τον Ατλαντικό Ωκεανό για να πουληθούν ως δούλοι.

Τον 15 αιώνα, τα «απομονωμένα» στις ακτές του Ατλαντικού κράτη της Ευρώπης αντιμετώπιζαν έντονα οικονομικό πρόβλημα, το οποίο ωθούσε στην προσπάθεια εξεύρεσης μιας θαλάσσιας οδού προς την Ασία, αφού το εμπόριο διαμέσου της Σαχάρας ελεγχόταν από τους Μουσουλμάνους.

Εμπυχωτής των μεγάλων εξερευνήσεων που επιχείρησαν οι Πορτογάλοι στην Αφρική αυτή την περίοδο ήταν ο Ερρίκος ο Θαλασσοπόρος, γιός του βασιλιά Ιωάννη Α΄, ο οποίος κατόρθωσε να πείσει τους πλοιάρχους του να παλεύουν νότια κατά μήκος της αφρικάνικης ακτής. Όταν οι Πορτογάλοι γνώρισαν τις ατλαντικές ακτές της Αφρικής, κατά τη δεκαετία του 1430, έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στο εμπόριο του χρυσού. Η περιοχή είχε γίνει συνώνυμη με αυτόν τον πλούτο ήδη από το 1325, όταν ο Mansa Musa, βασιλιάς του Μάλι, πραγματοποίησε προσκύνημα στη Μέκκα με 500 σκλάβους και 100 καμήλες, καθεμιά από τις οποίες μετέφερε χρυσό.

Μετά την επέκταση της επιρροής τους στις ακτές της Μαυριτανίας, της Σενεγάλης, της Γκάμπιας και της Γουινέας, οι Πορτογάλοι δημιούργησαν στις ακτές αυτές εμπορικούς σταθμούς, στους οποίους αρχικά εμπορεύονταν με τους ντόπιους χάλκινα σκεύη, ρούχα, εργαλεία, κρασί, άλογα και πολύ σύντομα όπλα και πυρομαχικά, λαμβάνοντας ως αντάλλαγμα χρυσό, μπαχαρικά και φιλντισι. Συχνά, οι Πορτογάλοι καπετάνιοι νυμφεύονταν ντόπιες γυναίκες. Τα παιδιά που γεννιούνταν από αυτούς τους γάμους ανέτρεψαν ολοκληρωτικά την κοινωνική ιεραρχία των τοπικών αφρικανικών

κοινωνιών, θεωρώντας τους εαυτούς τους ανώτερους από τους Αφρικανούς. Μάλιστα στα μετέπειτα χρόνια διαδραμάτισαν ουσιαστικό ρόλο στο δουλεμπόριο, ως διαμεσολαβητές ανάμεσα στους Ευρωπαίους δουλεμπόρους και στους Αφρικανικούς βασιλείς και φύλαρχους.

Τον 15 αιώνα ελάχιστη ζήτηση υπήρχε για Αφρικανικούς σκλάβους, προκειμένου να εργασθούν ως «εξωτικοί» οικιακοί βοηθοί στην Ευρώπη, καθώς και ως εργάτες γης στις φυτείες ζάχαρης της Μεσογείου. Οι πρώτοι Αφρικανοί σκλάβοι έφτασαν στην Πορτογαλία το 1441. Σε κάποιες περιοχές αυτής της χώρας υπήρχε έλλειψη εργατικών χεριών και οι Αφρικανοί συμπλήρωναν το κενό. Στις αρχές του 16ου αιώνα, σε κάποια τμήματα της αγροτικής Πορτογαλίας, το ένα τρίτο του πληθυσμού είχε αφρικάνικη ρίζα. Παράλληλα, οι Πορτογάλοι διαπίστωσαν ότι θα μπορούσαν να μεταφέρουν μεγαλύτερες ποσότητες χρυσού απ' τον ένα εμπορικό σταθμό στον άλλο, κατά μήκος της ατλαντικής ακτής Αφρικής, χρησιμοποιώντας σκλάβους. Στον τομέα αυτόν μιμήθηκαν τους Μουσουλμάνους έμπορους, οι οποίοι πουλούσαν Αφρικανούς στα σκλαβοπάζαρα της Ανατολής ή τους χρησιμοποιούσαν ως αχθοφόρους στους εμπορικούς δρόμους της Σαχάρας.

Οι μουσουλμάνοι έμποροι είχαν δημιουργήσει εμπορικούς σταθμούς, κατά μήκος των Αφρικάνικων ακτών του Ατλαντικού, μέχρι το κόλπο της Γουινέας. Γρήγορα, οι Πορτογάλοι ξεπέρασαν την εμπορική δραστηριότητα των Μουσουλμάνων, αφού το 1471 έφθασαν στη Χρυσή Ακτή (γνωστή αργότερα ως «ακτή των σκλάβων», ενώ το 1483 ανακάλυψαν τις εκβολές του ποταμού Κόνγκο. Το πρώτο από τα σπουδαιότερα εμπορικά «φρούρια» των Πορτογάλων δημιουργήθηκε στην Χρυσή Ακτή, ονομάστηκε «Ελμίνα» και έμελλε να εξελιχθεί στο σημαντικότερο κέντρο αγοροπωλησίας σκλάβων.

Στις αρχές της αποικιακής περιόδου υπήρχαν 40 «φρούρια» αυτού του τύπου κατά μήκος της ακτής. Τα οποία αποτελώντας σύμβολα της αποικιακής κυριαρχίας, λειτουργούσαν περισσότερο ως εμπορικοί σταθμοί παρά ως στρατιωτικές εγκαταστάσεις. Παρά την απουσία της στρατιωτικής δράσης, η οχύρωση τους ήταν απαραίτητη, αφού σε αυτά αποθηκεύονταν όπλα και πυρομαχικά, τα οποία οι Ευρωπαίοι αντάλλαζαν με τοπικά προϊόντα.

Το τέλος του 15 αιώνα σηματοδεύτηκε από δύο σημαντικά γεγονότα: α. το επιτυχημένο ταξίδι του Βάσκο Ντα Γκάμα στην Ινδία, και β. την ανάπτυξη των φυτειών ζάχαρης στις Κανάριες Νήσους, στη Μαδέρα, στο Σάο Τομέ και στο πράσινο Ακρωτήριο.. Τότε, δημιουργήθηκε μια αναδυόμενη αγορά για εργάτες γης φυτείες αυτές, στις οποίες οι Πορτογάλοι, μέχρι το 1500, είχαν μεταφέρει περίπου 81.000 σκλάβους.

3.1 Ανακάλυψη του νέου κόσμου και ανάπτυξη του υπερατλαντικού δουλεμπορίου

Η ανακάλυψη του Νέου Κόσμου από το Χριστόφορο Κολόμβο, το 1492 σηματοδοτούσε την αρχή του υπερατλαντικού δουλεμπορικού συστήματος. Η Συνθήκη της Τορδεσίγιας (1494), που συνομολογήθηκε ανάμεσα στους Καθολικούς βασιλείς της Ισπανίας και τον Ιωάννη Β' τον Τέλειο της Πορτογαλίας, οριοθέτησε τις περιοχές των δύο αποικιακών αυτοκρατοριών, προς αποφυγή συγκρούσεων.

Από την ανακάλυψη της Αμερικής ευνοήθηκε η Ισπανία. Οι Ισπανοί εξερευνητές έφθασαν στην Αμερικανική ήπειρο ελπίζοντας ότι θα πλουτίσουν με το εμπόριο. Γρήγορα όμως υποδούλωσαν τους αυτόχθονες αναζητώντας χρυσό και ασήμι. Οι ασθένειες, ο υποσιτισμός, καθώς και οι ακρότητες των Ισπανών, οδήγησαν στο θάνατο εκατομμύρια Ινδιάνους της Αμερικής. Περί το 1520, η ερήμωση των περιοχών που τελούσαν υπό την κυριαρχία των Ισπανών ώθησε την ισπανική κυβέρνηση σε αναζήτηση εναλλακτικών πηγών εργασίας. Τότε, οι Ισπανοί ζήτησαν από τους Πορτογάλους έμπορος να μεταφέρουν Αφρικανούς στις ισπανικές κτίσεις του Νέου Κόσμου. Τα πρώτα υπερατλαντικά ταξίδια σκλάβων από την Αφρική στην Αμερική πραγματοποιήθηκαν στις αρχές του 1520, με πορτογαλικά πλοία που ταξίδευαν από τη Δυτική Αφρική προς τα μεγαλύτερα νησιά της Καραϊβικής.

Το υπερατλαντικό δουλεμπόριο αυξήθηκε στα μέσα του 16^{ου} αιώνα, όταν οι Ισπανοί, παράλληλα με την εργασία των Ινδιάνων της Αμερικής, άρχισαν να χρησιμοποιούν ευρύτατα και την εργασία των Αφρικανών σκλάβων για να εξορύξουν ασήμι στο Περού. Δουλεμπορικά πλοία απόπλεαν από την Αφρική γεμάτα σκλάβους, με προορισμό τον Παναμά και την Κολομβία, απ' όπου οι Αφρικανοί μεταφέρονταν δια ξηράς στις ακτές του Ειρηνικού στη Νότια Αμερική. Μέχρι τις αρχές του 17 αιώνα, οι περισσότεροι Αφρικανοί σκλάβοι στην Αμερική εργάζονταν στα ορυχεία του Μεξικού και του Περού.

Περί το 1570, στη Βραζιλία η οποία ήταν πορτογαλική αποικία, σημειώθηκε ανάπτυξη των φυτειών ζάχαρης, με την υιοθέτηση πρωτοποριακών τεχνικών παράγωγης, οι οποίες εφαρμοζόταν στα νησιά Μαδέρα και Σαο Τόμε. Στις βραζιλιάνικες φυτείες ζάχαρης, μέχρι το 1620, η αφρικανική εργασία είχε αντικαταστήσει πλήρως την εργασία των Ινδιάνων. Από τα μέσα του 16^{ου} αιώνα, η κυριαρχία των Πορτογάλων στις θάλασσες άρχισε να υποχωρεί. Στον αγώνα για την κυριαρχία των θαλασσών επικρατήσαν τα νεότερα έθνη (Αγγλία, Ολλανδία και Γαλία), τα όποια και ανέλαβαν την περαιτέρω εξερεύνηση του κόσμου, την ανακάλυψη σημείων εμπορικού ενδιαφέροντος και την κατάκτηση αποικιών.

Στις αρχές του 16^{ου} αιώνα, Βρετανοί, Γάλλοι και Ολλανδοί, εκμεταλλευόμενοι την ανάπτυξη των εξαγωγών που βασίζονταν στην ανάπτυξη της οικονομίας των φυτειών, δημιούργησαν τις δίκες τους αποικίες σε περιοχές της Βόρειας Αμερικής και της Καραϊβικής, τις οποίες παραμελούσαν οι Ισπανοί και οι Πορτογάλοι. Αρχικά, στις βρετανικές έποικες της Βιρτζίνια, της Νοτιάς Καρολίνας, των νησιών Μπαρμπάντος και Τζαμάικας και στις γαλλικές αποικίες του Άγιου Δομίνικου, της Μαρτινίκας και Γουαδελούπης, οι περισσότεροι εργάτες στις φυτείες ήταν οι νέοι Ευρωπαίοι, που

αποκαλούντο «μαθητευόμενοι εργάτες». Αυτοί οι εργάτες συμφωνούσαν με τους εργοδότες τους να εργαστούν επί τρία έως πέντε χρόνια στις φυτείες, με αντάλλαγμα τον δωρεά διάπλου του ωκεανού και την εξασφάλιση τροφής και κατοικίας στην Αμερική. Στα τέλη του 17^{ου} και στις αρχές του 18^{ου} αιώνα, στις φυτείες καλλιέργειας ρυζιού, ζάχαρης και καπνού, η εργασία των «μαθητευόμενων Ευρωπαίων» είχε αντικατασταθεί πλέον από την εργασία Αφρικανών σκλάβων.

Οι Ολλανδοί έμποροι δεν ανέπτυξαν εκτεταμένες αποικίες φυτειών στον Νέο Κόσμο. Όμως, από τα μέσα του 17^{ου} αιώνα εξελιχτήκαν στους μεγαλύτερους δουλεμπόρους. Η μικρή Ολλανδική Δημοκρατία είχε αναπτύξει σύγχρονο εμπόριο και οι έμποροι της είχαν πρόσβαση στη ναυσιπλοΐα, στις λιμενικές διευκολύνσεις και στην τραπεζική πιστή. Οι Ολλανδοί έμποροι κατείχαν αρκετά εμπορικά «φρούρια» στις αφρικάνικες ακτές και κατέλαβαν μάλιστα από τους Πορτογάλους το φρούριο Ελμίνα, το όποιο και ανακατασκεύασαν.

Μετά το 1630, οι Ολλανδοί απέσπασαν τον έλεγχο του υπερατλαντικού δουλεμπορίου από τους Πορτογάλους, αλλά από το 1640 αντιμετώπισαν τον αυξανόμενο ανταγωνισμό των Γάλλων και των Βρετανών έμπορων. Μετά όμως από το 1680, διάφορα έθνη, ιδιωτικές εμπορικές εταιρίες και έμποροι-εξερευνητές έστειλαν δουλεμπορικά πλοία στην Αφρική. Επίσης, έμποροι από τη Δανία, τη Σουηδία και τα γερμανικά κράτη οργάνωναν ταξίδια για τη μεταφορά σκλάβων. Κατά το 18^ο αιώνα, στο απόγειο του υπερατλαντικού δουλεμπορίου, οι μεγαλύτεροι δουλέμποροι ήταν οι Βρετανοί, οι Πορτογάλοι και οι Γάλλοι.

3.2. Το «τριγωνικό εμπόριο»

Η μεταφορά σκλάβων από την Αφρική και την Αμερικανική ήπειρο αποτελούσε μια πολύπλοκη εμπορική επιχείρηση. Τα ταξίδια σχεδιάζονταν στην Ευρώπη, απ' όπου και ξεκινούσαν τα δουλεμπορικά πλοία για να ακολουθήσουν την διαδρομή που σύνδεε την Ευρώπη, την Αφρική και την Αμερική. Η κερδοφόρα αυτή μορφή του εμπορίου χαρακτηρίστηκε «τριγωνικό εμπόριο». Τα ευρωπαϊκά πριονωτά ανταλλάσσονταν με σκλάβους στην Αφρική. Στη συνέχεια, οι σκλάβοι πωλούντο στην Αμερική με αντάλλαγμα τα προϊόντα της παράγωγής των φυτειών, όπως ζάχαρη, η όποια μεταφερόταν στην Ευρώπη, στα αμπάρια των δουλεμπορικών πλοίων.

Τα εμπορεύματα που φορτώνονταν στην Ευρώπη κόστιζαν ακριβά και περιλάμβαναν κυρίως ινδικά βαμβακερά υφάσματα, βραζιλιάνικο καπνό, υαλικά, οινόπνευμάτωση, όπλα και πυρομαχικά, καθώς και μια μεγάλη ποικιλία ευρωπαϊκών βιομηχανικών προϊόντων. Μέχρι πρόσφατα, οι ιστορικοί πίστευαν ότι στα προϊόντα που ανταλλάσσονταν με σκλάβους περιλαμβάνονταν φθηνά κοσμήματα. Ωστόσο, πρόσφατες έρευνες απέδειξαν ότι Αφρικανοί έμποροι απαιτούσαν όλο και περισσότερο ακριβά ευρωπαϊκά προϊόντα, αφού η ζήτηση για σκλάβους αυξανόταν διαρκώς.

Τα δουλεμπορικά πλοία αποχωρούσαν από την Ευρώπη με επαρκή ποσότητα καύσιμων. Το πλήρωμα τους περιλάμβανε ναύτες, γιατρούς, ξυλουργούς, μάγειρους (πολλοί από τους οποίους ήταν αφρικάνικης καταγωγής) και φύλακες, οι όποιοι

μισθώνονταν για να φρουρούν τους σκλάβους στην αφρικανική ακτή, αλλά και κατά τη διάρκεια του «μεσαίου πέρασματος» (όπως ονομαζόταν το πέρασμα του ωκεανού), καθώς οι εξεγέρσεις και οι ανταρσίες αποτελούσαν διαρκή απειλή για τους δουλεμπόρους. Το μέγεθος των δουλεμπορικών ποίκιλλε. Ορισμένα ήταν τεραστία και μπορούσαν να μεταφέρουν μέχρι και 1.000 σκλάβους. Τα περισσότερα όμως, μετέφεραν 250-300 σκλάβους. Επίσης, κάποια από αυτά έπλεαν και σε πόταμους, όπως ο Κονγκό, ενώ αλλά αναγκάζονταν να αγκυροβολούν μακριά από αφρικάνικες ακτές, επειδή ειδικά η Χρυσή Ακτή στερείτο μεγάλων πόταμων με διεξόδους προς την θάλασσα. Στις περιπτώσεις αυτές η πρόσβαση στα δουλεμπορικά ήταν δυνατή με μεγάλα μονόξυλα.

Όταν τα δουλεμπορικά προσέγγιζαν τις αφρικάνικες ακτές, οι κυβερνήτες τους έπρεπε να πληρώσουν τελωνιακούς δασμούς στους τοπικούς φίλαρχους, καθώς και αμοιβές στους ντόπιους Αφρικανούς που καθοδηγούσαν τα δουλεμπορικά κατά την αγκυροβόληση. Επίσης, οι κυβερνήτες προμηθεύονταν από την ακτή ξυλεία, νερό και τρόφιμα, όπως ρύζι, γλυκοπατάτες, φασόλια και ψάρια που ήταν απαραίτητα για το «μεσαίο πέρασμα».

Ανάμεσα στους Ευρωπαίους δουλεμπόρους και στους Αφρικανούς μεσολαβητές είχε αναπτυχτεί μια σχέση εμπιστοσύνης. Οι κυβερνήτες προκατέβαλλαν τα εμπορικά φόρτια, με την υπόσχεση οι διαμεσολαβητές να τους παραδώσουν σκλάβους. Κάποιες φορές, οι γιοι ή κόρες των τοπικών φυλάρχων δίνονταν προσωρινά στους κυβερνήτες των δουλεμπορικών ως «ενέχυρο» για την τήρηση της υπόσχεσης. Αν οι κυβερνήτες, τους απήγαγαν, φαινόμενο που συνέβαινε σπάνια, οι τοπικοί φύλαρχοι απαγόρευαν πλέον το δουλεμπόριο στην περιοχή τους ή σκότωναν τον κυβερνήτη και το πλήρωμα του επόμενου δουλεμπορικού ή το κρατούσαν σε ομηρία, ως ανταπόδοση.

Οι διαπραγματεύσεις ανάμεσα στους δουλεμπόρους και τους διαμεσολαβητές ήταν σκληρές. Η κερδοφορία ενός ταξιδιού για αγορά σκλάβων εξαρτάτο από την ικανότητα των δουλεμπόρων να εμπορευθούν εκείνα τα ευρωπαϊκά βιομηχανικά προϊόντα τα οποία ανταποκρίνονταν στις απαιτήσεις των Αφρικανών φυλάρχων. Υπήρχαν περιπτώσεις κατά τις οποίες οι διαμεσολαβητές αρνούνται να εμπορευθούν με τους κυβερνήτες των δουλεμπορικών, όταν αυτοί δεν είχαν το κατάλληλο φορτίο.

Σε κάποιες περιπτώσεις, οι Αφρικανοί σκλάβοι ήταν οι εγκληματίες της φυλής τους. Σε περιόδους ξηρασίας ή λιμού, η προμήθεια σκλάβων αυξανόταν, αφού οι άνθρωποι που δεν μπορούσαν να συντηρηθούν από τη φυλή τους, πωλούντο ως σκλάβοι, για χρήματα ή εφόδια. Υπήρχαν, επίσης, και περιπτώσεις, κατά τις οποίες οργανώνονταν από τους Ευρωπαίους (ειδικότερα από τους Πορτογάλους, στο έδαφος της σημερινής Αγκόλας) στρατιωτικές επιχειρήσεις για να αιχμαλωτίσουν σκλάβους. Αυτές, όμως, οι περιπτώσεις ήταν ελάχιστες. Η κύρια πηγή προμήθειας σκλάβων ήταν οι αφρικανικοί φυλετικοί πόλεμοι, οι οποίοι παρήγαγαν αιχμαλώτους που ανταλλάσσονταν με ευρωπαϊκά προϊόντα και κυρίως με όπλα. Αφού η ζήτηση για σκλάβους διογκωνόταν διαρκώς, αναγκαστικά αυξανόταν και ο αριθμός των πολέμων μεταξύ των αφρικανικών φυλών. Πολλοί πόλεμοι διεξάγονταν με σκοπό την αιχμαλωσία σκλάβων, οι οποίοι στη συνέχεια πωλούντο στους Ευρωπαίους

δουλεμπόρους. Η Αφρική εξήγαγε μόνο σκλάβους, γεγονός που συνέβαλε ώστε το δουλεμπόριο να επιφέρει την κατάρρευση της αφρικανικής οικονομίας.

Οι Αφρικανοί βασιλείς και φύλαρχοι, οι οποίοι, αρχικά με τη θέλησή τους, είχαν λάβει μέρος στο δουλεμπόριο, γρήγορα βρέθηκαν εγκλωβισμένοι σ' ένα φαύλο κύκλο, από τον οποίο δεν μπορούσαν να ξεφύγουν εύκολα. Όσοι ήθελαν να περιορίσουν ή να μειώσουν το δουλεμπόριο και να δώσουν άλλον προσανατολισμό στην οικονομία της επικράτειάς τους έμειναν αβοήθητοι. Οι δουλέμποροι τους παρέκαμπταν και όχι μόνο είχαν απώλειες εσόδων, αλλά και εξασθένηζε η στρατιωτική τους δύναμη, αφού χωρίς τα όπλα τα οποία έπαιρναν ως αντάλλαγμα για τους σκλάβους που παρέδιδαν, δεν μπορούσαν να προστατευτούν και κινδύνευαν να αιχμαλωτισθούν. Συνασπισμός των Αφρικανών εναντίον των δουλεμπόρων δεν μπορούσε να οργανωθεί, αφού κάθε μικρός Αφρικανός φύλαρχος ενδιαφερόταν τόσο πολύ για την εξουσία του, ώστε δεν μπορούσε να σκεφθεί τη συλλογική αντίσταση. Η ευρωπαϊκή λαιμαργία τροφοδοτούσε την αφρικανική λαιμαργία, και αντίστροφα.

Οι Αφρικανοί σκλάβοι συγκεντρώνονταν στα εμπορικά «φρούρια» κατά μήκος των ακτών και κρατούντο σε στρατόπεδα σκλάβων κοντά στις ακτές, γνωστά με την ονομασία «barracoons». Εκεί, επιθεωρούντο από τους δουλεμπόρους. Η επιθεώρηση ήταν μια ταπεινωτική και εξευτελιστική διαδικασία. Άνδρες, γυναίκες και παιδιά εμφανίζονταν, συνήθως γυμνοί, και υφίσταντο λεπτομερή εξέταση από τον δουλέμπορο, ορισμένες φορές και από τον γιατρό. Μετά την τραυματική εμπειρία της αιχμαλωσίας και τον εξευτελισμό της επιθεώρησης, οι σκλάβοι φορτώνονταν στο πλοίο το οποίο απέπλεε για τον Νέο Κόσμο. Μέχρι τη στιγμή της επιβίβασης, επιτηρούντο πολύ στενά, αφού πολλοί προσπαθούσαν να δραπετεύσουν, ενώ κάποιοι άλλοι να αυτοκτονήσουν.

Τα δουλεμπορικά παρέμεναν στις ακτές της Αφρικής συνήθως τέσσερις έως έξι μήνες. Το χρονικό αυτό διάστημα εξαρτάτο από την τοποθεσία στην οποία αγκυροβολούσε το πλοίο, τις προμήθειες, τον αριθμό των σκλάβων, αλλά και την κατάσταση της υγείας του πληρώματος και των σκλάβων. Μέσα στο πλοίο, οι άνδρες, οι γυναίκες και τα παιδιά φυλακίζονταν σε ξεχωριστούς χώρους. Οι σκλάβοι ήταν δεμένοι με αλυσίδες και στοιβάζονταν στα αμπάρια, με ελάχιστο αερισμό. Η τροφή που τους δινόταν ήταν ανεπαρκής και το νερό ελάχιστο. Το πλήρωμα των δουλεμπορικών, που ήταν οπλισμένο με μαστίγια και άλλα όργανα βασανιστηρίων, ασκούσε βία στους Αφρικανούς. Οι σκλάβοι που αντιστέκονταν στην αιχμαλωσία, πέθαιναν από το μαστίγωμα ή άλλες μορφές τιμωρίας. Κάποιοι σκλάβοι αυτοκτονούσαν, είτε με απαγχονισμό, είτε πηδώντας από το πλοίο. Η άρνηση να λάβουν φαγητό ήταν τόσο συνηθισμένη, ώστε οι δουλέμποροι τους ανάγκαζαν να φάνε χρησιμοποιώντας μεταλλικές συσκευές.

Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι οι γυναίκες και τα παιδιά δεν αλυσοδέονταν ποτέ και μπορούσαν να τριγυρίζουν στο κατάστρωμα, με ελάχιστη επιτήρηση. Αυτό δεν επαληθεύεται, αφού πρόσφατα οι αρχαιολόγοι ανακάλυψαν πολλά πόδια μικρού μεγέθους, αλυσοδεμένα, στο ναυάγιο του δουλεμπορικού «Henrietta Marrie», το οποίο συνέβη περίπου το 1700, κοντά

στη Φλόριντα. Οι γυναίκες είχαν, πιθανόν, μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων μέσα στο πλοίο, για να ικανοποιούν τις σεξουαλικές ανάγκες του πληρώματος.

Οι ανθυγιεινές συνθήκες διαβίωσης, ο υποσιτισμός, η εκδήλωση επιδημιών δυσεντερίας, η αφυδάτωση, η ευλογία και η ιλαρά είχαν ως αποτέλεσμα υψηλό ποσοστό θνησιμότητα μεταξύ των Αφρικανών σκλάβων. Υπολογίζεται ότι, στις απαρχές του υπερατλαντικού εμπορίου, περίπου 15-20% των σκλάβων πέθαινε κατά τη διάρκεια του ταξιδιού στον ωκεανό. Το ποσοστό αυτό μειώθηκε στα επίπεδα του 5-10% προς τα τέλη του 18ου αιώνα, πιθανόν λόγω της βελτίωσης των συνθηκών υγιεινής ενώ αυξήθηκε και πάλι τον 19ο αιώνα, την περίοδο κατά την οποία το βρετανικό Βασιλικό Ναυτικό προσπαθούσε να επιβάλει διεθνή απαγόρευση στη διακίνηση σκλάβων. Αλλά και το 15-20% των μελών του πληρώματος πέθαινε κατά τη διάρκεια του «τριγωνικού ταξιδιού», από ελονοσία ή κίτρινο πυρετό.

Οι σκλάβοι που επιβίωναν από το ταξίδι στον Ατλαντικό Ωκεανό, έφθαναν στα νησιά της Καραϊβικής, όπου οι δουλέμποροι τους υποχρέωναν να ξυριστούν και να πλυθούν, ενώ στο δέρμα τους άπλωναν λάδι και αλοιφές, για να μη φαίνονται τα σημάδια από την κακομεταχείριση. Κατόπιν, οι διαμεσολαβητές κάθε νησιού δημοσίευαν αγγελίες στις αποικιακές εφημερίδες και ανακοινώσεις στα καπηλεία σχετικά με τον χρόνο και τον τόπο της ταπεινωτικής, για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, διαδικασίας αγοραπωλησίας των σκλάβων, που ξεκινούσε συνήθως λίγες εβδομάδες μετά την άφιξή τους. Οι αγοραπωλησίες πραγματοποιούνται στο κατάστρωμα του πλοίου, στην αποβάθρα, στα γραφεία των διαμεσολαβητών ή σε στρατόπεδα σκλάβων. Ορισμένοι ιδιοκτήτες φυτειών συμφωνούσαν με τους δουλεμπόρους να αγοράσουν συγκεκριμένο αριθμό σκλάβων. Πολλοί σκλάβοι ε πωλούντο είτε με πλειστηριασμό είτε με τη διαδικασία που ονομάστηκε «σπρωξίδι», κατά την οποία οι ιδιοκτήτες φυτειών ή οι αντιπρόσωποί τους τοποθετούσαν σχοινιά ή χειρομάντιλα γύρω από τις ομάδες σκλάβων που ήθελαν να αγοράσουν.

Κατά τη διαδικασία του πλειστηριασμού, πωλούντο πρώτα οι νεαροί σκλάβοι και μετά από μερικές εβδομάδες ή και μήνες οι χαμηλότερης αξίας σκλάβοι. Τελευταίοι πωλούντο οι γέροι, οι άρρωστοι ή οι εξασθενημένοι σκλάβοι. Οι επονομαζόμενοι «αρνητικοί» σκλάβοι αγοράζονταν από γιατρούς ή φτωχούς αποίκους. Σε κάποιες αγορές, οι πρώτης διαλογής σκλάβοι πωλούντο με «σπρωξίδι», ενώ οι «αρνητικοί» με πλειστηριασμό. Τα φορτία των σκλάβων περιλάμβαναν, κατά περίπτωση, μέλη της ίδιας οικογένειας ή συγγενείς, αλλά ο αποχωρισμός τους μετά την πώληση ήταν αναπόφευκτος. Ορισμένες φορές, οι ιδιοκτήτες φυτειών αγόραζαν σκλάβοι από διαφορετικές αφρικανικές εθνότητες, ώστε να μπορούν να ελέγχουν καλύτερα την εργασία τους, ενώ άλλες φορές από την ίδια περιοχή της Αφρικής για να διατηρούν την ενότητα της εργατικής δύναμης.

Στις αποικίες της Βόρειας Αμερικής, οι σκλάβοι μεταφέρονταν μετά από μια περίοδο προσαρμογής στα νησιά της Καραϊβικής. Για τους Ευρωπαίους που είχαν εγκατασταθεί στη Βόρεια Αμερική, οι αποικίες ήταν η νέα τους κατοικία στην οποία ήθελαν να δημιουργήσουν μια ευημερούσα και ασφαλή, για την οικογένειά τους, κοινωνία. Αυτοί δεν ήθελαν να φέρνουν τους σκλάβους τους απευθείας από την Αφρική, επειδή πίστευαν ότι οι Αφρικανοί ήταν σκληροί, βάρβαροι και απολίτιστοι και ότι θα απειλούσαν την ασφάλεια των οικογενειών τους. Για τον λόγο αυτό, προτιμούσαν να αγοράζουν σκλάβους, οι οποίοι είχαν περάσει μια περίοδο προσαρμογής στον Νέο Κόσμο. Αντίθετα, οι Ευρωπαίοι που είχαν εγκατασταθεί στα νησιά της Καραϊβικής, δεν έβλεπαν τον Νέο Κόσμο ως νέα τους πατρίδα. Στόχος τους ήταν να εξασφαλίσουν πλούτο από την εκμετάλλευση των φυτειών και κατόπιν να επιστρέψουν στην Ευρώπη. Πολλοί, μάλιστα, από αυτούς δεν συνοδεύονταν από τις οικογένειές τους. Επειδή το μοναδικό τους ενδιαφέρον ήταν το οικονομικό κέρδος, δεν είχαν πρόβλημα να αγοράζουν σκλάβους απευθείας από την Αφρική, τους οποίους πωλούσαν, όταν εγκλιματίζονταν στο νέο περιβάλλον, διπλασιάζοντας τον πλούτο τους, όπως ακριβώς και την παραγωγή των φυτειών τους.

Η εμπειρία της εργασίας των σκλάβων στις φυτείες ήταν σκληρή και απάνθρωπη. Η προμήθεια αφρικανικού εργατικού δυναμικού φαινόταν ατέλειωτη και πολλοί ιδιοκτήτες φυτειών θεωρούσαν συμφερόμενο να υπερεκμεταλλεύονται έναν σκλάβο και να τον αντικαθιστούν όταν πέθαινε, παρά να τον φροντίζουν όσο ζούσε. Στις Δυτικές Ινδίες, οι δουλέμποροι αντάλλασσαν τους σκλάβους με τοπικά αγροτικά προϊόντα, τα οποία ζητούσαν οι Ευρωπαίοι καταναλωτές. Τα δουλεμπορικά, φορτωμένα, πλέον, με ποικίλα προϊόντα των αμερικανικών φυτειών (καπνό, ζάχαρη, μελάσα), επέστρεφαν στο λιμάνι της αφετηρίας τους στην Ευρώπη, οπότε και ολοκληρωνόταν το «τριγωνικό εμπόριο».

3.3 Οι επιπτώσεις του δουλεμπορίου

Οι στατιστικές που αφορούν το δουλεμπόριο είναι συχνά ελλιπείς ή ανακριβείς. Είναι, όμως, βέβαιο ότι τουλάχιστον 12.000.000 Αφρικανοί μεταφέρθηκαν από τις πατρίδες τους για να πουληθούν ως σκλάβοι στον Νέο Κόσμο. Από αυτούς, 328.000 (ποσοστό 2,9%) μεταφέρθηκαν τον 16ο αιώνα, 1.348.000 (ποσοστό 12%) τον 17ο αιώνα, 6.090.000 (ποσοστό 54,2%) τον 18ο αιώνα και 3.466.000 (ποσοστό 30,9%) τον 19ο αιώνα.

Η χώρα που εισήγαγε τους περισσότερους σκλάβους ήταν η Βραζιλία (4.000.000, ήτοι ποσοστό 35,4%) και ακολουθούσαν οι ισπανικές αποικίες (2.500.000, ήτοι ποσοστό 22,1%), οι βρετανικές Δυτικές Ινδίες (2.000.000, ήτοι ποσοστό 17,7%), οι γαλλικές Δυτικές Ινδίες (1.600.000, ήτοι ποσοστό 14,1%), οι βρετανικές κτήσεις στη Βόρεια Αμερική και οι ΗΠΑ (500.000, ήτοι ποσοστό 4,4%), οι δανικές Δυτικές Ινδίες (28.000, ήτοι ποσοστό 0,2%) και η Ευρώπη (200.000, ήτοι ποσοστό 1,8%).

Οι στατιστικές που αφορούν τα κέρδη από το δουλεμπόριο είναι επίσης δύσκολο να εκτιμηθούν. Είναι, όμως, βέβαιο ότι ανέρχονταν σε ποσοστό 200% ή 300% και αποτελούσαν σημαντικό κομμάτι της ευρωπαϊκής οικονομίας. Τα ασυνήθιστα αυτά κέρδη αποτέλεσαν μέρος των κεφαλαίων που έδωσαν την αναγκαία ώθηση στη βιομηχανική επανάσταση και μπορούσαν να επιτευχθούν με λίγα μόνο ταξίδια κατά τη διάρκεια του έτους. Μεγάλα έσοδα από το δουλεμπόριο αποκόμιζαν και οι επίσημες ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, με τη φορολογία των κερδών των δουλεμπόρων και την είσπραξη των σχετικών δασμών.

Όταν, το 1562, η βασίλισσα Ελισάβετ διαπίστωσε ότι ένας από τους αυλικούς της, ο Τζων Χώκινς (John Hawkins), συμμετείχε στο δουλεμπόριο, αντέδρασε πολύ έντονα, απειλώντας τον μάλιστα ότι «έπρεπε να πληρώσει πολύ ακριβά για τη συμμετοχή του στην αγοραπωλησία ανθρώπινων ζώων». Οι ηθικοί της, όμως, ενδοιασμοί κάμφθηκαν όταν πληροφορήθηκε τα κέρδη που αποκόμιζε ο συνεργάτης της από το δουλεμπόριο, οπότε έγινε αμέσως και η ίδια μέλος της δουλεμπορικής εταιρίας.

Η στατιστική που αφορά το ανθρώπινο κόστος από το δουλεμπόριο είναι αδυσώπητη. Περίπου 5% των σκλάβων πέθαινε ενώ βρίσκονταν ακόμα στην Αφρική, όταν οδηγούνται αιχμάλωτοι στα στρατόπεδα της ακτής. Το 15-20% έχανε τη ζωή του κατά τη διάρκεια του «μεσαίου περάσματος και το 30% κατά τη διάρκεια της τριμήνης περιόδου προσαρμογής στις Δυτικές Ινδίες. Αυτό σημαίνει ότι περίπου 50% από αυτούς που αιχμαλωτιζόνταν στην Αφρική πέθαιναν είτε κατά τη μεταφορά είτε ενώ προετοιμαζόνταν για να πωληθούν ως σκλάβοι. Ο συνολικός αριθμός των θανάτων ανέρχεται ακόμη περισσότερο, αν στα παραπάνω ποσοστά προστεθούν και όσοι σκοτώνονταν κατά τη διάρκεια των πολέμων μεταξύ των αφρικανικών φυλών, που αποσκοπούσαν στην αιχμαλωσία σκλάβων.

Το υπερατλαντικό δουλεμπόριο είχε τεράστιες αρνητικές επιπτώσεις στην Αφρικανική ήπειρο. Πολλές περιοχές της Αφρικής υπέφεραν από την αύξηση της βίας και την αφαιμάξη του πληθυσμού και οδηγούντο στην ερήμωση. Η μεγάλη απώλεια πληθυσμού εκμηδένισε την οικονομική, κοινωνική και πολιτική ανάπτυξη, ενώ η κατάρρευση του παραδοσιακού κοινωνικού συστήματος αποδυνάμωσε τις αφρικανικές κοινωνίες. Αφού οι δουλέμποροι προτιμούσαν άνδρες και γυναίκες νεαρής ηλικίας, ήταν αδύνατο να υπάρξει ανανέωση του πληθυσμού. καθώς επίσης οικονομική και τεχνολογική πρόοδος. Το δουλεμπόριο συνέβαλε στην αποδιάρθρωση του κοινωνικού ιστού πολλών περιοχών της Αφρικής, αφού μετέβαλε την αναλογία ανδρών και γυναικών, ενηλίκων και παιδιών, με αποτέλεσμα να επέλθουν σημαντικές αλλαγές στις δομές συγγένειας, αλλά και στα πρότυπα γάμου. Κυρίως, όμως, προκάλεσε απερίγραπτη &θλίψη και δυστυχία σε όσους παρέμειναν στην Αφρική, οι οποίοι δεν θα έβλεπαν ποτέ πια τα αγαπημένα τους πρόσωπα, που οδηγούντο στη δουλεία. Τα ίχνη αυτής της βάρβαρης περιόδου σημαδεύουν την Αφρική μέχρι σήμερα.

3.4 Η κατάργηση του δουλεμπορίου

Τελικά, η βιομηχανική επανάσταση, η οποία κατά ένα μεγάλο μέρος χρηματοδοτήθηκε από το δουλεμπόριο, συνέβαλε στην κατάργηση της δουλείας. Κατά την πρώτη περίοδο της βιομηχανικής επανάστασης, ήταν απαραίτητες οι φθηνές πρώτες ύλες, όπως το βαμβάκι, που παράγονταν από την εργασία των σκλάβων. Από τον 19^ο αιώνα, όμως και εξής, η ανάπτυξη της βιομηχανίας εξαρτάτο περισσότερο από μια ελαστική και κινητική εργατική δύναμη και όχι από την εργασία των σκλάβων. Τότε, οι Ευρωπαίοι και Αμερικανοί μεγαλοβιομήχανοι άλλαξαν τη στάση τους απέναντι στο δουλεμπόριο, αφού η εργασία των δούλων δεν ήταν πλέον απαραίτητη για την αποκόμιση οικονομικών κερδών.

Παράλληλα, η ανθρωπιστική κατακραυγή εναντίον του δουλεμπορίου, κατά το τέλος του 18^{ου} αιώνα, που διογκώθηκε ιδιαίτερα στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, άσκησε σημαντική επίδραση. Ο αγώνας εναντίον του βρετανικού δουλεμπορίου ήταν ιδιαίτερα δύσκολος και προσέκρουε σε μεγάλα οικονομικά συμφέροντα, αφού οι Άγγλοι, από τα μέσα του 17^{ου} αιώνα, ήταν οι μεγαλύτεροι δούλεμποροι. Αρχικά, το Βρετανικό Κοινοβούλιο επέβαλε κάποιες ρυθμίσεις στο δουλεμπόριο, περιορίζοντας τον αριθμό των βρετανικών δουλεμπορικών που μετέφεραν σκλάβους. Κατόπιν, η Μεγάλη Βρετανία απαγόρευσε την εισαγωγή σκλάβων στις αποικίες της. Τέλος, το 1807, κατήργησε το δουλεμπόριο. Μετά από αυτή την εξέλιξη, η Γαλλία, η Ολλανδία και οι ΗΠΑ υιοθέτησαν απαγορευτική νομοθεσία για το δουλεμπόριο. Όμως, η Ισπανία και η Πορτογαλία δεν ακλούθησαν το παράδειγμα αυτών των χωρών και, μέχρι το τέλος του 19^{ου} αιώνα, δουλεμπορικά, που έπλεαν υπό τη σημαία της Ισπανίας και της Πορτογαλίας, εξακολουθούσαν να μεταφέρουν σκλάβους σε χώρες της Νότιας Αμερικής.

Σε μια προσπάθεια να δοθεί οριστικό τέλος στο δουλεμπόριο, βρετανικά πολεμικά πλοία περιπολούσαν τις δυτικές ακτές της Αφρικής για να συλλάβουν τα παράνομα δουλεμπορικά. Οι σκλάβοι, μάλιστα, που απελευθερώνονταν από τα δουλεμπορικά στέλνονταν πίσω στη Λιβερία (η ονομασία της προέρχεται από τη λέξη liberty= ελευθερία) και στη Σιέρρα Λεόνε (της οποίας η πρωτεύουσα ονομάστηκε Freetown= «ελεύθερη πόλη»). Οι δύο αυτές χώρες δημιουργήθηκαν από οργανώσεις Αμερικανών και Βρετανών ακτιβιστών, οι οποίοι μάχονταν τη δουλεία, ως καταφύγιο για τους απελευθερωμένους σκλάβους.

Παρά την προσπάθεια, όμως, να σταματήσει το δουλεμπόριο, η δουλεία συνέχιζε να εφαρμόζεται στην Αμερικανική ήπειρο. Στις ΗΠΑ καταργήθηκε το 1864. Οι Βρετανοί απελευθέρωσαν τους σκλάβους τους στις αποικίες της Καραϊβικής το 1883 και λίγο αργότερα το ίδιο έκαναν και οι Γάλλοι στις αμερικανικές αποικίες τους. Η Κούβα και η Βραζιλία ήταν οι τελευταίες χώρες της Αμερικής που κατήργησαν τη δουλεία, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα.

4. Κατάργηση της δουλείας

Η Δανία απαγόρευσε το 1792 νομοθετικά ως πρώτη χώρα το εμπόριο δούλων. Ακολούθησαν η Βρετανία το 1807 και οι ΗΠΑ το 1808. Το τέλος του δουλεμπορίου δεν προέκυψε από τις ανθρωπιστικές πιέσεις κάποιων φωτισμένων ανθρώπων και ομάδων χριστιανών ή ριζοσπαστών στο βρετανικό Κοινοβούλιο, αλλά και στις επαναστάσεις των σκλάβων. Στο νησί του 'Αγιου Δομίνικου, όπου ξεσηκώθηκαν τον Αύγουστο του 1791, πήραν την εξουσία, κατήργησαν τη δουλεία και εδραίωσαν το πρώτο κράτος «μαύρων» της αμερικανικής ηπείρου, την Αϊτή. Σοβαρές εξεγέρσεις σκλάβων και απελευθέρων μαύρων έγιναν και σε άλλα νησιά της Καραϊβικής, οι οποίες οδήγησαν τους επαναστάτες την εποχή των αγγλογαλλικών πολέμων να αποκτήσουν, με γαλλική βοήθεια, τον έλεγχο σε πολλά νησιά, όπως η Γκρενάδα, ο Άγιος Βικέντιος, η Αγία Λουκία, η Τζαμάικα και το Τρινιντάντ. Ακόμα κι όταν αυτές οι παράτολμες ενέργειες δεν στέφθηκαν τελικά από επιτυχία, οι εξεγερμένοι κατάφεραν να νικήσουν δύο βρετανικές αρμάδες και στέρησαν τη Βρετανία από τα εισοδήματα των φυτειών ζαχαροκάλαμου για πολλά χρόνια.

Οι νομοθετικές ρυθμίσεις στα διάφορα κοινοβούλια αφορούσαν μόνο το εμπόριο των δούλων, όχι όμως το θεσμό της δουλείας, αν και διάφοροι μηχανισμοί κατάφεραν με κρατική υποστήριξη να συνεχίζουν το απάνθρωπο έργο τους. Οι Βρετανοί εξακολουθούσαν να αγοράζουν μαύρους στα δουλοπάζαρα για να τους χρησιμοποιούν στους πολέμους επιβολής και διατήρησης της βρετανικής αυτοκρατορίας. Αφρικανοί αγοράζονταν στη Μοζαμβίκη για να πολεμήσουν στην κατάκτηση της Κεϋλάνης (σήμερα Σρι Λάνκα), ενώ 13.000 σκλάβοι αγοράστηκαν στην Καραϊβική για να βοηθήσουν στην καταστολή εξεγέρσεων σκλάβων στα διάφορα βρετανικά νησιά της περιοχής.

Στο Συνέδριο της Βιέννης το 1814 τέθηκε το ζήτημα γενικής κατάργησης του δουλεμπορίου και πολλές χώρες υιοθέτησαν σύντομα σχετικούς νόμους, αλλά στη δεκαετία του 1820 έφτασε στην αμερικανική ήπειρο ακόμα μισό εκατομμύριο σκλάβοι. Το έτος 1842 υπέγραψαν η Μεγάλη Βρετανία και οι ΗΠΑ συμφωνία (Ashburton Treaty), με την οποία αποφασιζόταν να αστυνομεύουν τον Ατλαντικό για τυχόν διακίνηση δουλεμπορικών πλοίων. Με το χρόνο προσχώρησαν κι άλλες χώρες σ' αυτή τη συμφωνία. Η απαγόρευση της διακίνησης δούλων οδήγησε στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των δούλων της Αμερικής, γιατί δεν ήταν πια εύκολη ή δυνατή η αντικατάστασή τους με καινούργιους.

Όλοι οι δούλοι στη γαλλική επικράτεια απελευθερώθηκαν αρχικά με τη γαλλική επανάσταση, αλλά το καθεστώς της δουλείας επανήλθε με την επιστροφή των Βουρβόνων και την αποκατάσταση των γαιοκτημόνων και των επισκόπων στις περιουσίες και τις εξουσίες τους. Τελικά καταργήθηκε η δουλεία στη Γαλλία το 1848 και στην Ολλανδία το 1863. Στη Ρωσία καταργήθηκε επίσημα η δουλεία το έτος 1861 υπό την πίεση των δυτικών κρατών, οπότε απελευθερώθηκαν περί τα 43 εκατομμύρια δούλοι! Οριστική κατάργηση του καθεστώτος των δουλοπαροίκων (κολίγων) επήλθε με

την επανάσταση των Μπολσεβίκων το 1917.

Η Ελλάδα και άλλες νέες χώρες της Ευρώπης, οι οποίες δεν είχαν κατά τους προηγούμενους αιώνες κρατική υπόσταση για να συμπράξουν στο δουλεμπόριο, ενσωμάτωσαν την απαγόρευση της δουλείας στο σύνταγμά τους. Το ίδιο έγινε και σε πολλές χώρες της Νότιας Αμερικής, αλλά στη Βραζιλία, η οποία σήμερα αποτελείται περί το 50% από μαύρους, μιγάδες και απογόνους παλαιών ιθαγενών, υιοθετήθηκε αυτή η κατάργηση μόλις το 1888. Στις ΗΠΑ καταργήθηκε επίσημα η δουλεία με τη λήξη του εμφύλιου πολέμου βορείων-νοτίων, ο οποίος πόλεμος δεν είχε φυσικά ως στόχο την κατάργηση της δουλείας των μαύρων, όπως υιοθετήθηκε από την αμερικάνικη κρατική προπαγάνδα. Ο πόλεμος αυτός αφορούσε τη σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ του παραδοσιακού αγροτικού Νότου που στηριζόταν στα εργατικά χέρια των (απλήρωτων) δούλων και του ραγδαία εκβιομηχανιζόμενου Βορρά που είχε τον έλεγχο της χώρας (yankees). Οι Βόρειοι υπό τον Λίνκολν είχαν ως πρώτιστο στόχο τους τη διατήρηση της Ένωσης για να διαθέτουν ευρεία αγορά των βιομηχανικών προϊόντων τους και πελατεία του τραπεζικού συστήματος και ήταν έτοιμοι για παραχωρήσεις στο ζήτημα της δουλείας. Η κατάργησή της ετέθη όμως πανηγυρικά ένα χρόνο μετά την έναρξη του πολέμου, όταν οι Ευρωπαίοι, αντιμετωπίζοντας με συμπάθεια μια πιθανή διάσπαση των ΗΠΑ, ενδιαφέρθηκαν να υποστηρίξουν τους Νοτίους με προμήθεια οπλισμού. Μετά από αυτό τον ελιγμό του Λίνκολν, δεν ήταν πια δυνατόν να υποστηρίξουν οι «φιλελεύθεροι» Ευρωπαίοι τους «καταπιεστές» των μαύρων!

4.1 Δουλεία στον 20^ο αιώνα

Η «Κοινωνία των Εθνών» (πρόδρομος οργανισμός του ΟΗΕ) κήρυξε το 1926 πανηγυρικά την κατάργηση της δουλείας σε οποιαδήποτε μορφή της. Αυτό επιβεβαιώθηκε το 1948 με την έγκριση της Χάρτας στον ΟΗΕ για τα «δικαιώματα του ανθρώπου». Παραπτώματα που σχετίζονται με δουλεμπόριο και διατήρηση δούλων εκδικάζονται από το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης.

Στις δεκαετίες από το 1950 και μετά δεν υπάρχει στον κόσμο δουλεία με την παλαιά μορφή, αν και είναι πολύ δύσκολο να εντοπιστούν και ερευνηθούν οι σχέσεις εξάρτησης άμπτωχων ανθρώπων σε διάφορα σημεία της υδρογείου από τοπικούς γαιοκτήμονες και βιομηχάνους, οι οποίοι μονοπωλούν την προσφορά εργασίας στην περιοχή τους ή από πάμπλουτους αλλά αργόσχολους Άραβες σείχηδες, οι οποίοι διατηρούν στρατιές νεαρών Ινδοπακιστανών και Αφρικανών π.χ. ως αναβάτες καμήλας! Σε πολλές χώρες, κυρίως της Αφρικής, της Ασίας και της Νότιας Αμερικής αλλά, μετά την κατάρρευση του σοβιετικού μπλοκ, και στην Ευρώπη, παρουσιάζονται φαινόμενα όμοια με αυτά της δουλείας, όπως λαθραία διακίνηση μεταναστών, επιβολή παιδικής εργασίας, λαθρεμπόριο ανθρώπινων οργάνων, εκμετάλλευση πορνείας κ.ά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Καραγιαννοπούλου, Σοφία. <<Παραβιάζοντας τα παιδικά χρόνια.>> Παιδική εργασία. UNICEF. [29 Νοέμ. 2012] <<http://www.iatrikathemata.gr/paidiergasia.htm>>.
- Κούλογλου, Στέλιος. << Σαράντα χιλιάδες γυναίκες και παιδιά θύματα trafficking στην Ελλάδα ετησίως.>> tvxs. [16 Σεπτ. 2010]. [14 Νοέμ. 2012] <<http://tvxs.gr/news/%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1/%CF%83%CE%B1%CF%81%CE%AC%CE%BD%CF%84%CE%B1-%CF%87%CE%B9%CE%BB%CE%B9%CE%AC%CE%B4%CE%B5%CF%82-%CE%B3%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%AF%CE%BA%CE%B5%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%AC-%CE%B8%CF%8D%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-trafficking-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1-%CE%B5%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%AF%CF%89%CF%82>>.
- Ρούκουνας, Εμμανουήλ. Διεθνής προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, [1995].
- <<Σύγχρονη δουλεία για άνδρες, γυναίκες, παιδιά.>> Καθημερινή [21 Ιούν. 2012].http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_world_1_21/06/2012_48634_2>.
- Φραγκόπουλος, Στυλιανός. <<Παράρτημα: Η δουλεία - μια σύντομη ιστορική αναδρομή.>> Ιστορία της τεχνολογίας. [30 Δεκ. 2007] <<http://sfrang.com/historia/parart020.htm#top>>.
- Χρονοπούλου, Χρύσα. << Δουλεία: Έννοια και χαρακτηριστικά.>> Το Blog της Χρύσας. [10 Ιαν. 2010]. [24 Νοέμ. 2012] <http://chryssablog.wordpress.com/2010/01/10/%CE%B4%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CE%AD%CE%BD%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%87%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC/> .
- <<Δουλεία.>> Ανθρώπινα δικαιώματα. [15 Φέβ. 2010] <<http://edu09.pbworks.com/w/page/10819666/%CE%94%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%B5%CE%AF%CE%B1>>.

- Δουλεία. [4 Δέκ. 2012]. Βικιπαίδεια. [8 Δέκ. 2012] <<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%B5%CE%AF%CE%B1>> .
- Δουλεία χρέους. [4 Δεκ. 2011]. Βικιπαίδεια. [5 Ιαν. 2012] <http://wikipedia.qwika.com/en2el/Debt_bondage>.
- <<Το δημόσιο χρέος της Ιταλίας πεσε κάτω από τα 2 τρισέκ ευρώ.>>list.news.it.gr. [15 Φεβ. 2013] <http://www.newsit.gr/default.php?pname=Article&art_id=192510&catid=7>.
- <<Πορτογαλία:εκτόξευση του χρέους στο 107,2% του ΑΕΠ.>>[Ημερήσια.gr](http://www.imerisia.gr). [21 Φεβ. 2012] <<http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26516&subid=2&pubid=112822906>>.
- <<Τι κέρδισε η Ιρλανδία από την επιμήκυνση του χρέους των τραπεζών της.>>[new money.gr](http://www.newmoney.gr). [7 Φεβ 2013] <<http://www.newmoney.gr/article/2638/ti-kerdise-i-irlandia-apo-tin-epimikynsi-toy-hreovs-ton-trapezon-tis>>.
- <<Το οικονομικό "θαύμα" της Τουρκίας>>. [news247](http://news247.gr). [20 Φεβ. 2013] <http://news247.gr/eidiseis/oikonomia/to_oikonomiko_thauma_ths_toyrkias.1838733.html>.
- <<Στα 303,5 δις. το χρέος της Ελλάδας.>>[newsbeast.gr](http://www.newsbeast.gr). [20 Φεβ 2012] <<http://www.newsbeast.gr/financial/arthro/446801/sta-3035-dis-to-hreos-tis-elladas/>>.
- <<Debt bondage.>> [Fight slavery now!](http://fightslaverynow.org) [27 Μαρ. 2007] <<http://fightslaverynow.org/why-fight-there-are-27-million-reasons/labortrafficking/debt-bondage/>>

